

**T. C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI**

**İDEOLOJİK BİR AYGIT OLARAK YAZILI BASIN VE
DARBELER: 12 EYLÜL 1980 ÖRNEĞİ**

**HAZIRLAYAN
Mahmut Metin OĞUZ
1730247130**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Celalettin VATANDAŞ**

ISPARTA - 2021

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*İdeolojik Bir Aygıt Olarak Yazılı Basın Ve Darbeler:12 Eylül 1980 Örneği*” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Mahmut Metin OĞUZ

15/09/2021

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	Mahmut Metin OĞUZ
Öğrenci Numarası	1730247130
Enstitü Ana Bilim Dalı	Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı
Programı	
Programın Türü	(x) Tezli Yüksek Lisans () Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-SOYADI	Prof. Dr. Celalettin VATANDAŞ
Tez Başlığı	<i>İdeolojik Bir Aygıt Olarak Yazılı Basın Ve Darbeler:12 Eylül 1980 Örneği</i>
Turnitin Ödev Numarası	1648982032

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 144 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 26/08/2021 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönergesinin 14 üncü maddesinde yer alan filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

Kaynakçalar hariç, alıntılar dahil, 10 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç;

% 6'tır.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

15/09/2021
(İmza)

Prof. Dr. Celalettin VATANDAŞ

ÖZET

Bu çalışma, darbe dönemlerinde medya ve iktidar ilişkilerinin nasıl şekillendiğini, 12 Eylül 1980 darbesi örneği üzerinden incelemeyi amaç edinmiştir. Belirlenen hedef doğrultusunda, gazetelerin konuyla ilgili haberlerinin ele alınması önemlidir. Çünkü haber dilinde yaşanan değişim ve dönüşümler, basın ve iktidar ilişkilerinin ortaya çıkarılabilmesi noktasında en önemli unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada bu amaç ekseninde, belirlenen gazetelerin darbe öncesi ve sonrası birinci sayfalarında yer verdiği haberler, Teun A. Van Dijk'in temellendirdiği eleştirel söylem analizi yöntemi ile incelenmiştir. Türkiye yazılı basın hayatında yer alan ve o dönem ulusal anlamda sürekli yayın yapan beş ayrı gazete örneklem olarak alınmıştır. Beş ayrı gazetenin ele alınması, Türkiye'de yayın yapan gazetelerin ideolojik farklılıklarını geniş tabana yayması açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda, 12 Eylül 1980 öncesi ve sonrası yayın hayatını sürdüren Cumhuriyet, Tercüman, Yeni Asır, Hürriyet ve Milliyet gazeteleri araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmada, gazetelerin her birinin dönemin koşullarına uygun olarak çeşitli değişim ve dönüşümler yaşadığı görülmüştür. Gazetelerin içinde bulunulan zamanın basın ve iktidar ilişkileri ağında yeniden bir şekillenmeye girdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 12 Eylül, Eleştirel Söylem Analizi, Darbe, Medya

ABSTRACT

This study aims to examine how the media and power relations were shaped during the coup periods through the example of the 12 September 1980 coup. In line with the determined target, it is important to deal with the news of the newspapers on the subject. Because the changes and transformations in the language of news appear as one of the most important factors in revealing the relations of press and power. In the axis of this goal in the study, the news that the designated newspapers appeared on the front pages before and after the coup, Teun A. It has been studied by Van Dijk's method of Critical Discourse Analysis. Five different newspapers, which were in the print media life of Turkey and were broadcasting continuously in the national sense at that time, were taken as a sample. Considering five different newspapers is important in terms of spreading the ideological differences of the newspapers published in Turkey to a wide base. In this context, Cumhuriyet, Tercüme, Yeni Asir, Hürriyet and Milliyet newspapers, which continued their publishing life before and after September 12, 1980, were included in the research. In the study, it was observed that each of the newspapers experienced various changes and transformations in accordance with the conditions of the period. It has been determined that the newspapers are reshaped in the press and power relations network of the current time.

Keywords: September 12, Critical Discourse Analysis, Coup, Media

ÖNSÖZ

Tez çalışmam boyunca kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösterici ve destek olan değerli danışman hocam Prof. Dr. Celalettin Vatandaş'a, sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım. Ayrıca desteklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen aileme ve değerli dostum Ar. Gör. Harun Dağ'a teşekkürü bir borç bilirim.

Mahmut Metin OĞUZ

2021, Isparta

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	viii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM İDEOLOJİ, HABER VE SÖYLEM İLİŞKİSİ

1. İDEOLOJİ KAVRAMI.....	4
1.1. İdeolojinin Tarihsel Süreci ve İşlevleri	9
1.2. İdeolojiye Yönelik Farklı Yaklaşımlar.....	11
1.2.1. Marx ve İdeoloji	11
1.2.2. Gramsci ve İdeoloji	15
1.2.3. Louis Althusser ve İdeoloji	17
2. İDEOLOJİ VE MEDYA İLİŞKİSİ	20
3. SÖYLEM KAVRAMI.....	24
4. HABER KAVRAMI VE HABER ÜRETİM SÜRECİ.....	27
5. HABER VE SÖYLEM İLİŞKİSİ	29

2. BÖLÜM TÜRKİYE’DE DARBE DÖNEMLERİNDE BASIN VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

1. DEMOKRASİ KAVRAMI.....	32
2. BASIN VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ.....	33
3. ASKERİ DARBE KAVRAMI	35
3.1. 27 Mayıs 1960 Darbesi ve Basın	38
3.2. 12 Mart 1971 Muhtırası ve Basın	44
3.3. 12 Eylül 1980 Darbesi ve Basın	49

3. BÖLÜM

1980 DARBE DÖNEMİNDE YAYINLANAN HABERLERİN ANALİZİ

1. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ	56
1.1. Amaç	56
1.2. Önem	56
1.3. Yöntem (Eleştirel Söylem Analizi)	57
2. HABER ANALİZLERİ	59
2.1. 12 Eylül Askeri Darbesinin Ard Alan Bilgisi	59
2.2. Makro Yapı	59
2.2.1. Başlıklar	59
2.2.1.1. 5 Eylül 1980 Başlıkları	60
2.2.1.2. 6 Eylül 1980 Başlıkları	62
2.2.1.3. 7 Eylül 1980 Başlıkları	64
2.2.1.4. 8 Eylül 1980 Başlıkları	67
2.2.1.5. 9 Eylül 1980 Başlıkları	69
2.2.1.6. 10 Eylül 1980 Başlıkları	72
2.2.1.7. 11 Eylül 1980 Başlıkları	74
2.2.1.8. 12 Eylül 1980 Başlıkları	77
2.2.1.9. 13 Eylül 1980 Başlıkları	78
2.2.1.10. 14 Eylül 1980 Başlıkları	80
2.2.1.11. 15 Eylül 1980 Başlıkları	82
2.2.1.12. 16 Eylül 1980 Başlıkları	84
2.2.1.13. 17 Eylül 1980 Başlıkları	86
2.2.1.14. 18 Eylül 1980 Başlıkları	88
2.2.1.15. 19 Eylül 1980 Başlıkları	90
2.2.2. Spotlar	92
2.2.2.1. Cumhuriyet Gazetesi Spotları	92
2.2.2.2. Tercüman Gazetesi Spotları	99
2.2.2.3. Yeni Asır Gazetesi Spotları	104
2.2.2.4. Hürriyet Gazetesi Spotları	109
2.2.2.5. Milliyet Gazetesi Spotları	114
2.3. Mikro Yapı	120
2.3.1. Kelime Seçimleri	120
2.3.1.1. Cumhuriyet Gazetesi Kelime Seçimleri	120
2.3.1.2. Tercüman Gazetesi Kelime Seçimleri	122
2.3.1.3. Yeni Asır Gazetesi Kelime Seçimleri	123
2.3.1.4. Hürriyet Gazetesi Kelime Seçimleri	124
2.3.1.5. Milliyet Gazetesi Kelime Seçimleri	125
SONUÇ	126
KAYNAKÇA	130
ÖZGEÇMİŞ	135

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AP	: Adalet Partisi
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
IPI	: Uluslararası Basın Enstitüsü
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MGK	: Milli Güvenlik Konseyi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MNP	: Milli Nizam Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
ORG	: Orgeneral
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri

GİRİŞ

Demokrasi, devlet yönetimlerinde kullanılan ideale yakın bir yönetim anlayışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Demokrasinin en temel unsurları arasında bireylerin özgürlüklerinin yasalar ile güvence altına alınması yer almaktadır. Demokratik toplumlarda yaşamını sürdüren her birey, bu özgürlük alanı içerisinde, belli bir ideolojiyi benimseyebilmektedir. Bu süreç içerisinde, ideolojinin oluşumunu etkileyen çeşitli faktörler devreye girmektedir. Sosyal hayat, eğitim, ekonomi, siyasal ilişkiler ve medya gibi unsurlar ideolojinin şekillenmesinde ön plana çıkmaktadır. Bunlar içerisinde önemli bir konumu bulunan medya ise toplumda ideolojinin oluşturulması konusunda uygun bir ortam sunmaktadır. Medya araçları ile toplumun geniş kitlelerine ulaşılabilir ve toplumsal bir birliktelik sağlanabilmektedir. Ancak her medya kurumu bu birlikteliği kendi ideolojik çıkarları doğrultusunda oluşturmak istemektedir.

Çıkar ilişkileri ağının başında ise iktidar ile olan bağlantılar dikkat çekmektedir. Medya kuruluşları siyasi iktidarın gücünden etkilenebilmekte ve yönlendirme gücünü onların isteklerine göre şekillendirebilmektedir. Her siyasi görüşün medya organlarında temsiliyeti önem arz ettiği için muhalif hareketlerde bu gücü kullanmaktadır. Medya kuruluşları, kendilerine yakın ideolojiye sahip, siyasi erklerin, gücünden yararlanmak adına o gücün savunuculuğunu yapabilmektedirler. Özlüce anlatmak gerekirse, medya esasında bağımlı bir güç konumunda bulunmaktadır. Bu bağımlılık, medyanın küreselleşen dünyada varlığını sürdürmesi için gerekli olan ekonomik güce, sahip olmasını sağlayan ve devamlılık sürecini yaratan+ bir durumdur. İlişkiler ağı içerisinde medya, yönetimin gücünden şekillenirken, bazı faktörler bu etkileşimi hızlandırabilmektedir. Değişen siyasal yönetim ve özellikle sivil iktidarın yerine gelen askeri yönetimler bu duruma en iyi örneklerini teşkil etmektedir. Darbe ile yönetimi ele alan ordu, bazı özgürlüklere sınırlılık getirebildiği için medya kuruluşlarının yayın politikalarını doğrudan etkilemektedir.

Gramsci bu tür yönetimleri, yönetilenlerin bu durumu kabul etmesine bağlamaktadır. Gramsci'nin hegemonya kavramı içerisinde tartıştığı durum, medya kuruluşlarını da ilgilendirmektedir. Bu noktada medya, egemen sınıfın, yönetilenlerin rıza üretimi sürecinde önemli bir araç olmaktadır. Bu yaklaşımdan da anlaşılacağı gibi

medya aslında çok önemli bir ideolojik güç oluşturma faktörüdür. Bu gücü her yönetim kendi çıkarları doğrultusunda kullanmayı amaç edinmiştir. Araştırma kapsamında da yönetimlerin gücü nasıl ve ne derece kullandıkları, medyayı nasıl etkiledikleri, ortaya konmak istenmiştir. Bu bağlamda, ele alınan örneklem Türk siyasi hayatından seçilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarih boyunca birçok demokratikleşme evresi yaşamıştır. Bu evreler bazı dönemlerde ülkeye sıkıntılı süreçler yaşatmıştır. Ülke içinde istikrarın bozulması, artan anarşi ve bozulan toplumsal yapı, darbeye sebep görülerek, ordu müdahaleleri gerçekleşmiştir. Ordunun yönetime müdahalesi, demokratikleşme süreçlerini sekteye uğratan en büyük unsurlardan birisidir. Bu durum, yazılı basında da oldukça büyük etkiler yaratmıştır. Medya kurumları, otoriter merkezi yönetim ile karşı karşıya gelmemek adına, kendi yayın politikalarından ödünler vermişlerdir.

Ülke içi artan baskıcı yönetim anlayışı, medya kurum ve kuruluşlarının özgürlük alanlarını sınırladığı gibi, yapılan haberlerin de tarafsızlık ilkesinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Bu durum yayın hayatı içerisindeki medya kurum ve kuruluşlarını olumsuz etkilese de yönetimi ele geçiren ordu ve komutanlar için pozitif sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Ordu medya kurumlarını dilediği yönde kullanarak, en büyük ve en güçlü propaganda unsuruna bir nevi sahip olmuştur. Bu sahiplik maddi anlamda bir önem kazanmamakla beraber, ordunun darbe hususunda kendilerini aklamaları için oldukça büyük bir önem arz etmiştir. Bu güç unsuru ile ordu, halkı kendi istedikleri ideolojik düşünce çizgisine getirmeye çalışmıştır. Çünkü bir ülkenin en büyük gücü milli iradesidir ve dolayısıyla bu süreçte, milli iradenin, ordu lehine oluşması için kullanılan en büyük unsur, özgür olamayan medya kurum ve kuruluşları olmuştur.

Tüm bu ilişkiler ağı içerisinde medya, her türlü yaşamsal olaylardan etkilenerek yeniden şekillenebilmektedir. Bu çalışma kapsamında da Türkiye yazılı basınında yer alan bazı gazetelerin darbe ile nasıl bir şekillenmeye gittikleri ve değişimi nasıl yaşadıkları araştırılmıştır. 12 Eylül 1980 günü gerçekleştirilen Cumhuriyet tarihinin ikinci büyük darbesinde o dönem yayın hayatını ulusal anlamda ve sürekli sürdüren gazetelerden örnekler alınarak yaşadıkları değişimler ortaya konmuştur. Gazetelerin sergilediği dönemseller tutumlar, yukarıda belirtildiği gibi en güçlü etken olan milli iradeyi de etkilediği için araştırılmaya değer bir önem arz etmektedir. Toplumun

yeniden şekillenmesine değin uzanan bu süreçte, medya nerde durmuş ve nasıl şekillenmiş önemli bir durumdur. Bu bağlamda çalışma üç bölümde şekillenmiştir. Birinci bölüm kavramsal çerçeveyi içeren ideoloji ve söylem kavramının üzerinde durularak, bu kavramların medya ile olan ilişkilerinin açıklanmasıyla oluşmuştur. İkinci bölümde ise demokrasi, basın ve askeri darbe süreçleri anlatılmıştır. Bu bölümde ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin 12 Eylül 1980 dönemine gelene denk yaşadığı askeri darbe ve muhtıraların basınla olan bağlantıları ve yansımaları aktarılmıştır. Üçüncü bölüm ise analizleri içermektedir. Cumhuriyet, Tercüman, Yeni Asır, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin darbe öncesi ve sonrası birer haftalık sayıları araştırma kapsamında söylem analizi yöntemi ile incelenmiştir. İnceleme sonunda gazetelerin yaşadıkları değişimler ve bulgular sonuç kısmında tartışılarak darbelerin medya organlarına olan etkisi ortaya konmuştur.

1. BÖLÜM

İDEOLOJİ, HABER VE SÖYLEM İLİŞKİSİ

1. İDEOLOJİ KAVRAMI

İdeoloji kavramı ortaya çıkış ve gelişim dönemlerinde farklı anlamlarda kullanılmıştır. İdeoloji 18. yüzyıldan sonra zihinleri meşgul eden bir kavramdır. İdeolojiye yönelik yaklaşımlara bakıldığında, algılanan dış dünya ile ilgili yanlış bilinç, olarak kabul eden görüşlerin yanı sıra sistemli ve kapsamlı bir dünya görüşü veya dış çevreden etkilenmeyen ve kalıplaşmış bir düşünce biçimi olarak kabul eden yaklaşımlardan da söz etmek mümkündür. Türk Dil Kurumuna göre ideoloji; ‘terimin yaratıcısı Destutt de Tracy’ye dayandırılarak, “ideler bilimi” olarak tanımlanır. İdeler bilimi, ideleri (geniş anlamıyla bilinç olaylarını), idelerin niteliklerini, yasalarını, gösterdikleri anlamlarla bağlantılarını ve kökenlerini inceler’’ (TDK, 2017).

Kavramın düşünce dünyasına sürülmesinde önemli bir rol oynayan Destutt de Tracy, ideoloji kelimesine olumlu bir anlam yüklemiştir. Bu anlamda ideolojiyi bütün diğer bilimlere temel teşkil edecek şekilde, dini ya da metafizik olgulardan bağımsız bir araştırma temeli üzerine inşa etmek istemiştir. Aklın üretmiş olduğu değerlerin aynı anda bilimsel bir özellik taşıdığına inanan Tracy, kilisenin yüzyıllar boyu topluma dayattığı dogmatik fikirlerin yerini, akla dayanan bilimin alması gerektiğini söylemiştir. Zira aklımız algıladığı dünyayı nesnel olarak kavrayabilecek bir kapasiteye sahiptir. Akıl, bilimin de yardımıyla, dogmatik kalıplardan ve hurafelerden arınarak, doğru düşünceye ulaşabilir. Böyle bir durumda ideoloji bilime ait ve doğru düşüncenin ismi olarak karşımıza çıkmaktadır (Çaha ve Bican, 2013: 19).

Sonrasında ise bu olumlu anlama ilk zamanlarda destek veren Napolyon, ideoloji kavramına olumsuz bir anlam yüklemiştir. Bu olumsuz anlamı şu şekilde ifade etmiştir; “Yasaların kaynağını, insan kalbinin bilgisinde ve tarihin derslerinde aramak yerine, halkların hukukunu ısrarla araştırdığı, ilksel nedenlere dayanarak yazmaya çalışan ideoloji, yani bu karanlık metafizik, güzel Fransa’mızın bütün talihsizliklerinin sorumlusudur’’(Kılıçarslan, 2008: 29).

Bir toplumsal biçim içerisinde yaşayan insanın, dış gerçekliğini inşa etmesi için gerekli fonksiyonları, yerine getiren unsurların en önemlisi olarak, fikirler topluğu

olarak ideolojiyi ele alınırken, antropoloji açısından bakıldığında genel geçer bir söylenceler sistemi, toplum biliminde ise siyasal “izm”lerle eş değer şeyler olarak kabul edilmektedir. Günlük hayatta ise ideolojik dediğimiz şey bilimden uzak kitlelerde yer eden anlamıyla sanatsal değeri düşük şeyleri gizli olarak kabul etme durumudur (Oskay, 1980: 198).

Kavramla ilgili olarak Terry Eagleton ideoloji adlı eserinde ideolojinin on altı farklı tanımını sunmaktadır. Bu tanımlara bakarsak; a) sosyal hayattaki anlam, gösterge ve değerlerin üretim süreci; b) belirli bir toplumsal grup ya da sınıfa ait fikirler dünyası; c) topluma hakim olan siyasal iktidarı meşrulaştırmaya yarayan fikirler; d) o anki egemen siyasal iktidarı meşrulaştırmaya hizmet eden yanlış fikirler; e) bilinçli ve sistemli bir şekilde çarpıtılan iletişim; f) özneye toplumda belirli bir konum sunan şey; g) toplumsal çıkarlar tarafından kabul edilip, güdülenen düşünme biçimleri; h) aynılık düşüncesi; j) söylem ve iktidar konjonktürü; k) içinde, bilinçli toplumsal aktörlerin kendi düşünce dünyalarına anlam verdikleri ortam; l) süreç amaçlı inançlar kümesi; m) dilsel anlamlar ile olgusal gerçekliğin karıştırılması; n) anlamsal (semiotik) kapanım; o) yaşanan toplumda bireylerin toplumsal yapıyla olan ilişkilerinde yaşadıkları kaçınılmaz ortam; p) toplumsal yaşamın doğal gerçekliğe dönüştürüldüğü süreç (Eagleton, 1996: 19).

Andrew Vincent ise (2006: 2) ideolojinin dört farklı anlamından söz etmektedir. Bu anlamlardan birincisi Tracy’nin yeni empirik fikirler dünyasını tanımlamaya yarayan özgün kullanımı, ikincisi ise seküler liberal cumhuriyetçilik biçimine yakınlığın bir emaresi olmaya başlaması biçimindeki yaklaşımdır. Üçüncüsü ise küçük düşürücü bir yaklaşım sergileyerek tehlikeli radikalizm ile entelektüel ve pratik verimsizliği içine alan yaklaşım ve son olarak Vincentin en önemsiz olarak gördüğü ‘politik doktrin’i işaret eden yaklaşımdır.

İdeoloji kavramının tarihsel süreç içerisinde yaşadığı en önemli dönüşümler Marx ve Engels tarafından oluşturulmuştur. Kendilerinden önce ideoloji konusunda yapılan çalışmaları eleştiren Marx ve Engels, bir daha Marksist bir ideoloji oluşturmamıştır. Hegel ve Feuerbach’a kadar gelen geleneksel çalışmalarda, gökten yere inen bir felsefe yerine, yerden yukarıya yükselen bir düşünce üzerine fikirler üretilmiştir. Burada insanı keşfetmenin yolunun insani söylem, hayal ya da insani ifadelerden ulaşılmayacağını, insana ulaşmanın yolunun, gerçekliğinin farkında ve etkili

insanlardan ve insana ait yaşam pratiklerinden geçtiği düşünceler ifade edilmiştir. İnsan hayatında yer eden din, ahlak ve ideolojilerin kendi başlarına, tarihsel gelişimlerinin oluşmadığının yanında insanın maddi üretimlerinin, bir birleriyle olan maddi ilişkilerini ve maddi gerçekliğinin zaman içerisinde gelişip değiştiğini açıklamaya başlamışlardır. Alman ideolojisi adlı eserlerinde, insanın maddi pratiklerin gelişmesiyle, yaşam koşullarının etkilenmiş olduğu ve düşünce ürünlerinin de bununla gelişerek, gelişmiş bir bilinç kazanabildiğini ifade etmişlerdir.

Modern batı toplumunun çözümlemesi üzerinden hareket eden Marksizm, son aşamada ideolojiyi üretim biçimi sürecine göre değerlendirir. Çoğunlukla kapitalist sistemin temel düşünce tarzını, ideoloji olarak ele alan Marksist kuram, aydınlanma üzerinden eleştiri getirmiştir. Kapitalist sınıfın baskıcı ideolojisini toplum üzerine çöken bir karabasan gibi gören Marksist kuramcılar, bu durumun insanın gerçekliğin farkına varması önünde, bir engel olarak görmüşlerdir (Oskay, 1980: 205).

Marx'tan sonra gelenler arasında, ideolojiye farklı yaklaşım sergileyenlerden birisi de Antonio Gramsci'dir. Gramsci eserlerinde ideoloji kavramı yerine hegemonya kavramını kullanmıştır. Kullanmış olduğu hegemonya kavramı yapısal anlam bakımından ideoloji kavramından daha geniş bir anlama sahiptir. Bu geniş anlamı kazanmasının nedeni Gramsci'nin, hegemonya kavramını siyasal iktidarın egemenliğinde olan, yönetilenlerin üzerindeki güce dayalı egemenliğin yanında, yönetilenler tarafında bu egemenliğe razı olma durumuyla boyun eğmeye atıfta bulunmak için kullanmasıdır (Üşür, 1997: 29-30).

Siyasal iktidarı elinde tutan sınıfın, iktidarını inşa etmede, hem cezalandırma gücünü hem de rıza üretmede kullandığı ideolojik aygıtları kullandığını (Yaylagül, 2006: 97) anlatan Gramsci, toplumu yöneten hakim sınıfın hegemonya kurma durumunun belli bir "Hegemonik sınıf"ın yetkisinde olduğunu ifade eder ve bu hakim sınıfın kendi ideolojik yaşam biçimlerini toplumun üyelerine kabul ettirmesini okullar, kiliseler ve medya gibi hegemonya kurmaya yarayan toplumsal yapılar sayesinde yaptığını belirtir. Bu hegemonik sınıf söz konusu toplumsal yapı içerisinde önemli bir konumda olan araçları kullanarak toplumun rızasını kazanmak için ideoloji üretir (Yaylagül, 2006: 97-98).

Gramsciye göre ideoloji kurulan sistemin devamlılığını sağlayan ve birbirinden kopuk gibi görünen dönemler arasında, bir bağlantı kuran ideoloji, aynı zamanda sistemi oluşturan ana yapılar arasında da güçlü bağın kurulmasını sağlamaktadır. Gramsci ideoloji sözcüğünün iki anlamı üzerinde durmaktadır. İlk olarak insanın yaşadığı toplum içerisinde belirlenen bir sınıf içerisinde konumlandığı, bu konumlanma durumunun da ideoloji tarafından belirlendiğini ifade etmiştir. Bu sınırlamayı sağlayan şey de ideolojidir. İkinci anlam olarak ise insanlarda gerçek duruma karşı geliştirilen bir tepki olarak ideoloji varlığını sürdürmektedir. Zaman içerisinde bu insanlarda bir benimseme haline gelmektedir (Kazancı, 2006: 4).

Yukarıda değinilen hegemonya tarafından kullanılan aygıtların işleyiş biçimi hakkında farklı bir çalışma yapan Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* adlı çalışmasında bu durumu ele almıştır. Louis Althusser bu çalışmasıyla ideoloji kavramına farklı bir yaklaşım sergilemiş ve ideoloji ile ilgili yapılacak çalışmalarda yeni bir yol açmıştır (Yılmaz, 2001: 61). Althusser, bu çalışmayla klasik Marksist devlet teorisini zenginleştirmek istemiş ve bunu büyük ölçüde başarmıştır. Bu devlet teorisinin temel kabulleri şöyle özetlenebilir: A) Devlet hakim sınıfın baskı yapmak için faydalandığı bir araçtır. B) Devlet iktidarını devleti oluşturan sistemsel aygıtlardan ayırmak gerekir. C) Sınıfsal mücadelelerinin asıl amacı devlet iktidarını ele geçirmektir. D) İşçi sınıfı, burjuvanın tahakkümü altında olan devlet yapısını yıkarak ilerlemelidir. Bu ilerleme aşama aşama devam etmeli, ilk başta farklı bir devlet yapılanması ve ilerleyen aşamada ise var olan devleti tam anlamıyla ortadan kaldırmak için iktidarı ele geçirmek zorundadır. E) Hükümet, askeri yapılanma da yer alan kolluk kuvvetleri, suçluların cezalandırıldığı ceza evleri, mahkemeler vs. devletin kullanmış olduğu baskı aygıtlarıdır.

Bu noktada Althusser, marksist teoride yer alan devlet iktidarı ve devlet tarafından kullanılan sistemsel aygıtların ayrımının yanında devletin topluma baskı kurduğu aygıtlar ve ideolojik olarak toplumu dönüştürdüğü, ideolojik aygıtlar türünde bir ayrımın daha olması gerekliliğinden bahsetmektedir (Türküne, 2003: 113). Althusser, marksist teoride yer alan, toplumsal ilişkilerin tek belirleyici unsurun üst ve alt yapıdan kaynaklı ekonomi temelli olduğu yönündeki görüşü kabul etmemektedir. Devleti oluşturan toplum ve toplumun üretmiş olduğu kültürel yaşam arasındaki ilişkileri göz önüne alarak kapitalist devleti elinde tutan iktidarların, mevcut sistemi

yeniden tesis etmek için iki farklı aygıt kullandığını belirtmiştir. Bu doğrultuda kaba kuvvete dayalı ve fiziksel şiddeti kullanan polis, mahkeme ve hapisane gibi kurumları “devletin baskı aygıtları” olarak nitelendiren Althusser, bu kurumları her türlü eylemi bastırmak ve denetim altına almak için var olan aygıtlar olarak görür. Althusser, “devletin ideolojik aygıtları” olarak nitelendirdiği eğitim kurumları, aile, siyasal partiler, sendikalar, medya gibi kurumların da devletin örgütlenmesi içinde yer aldığını ve ideolojiyi kullandıklarını belirtir (Yaylagül, 2006: 106).

Bununla bağlantılı olarak Karl Mannheim, ideolojinin asıl amacının var olan sistemi devam ettirmek olduğunu söylemektedir. İdeolojiler, tarihsel olarak geçmişte yer alan nesnelere önem vererek, sosyal yapıyı sağlam bir hale getirmektedir. İdeolojiler birer sınıf gerçeğini içsel olarak barındıran ve birer dünyayı algılama biçimidirler (Meriç, 2008: 260).

Althusser’in ideolojiyi bir kavram ve maddi boyuta indirgediği önemli bir ayrımda “devletin baskı aygıtları” ve “devletin ideolojik aygıtları”dır. Bu aygıtlar arasındaki işlevsel fark ideolojiyi maddi bir pratik olarak gözler önüne sermesidir (Dursun, 2001: 27). Maddi bir eylem ve durum olan ideoloji, yapısal bir içeriğe sahip olduğu için zaman içerisinde bir değişim olabilir fakat şekli ve biçimi, bilinçaltına benzer olduğu için aynı kalır. İdeoloji, bilinçaltında farkında olmaksızın var olarak çalışır ve nasıl ki bazı yapılar bize miras kalmıştır ideolojide öyle bir özelliğe sahiptir. (Erdoğan, 2005: 319).

Bu tartışmalardan anlaşılabacağı üzere ideoloji, insanların düşünce dünyasında meydana gelen ve yer edinen düşünce ve fikirlerin, kişiye sahip olduğu düşüncelerinin tartışılmaz ve gerçek olduğu hissini verir. Bu gerçeklik doğrultusunda ideoloji kişinin eylemlerini ve söylemlerini değiştiren belirli bir uzlaşmaya dayalı fikirler bütünü olarak ifade edilebilir. Bu aşamada ise her düşünce ideolojik midir? Sorusu gündeme gelebilir. Bir fikrin ideolojik olabilmesi için, bir grubu oluşturan bireylerin düşünce ve fikirlerine yön vermesi gerekmektedir. Bu ideolojik yaklaşım neticesinde birey kendisini toplumda bir konuma getirir ve ait olduğu gruba bağlılık hisseder.

Bu grup bilinci içerisinde yer alan kişiler bir paylaşım oluştururlar. Bu paylaşımlar neticesinde kendilerine bir dünya görüşü oluştururlar. Bu dünya görüşü sayesinde meydana gelen olaylarda, gruba benzer davranış sergilemeleri ideoloji olarak

ifade edilebilir. İdeolojik yapıda yer alan bireyler, aynı görüşün içerisindeki, ideolojik yapı kişilerini şekillendirir ve aynı zamanda kendisini yeniden üretir. Bu zor tanımlamalar sonrasında ideoloji kavramının daha iyi anlaşılması için tarihsel süreci ve işlevselliğine detaylı bakmak gerekmektedir.

1.1. İdeolojinin Tarihsel Süreci ve İşlevleri

Eagleton'un tespit ettiği tanımlar ideolojinin bütün tanımlarını içermemekle birlikte kavramın kullanım farklılığını belirtmeye yaramaktadır. Kavramda yaşanan sıkıntılı durumu fark eden kimi siyasal bilimciler, farklı anlam kümeleri içerisinde belirginleşen tanımları birkaç başlık altında toplamaya çalışmışlardır. Bu amaçla David McLellan son yıllarda kullanılan ideoloji kavramını baz alarak iki yaklaşım belirlemiştir (Çağan, 2008: 12). Bu yaklaşımlardan ilki kavramı ilk kullanan Tracy ve çevresinde olan Fransız rasyonalist yaklaşımdır. Bu yaklaşım toplumda görülen doğal görüş birliğine vurgu yapmakla birlikte, derin bir düşünme süreciyle hakikate ulaşılabilirliğini öngörür. Bu görüşün karşıtı diyebileceğimiz başka bir yaklaşım ise Marx ve Hegel ile başlayan Habermasa kadar uzanan alman gelenekten beslenen bir düşüncenin ürünüdür. Bu düşünürlere göre, hakikatin ne olduğuna karar vermenin, nesnel bir yolunun olmasından şüphe edilmesi gerekmektedir (McLellan, 2005: 11).

Andrew Vincent (2006:2) ise ideolojinin dört farklı anlamından söz etmektedir. Bu anlamlardan birincisi Tracy'nin yeni empirik fikirler dünyasını tanımlamaya yarayan özgün kullanımı, ikincisi ise seküler liberal cumhuriyetçilik biçimine yakınlığın bir emaresi olmaya başlaması biçimindeki yaklaşımdır. Üçüncüsü ise küçük düşürücü bir yaklaşım sergileyerek tehlikeli radikalizm ile entelektüel ve pratik verimsizliği içine alan yaklaşım ve son olarak Vincentin en önemsiz olarak gördüğü 'politik doktrin'i işaret eden yaklaşımdır.

İdeoloji kavramı üzerinde yeni ve üç farklı yaklaşım tespit eden Sancar ise bunlardan ilkinin yanlış bilinç kavramı ile tanımlar. Yanlış bilinç toplumsal gerçekliği öznelerin bilincinde bir yanılsama ile oluşan bilgi olarak ifade eder. İdeoloji toplumsal gerçekliğin bozuk ve çarpık bir bilgisi olarak ortaya çıkar. Ayrıca Sancar ideoloji ve hegemonya kavramları arasında kuramsal bir bağ kurarak egemen ideolojinin, toplumsal sistemin çatışmalı yapısını bir arada tutan ve toplumsal sistemin kendisini yeniden

üretmesini sağlayan bir yapı olduğunu belirtir. Üçüncü olarak söylem kavramı aracılığıyla, gerçekte toplumsal ilişkilerin dil yoluyla meydana gelen pratikler sayesinde oluştuğunu ve ideolojinin açıklamaya çalıştığı toplumsal değer, düşünce ve anlamların belirlenmesinin söylem ile mümkün olduğunu belirtmektedir (Sancar, 1997: 8).

Andrew Heywood (2014: 23) ideolojiyle ilişkilendirilen anlamlar arasında en dikkat çekici olanların siyasal bir inanç sistemi, hakim sınıfın fikirleri, bir sosyal grup ya da sınıfın dünya görüşü, bir sınıfa ait veya sosyal çıkar ilişkilerini dışa vuran siyasi fikirler, ezilenler veya sömürülenler arasında yanlış bilinci yayan düşünceler, bireye ben hissi oluşturan ve sosyal hayatta konumlandırıran fikirler, bir siyasi sistemi veya rejimi kabul ettirmek üzere, o siyasi sistem veya rejim tarafından ayrıcalık verilen fikirler kümesi, sistematik ve soyut nitelikte siyasi idealler kümesi, hayatın her alanını kaplayan ve topluma hakikati elinde bulundurduğu iddiasında bulunan siyasi öğreti olarak ele almıştır.

İdeoloji, yürürlükte olan iktidar sistemini korumaya, biraz değiştirmeye veya ortadan kaldırıp yenisini kurmaya yönelmiş örgütlü siyasal eylem için zemin oluşturan, az çok tutarlı fikir kümeleridir. Bundan dolayıdır ki bütün ideolojiler genellikle dünya görüşü sunarak var olan düzene bir açıklama sunar, kendisine tabi olan insanlara istenen iyi bir gelecek kurma görüşü geliştirir ve siyasi gelişmelerin nasıl yapılacağı ve yapılırken bir halden bir hale geçişin nasıl olacağını açıklar (Heywood, 2014: 28).

Bu tartışmalardan anlaşılacağı üzere ideoloji, tarih boyunca farklı yorumlamalara ve işlevlere bürünmüştür. Bu yaklaşımlar insanların çizgilerini, duruşlarını ve düşünce dünyaları ile olan bağlarını, farklı şekillerde ifade edilmesine olanak sağlamıştır. Tarih boyunca insan üzerine fikir yoran düşünürler, insanları belli bir kalıbın içerisine sığdıramamışlardır ancak; küçük ve bir birinden farklı grupların varlığı da herkesçe kabul edilen bir gerçektir. İşte bu gerçeklik doğrultusunda da ideoloji insanları bir arada tutan, belli bir grup ve bütün algısı oluşturan temel yapı taşlarından bir tanesidir.

Buraya kadar ideolojinin tanımlanması üzerinde durduktan sonra ideoloji kavramına yönelik geliştirilen yaklaşımların ele alınması daha doğru olacaktır. Bu nedenle Marksist düşünce geleneğini kuran ve kendisinden sonra gelen takipçilerinin

uzun tartişmalarında yer alan Karl Marx ve ardılları olan, Louis Althusser ve Antonio Gramscinin ideolojiye bakış açıları ele alınacaktır.

1.2. İdeolojiye Yönelik Farklı Yaklaşımlar

1.2.1. Marx ve İdeoloji

İlk başta fikir bilimi olarak on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan ideoloji, on dokuzuncu yüzyılın ortalarına doğru anlam değişmesine uğramıştır. Bunda en etkin rolü oynayan ise Karl Marx olmuştur. Burada Marx, Gramsci ve Althusser gibi düşünürlerin ideoloji kavramına yaklaşımlarını ifade etmek gerekir. Marx ideoloji kavramına eleştirel bir araç ve yeni bir kuramsal sistemin ayrılmaz bir bileşeni olarak yer açtı. şunu belirtmek gerekir ki Marx ideoloji kavramını olumlu anlamda kullanan Destutt de Tracy'nin bazı çalışmalarını okumuştur.

Tracy'nin yüklediği olumlu anlama karşı Napolyon'un ideoloji ve ideologlara yönelik getirmiş olduğu olumsuz anlamı kullanmaya devam eden Marx bu olumsuz anlamı alman ideolojisine yükleyerek bu alandaki sorunsalı devam ettirmiştir. 1844-1845 yıllarında sürgünde iken Destutt de Tracy'nin birkaç çalışmasını okuyan Marx Engels ile birlikte Alman ideolojisinin düşünürlerinden olan Bauer, Feuerbach, Striner gibi Hegelcilerin düşüncelerini eleştirmiştir. Bu düşünürlerin düşüncelerini alman ideolojisi olarak tanımlayan Marx ve Engels, Napolyonun ideologların çalışmalarına getirdiği eleştiriye, genç hegelcilerin çalışmaları arasında bir kıyaslama yapmışlardır. Genç Hegelcilerin çalışmalarını da Tracy'nin çalışmalarının muadili olarak görüyorlardı. Marx ve Engels'in yapmak istediği bu düşünürlerin çalışmaları ile daha önce Fransa'da itibarsızlaşan doktrinler arasında bağlantı bulup, düşünürlerin toplumda itibarını zedelemeye çalışmaktı. Alman İdeolojisi adlı eserlerinde Genç Hegelcilerin görüşlerini hedef alarak ideoloji kavramını bir hakaret olarak kullanmışlardır. Genç Hegelcilerin, tıpkı eski Hegelcilerin bilincin tüm ürünlerini insan toplumun gerçek bağları olarak görmelerini eleştirirken bu fikirlerin ve düşüncelerin tarih ve toplumsal yaşamdaki değerini yüksek görmeleri bakımından ideolojik olarak tanımlamışlardır.

Bunlar bilincin bütün ürettiklerini inşaların gerçek uzantıları olarak görürler (Subaşı, 2018: 155). Ayrıca Genç Hegelciler fikirleri fikirlerle, cümleleri cümlelerle

kıyaslayıp arpıştırırlar ve gerçek dünyaya bir etki ya da katkı yapmazlar. Kendi yaşadıkları dönemle bir bağ kuramayarak eleştirilerine g katamazlar. Bu anlamda ideoloji kavramı polemikçi bir anlam kazanır. İdeoloji, yanlış düşünceleri özerk ve etkili gören, sosyal ve tarihsel yaşamın gerçek koşullarını ve özelliklerini kavramaktan uzak, kuramsal bir doktrindir. Bu polemikçi kavranışın özgünlüğü, bilincin toplumsal yapısının ve sınırlarının saptanması, iş bölümü ve bilimin sosyo-tarihsel dünyayı bilimsel bir şekilde incelemesine dair bir dizi varsayım la kendisini gösterir. Bu zgnlk içerisinde ise insanların maddi yaşam koşulları bilinçlerini belirler sonucuna varılmaktadır.

Düşünceler kendi başlarına tarihin akşını belirleyen süreçler değildir, insanların birlikte yaşamlarını devam ettirmek için ürettikleri araçlarla sıradan faaliyetleri ile i içe geçmiş birer süreçtir. Bu i ie geçmişlik insan tarafından belirlenen süreçlerdir. Ancak buna rağmen kişiler fikirlerin üreticisi değil onların birer ürünüdür (Macit, 2016: 30). Çünkü bilinç ve fikirler özerk ve etkilidirler. Buradan hareket ile Marx ve Engels insanların günlük yaşamda çok az bilinçli hareket ettiklerini, sınırlı etkileşimler hariç, çok az şeyin farkında oldukları için, ilkel bir insan toplumu olarak kabul ediyorlardı. Bilinç bu aşamada maddi yaşam la ayrılmaz bir birliktelik oluşturarak sr bilincini teşkil eder konumdaydı. Sr bilinci ile hareket eden insanlar iş bölümünü ise kadın erkek ilişkisinden başlayarak, farklı alanlarda devam ettirmiş ve kendiliğinden ya da başka değiş ile doğal olarak geliştirmiştir. Maddi ve zihinsel emek arasında bir ayırım meydana gelmiştir. Zihinsel emekle meşgul olan kişiler bağımsız bir var olmaya sahip olurken, maddi yaşam süreçleri tarafından koşullanmış ve kendilerine ait bir tarihe ve güce sahip olanlar ile olmayanlar meydana gelmiştir (Rehmann, 2000: 26).

Bu aşamada Sosyo- tarihsel dünyanın bilimsel bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Çünkü ideolojiyi teşkil eden kuram ve doktrinlerin yerine toplum ve tarih, bilimsel bir şekilde incelenmeli ve bu kuramsal doktrin ve faaliyetlerin yerine bilim getirilmelidir. Çünkü insanın gelişimini temsil eden, pratik süreçlerin ve temsili kurgunun bitmesiyle yani pozitif bilimin başlamasıyla olur. Yani sosyo-tarihsel değişimi anlamak için doğa bilimleri hassasiyetiyle belirlenebilecek üretimin, iktisadi sürecin, gelişimini inceleyerek işe başlamalıyız. Bu durum bize o dönemdeki ideolojik bilinç biçimlerini anlamamıza fayda sağladığı gibi, maskesini dşrmemize de yardımcı olacaktır.

Bu maske düşürme ile birlikte bu bilinç biçimlerinin hatalı, yanıltıcı veya akli delillerle gerekçelendirilemeyeceğini göstermektir. Marx'ta belki de ideoloji olarak isimlendirilmeyen örtük bir tanımlama mevcuttur. Bu tanımda ideoloji terimi kullanılmamaktadır. Thomsan'ın ifade ettiği bu tanımlama, kişileri geçmişin gölgesine hapseden gelecek tasavvuru oluşturmamakla birlikte sınıf ilişkilerini gizleyen, sembol ve fikirlere yönlendirerek birlikte olan, toplumsal değişim çabalarına gölge düşüren, mevcut hakim sınıf ilişkilerini korumaya yarayan bir temsiller sistemidir. Bu tanımlamanın tarihsel arka planında 19. yüzyıl ortalarında Fransa'da Louis Napolyon Bonaparte'ın darbesine zemin hazırlayan sürecin en sonunda, Fransız köylülerinin yeni süreçte geçmişin kahramanlıkları ve Napolyon'un geçmiş sembollerini kullanması ile devrim süreci başarıya ulaşamamıştır. İşçi sınıfı ve Fransız köylülerinin bir ortak noktada buluşup bir devrim yapmasını bekleyen Marx bunun gerçekleşmediğini görmüştür. Bunun nedenini Fransız köylülerinin geçmişin gölgesine ve sembollerine takılmasında gören Marx yukarıdaki tanımlamayı zekice ifade etmiştir.

Marx'ın kavramın kullanılma alanı olarak açtığı pek çok yeni alan ve kavramın kuşattığı meselelerde hangi biçimlerde ele aldığı net değildir. Marx sonrası süregiden tartışmalarda sorunlu alanı oluşturan nokta da ideoloji kavramına yönelik bu muğlaklıktır (Thamson, 2013: 47).

Karl Marx, daha önce belirtildiği üzere ideolojiyi maddi şartların ortaya çıkardığı yanlış bilinç olarak tanımlamıştır. Alman ideolojisi adlı ünlü eserinde alman düşünce dünyasının temellerini sorgulayan Marx'a göre insan bilincinin ürünü olan din, devlet, aile gibi üst yapı kurumlarının hepsi ekonomik alt yapının yansıması olarak gelişir ve değişir. Alt yapı ile üst yapı arasındaki bu gerçekliği insanların kavrayamadığını ifade eden Marx, bunun nedeni olarak da ideolojiyi gösterir. İdeoloji bu gerçekliği kavrama sürecini engelleyen ve yanlış algılatan en önemli etkidir. İdeoloji Marx'ta bir yanılgı olarak görülür ve gözlerimizi perdeleyen buğulu gözlüklerimizin bize gösterdiği biçimde algılarımızı yönlendirir. Bilincin yanlış bir şekilde işlemesine sebep olan en büyük etken de dindir (Çaha, 2013: 21).

Marx'a göre, düşünceleri ideolojik hale getiren, bu düşüncelerin maddi üretim sürecinde görülen çelişkiler arasındaki ilişkidir. Bu çelişkiler, özünde zihin ve bilek gücü arasındaki farktan kaynaklanıyordu. Bu farkla birlikte meydana gelen sınıflı

toplum yapısı, birey ile toplumun çıkarları arasında uyumsuzluğa neden oluyordu. Tam bu noktada yaşanan çelişkilerin zihinsel olarak ortadan kaldırılması yani gizlenmesinde ideoloji etkin bir rol oynamaktadır. Bunu yapabilmek için iktidardaki sınıflar kendi çıkarlarını toplumun bütünün çıkarları gibi göstermeye yarayan ideolojiler üretiyordu (Kılıçaslan, 2008: 31).

Sınıf çıkarının gizlenmesi ve belirleyici olan alt yapı ile belirlenen üst yapı arasındaki bu ayrımı yapan Marx kendisinden önceki düşünürlerden olan Hegel'in idealist felsefesini temelden eleştirmiş ve yeni bir açılım getirmiştir. Hegel'in idealist felsefesini, kendi ifadesiyle, tersine çevirip ayakları üzerine oturtmak suretiyle geliştirdiği Materyalist dünya görüşünde yatmaktaydı. Kendisinden önceki düşünürler büyük bir çoğunlukla, geliştirecekleri düşünce sistemini, ilkesel nedenlere, temel alınabilecek bir takım kavram ya da öncüllere dayandırmaya çalışırken, Marx insan düşüncesinin kaynağını maddi yaşamda arama gerekliliğini ısrarla öne sürdü (Kılıçaslan, 2008: 30).

Marx kendi fikirlerini titizlikle tasarlanmış ve insanın sahip olduğu tarih ve toplumsal ürünleri ortaya çıkardığı için bilimsel olarak sınıflandırmıştır. Marx ideoloji terimini kullanmasındaki hayatiyet ideolojinin bilim ile yanlışlığın hakikat ile olan karşıtlık ilişkisinden kaynaklanmaktadır. İkinci olarak yukarıda belirtildiği gibi ideolojiyi sınıf sistemi temelli ele almasıdır. İdeolojide var olan çarpıklığın kaynağı yönetici sınıfın çıkarları ve içinde bulunduğu toplumun bakış açısını yansıtmaması gerçeğinden kaynaklanır. Eğer her ideolojide insanlar ve onların ilişkileri Camera Obscura da olduğu gibidir. Nesnelerin gözün ağtabakası üzerindeki terslikten hareket eden Marx, onun kendi doğasından kaynaklı olmasının gerçeğini toplumdaki ilişkileri açıklamak için kullanmıştır. Yoksa gerçek yaşamda nesneler bu şekilde değildir. Burada tarihsel yaşam süreci toplumda Camera Obscura'yı meydana getirmektedir. Burada Marx'ın kullanmış olduğu *Camera Obscura* metaforu ile tersine dönme ilişkisi çoğu zaman yanlış bilinç olarak yorumlanmıştır (Sancar, 1997: 13).

Bu yanlış bilinç toplumda yöneten ve yönetilen arasındaki ilişkiden ortaya çıkmaktadır. Burada toplumu yöneten yönetici sınıf hiçbir zaman kendisini baskıcı görme eğilimde değildir ve tahakkümleri altında bulunanlardan rıza arama endişesi yaşamaktadır. Yani sınıf sistemi tarihsel sürecin bir sonucu olarak baş aşağı biçimde var

olur. Sınıf sistemini perdeleyen ve gizleyen ana unsur ideoloji olarak görünmektedir. Üçüncü olarak ideoloji iktidarın tezahürüdür. İktidarı elinde bulunduran kapitalizm ideolojiyi sınıf çelişkilerini örtmek için kullanır. İdeoloji tam olarak çağın hakim fikirlerini oluşturur (Heywood, 2014: 24).

Burada Marx başka bir alan açarak üretimi elinde bulunduranların elde ettikleri maddi dönüşüm gücü ile bu süreçte insanların yaşadıkları çelişkilerin farkına vardığı ve bu farkındalık neticesinde oluşan mücadele içinde yer edindikleri bir alan olarak görür. Burada vurgulanması gereken önemli nokta, bu mücadele alanının Marx sonrası dönemde işlerliğini yitirip yitirmediğidir. Marx'ın kullandığı altyapı-üstyapı metaforu Marx sonrası dönemde üst yapısal formlar, ekonomik yapının bir yansıması olduğunu söylemekten öteye gidememiştir. Öte yandan Marx'ın ideolojinin yaşandığı alan olarak maddi yaşamın çelişkileri ve bireylerin günlük hayatta yaşadıkları çelişkilere ilişkin olarak oluşturdukları toplumsal bilinç ve bu bilince ait mücadele alanı olması kendisinden sonra tartışılmaya devam etmiştir (Sancar, 1997: 17-18).

Eagleton'un (1996: 127-128) da ifade ettiği üzere, olgunluk döneminde, Marx, ideolojiyi üç farklı biçimde ele almıştır. Birincisi, ideoloji, baskıcı bir siyasi tahakkümün altında kendisine yaşama hakkı veren, egemenliği altında olan insanların alakasını toplumsal şartlardan başka alana çeken ve toplumla bağları olmayan, aynı zamanda iktidarın devamına hizmet eden inançlar yumağıdır. İkinci olarak ideoloji, hakim toplumsal sınıfın gözle görünür çıkarlarını aracısız dile getiren ve onların oluşturduğu yönetimi destekleyen düşüncelerdir. Üçüncü olarak ise ideoloji, siyasi açıdan içerisinde devrimci güçlerin bulunduğu ve sınıf mücadelesinin verildiği doğru bilincin kendisidir.

1.2.2. Gramsci ve İdeoloji

Markstan sonra gelenler arasında ideolojiye farklı yaklaşım sergileyenlerden birisi de Antonio Gramsci'dir. Aslında Gramsci eserlerinde ideoloji kavramı yerine hegemonya kavramını kullanmıştır. Kullanmış olduğu hegemonya kavramı yapısal anlam bakımından ideoloji kavramından daha geniş bir anlama sahiptir. Bu geniş anlamı kazanmasının nedeni Gramsci'nin hegemonya kavramını siyasal iktidarın egemenliğinde olan yönetilenlerin üzerindeki, güce dayalı egemenliğin yanında,

yönetilenler tarafında bu egemenliğe razı olma durumuyla boyun eğmeye atıfta bulunmak için kullanılmaktadır (Üşür, 1997: 28–29). Siyasal iktidarı elinde tutan sınıfın iktidarını inşa etmede hem cezalandırma gücünü hem de rıza üretmede kullandığı ideolojik aygıtları kullandığını (Yaylagül, 2006: 97) anlatan Gramsci, toplumu yöneten hakim sınıfın hegemonya kurma durumunun belli bir “Hegemonik sınıf”ın yetkisinde olduğunu ifade eder ve bu hakim sınıfın kendi ideolojik yaşam biçimlerini toplumun üyelerine kabul ettirmesini okullar, kiliseler ve medya gibi hegemonya kurmaya yarayan toplumsal yapılar sayesinde yaptığını belirtir. Bu hegemonik sınıf söz konusu toplumsal yapı içerisinde önemli bir konumda olan araçları kullanarak toplumun rızasını kazanmak için ideoloji üretir (Yaylagül, 2006: 98–99).

Gramsciye göre ideoloji kurulan sistemin devamlılığını sağlayan ve birbirinden kopuk gibi görünen dönemler arasında, bir bağlantı kuran ideoloji, aynı zamanda sistemi oluşturan ana yapılar arasında da güçlü bağın kurulmasını sağlamaktadır. Gramsci ideoloji sözcüğünün iki anlamı üzerinde durmaktadır. İlk olarak insanın yaşadığı toplum içerisinde belirlenen bir sınıf içerisinde konumlandığı, bu konumlanma durumunun da ideoloji tarafından belirlendiğini ifade etmiştir. Bu sınırlamayı sağlayan şey de ideolojidir. İkinci anlam olarak ise insanlarda gerçek duruma karşı geliştirilen bir tepki olarak ideoloji varlığını sürdürmektedir. Zaman içerisinde bu insanlarda bir benimseme haline gelmektedir (Kazancı, 2006: 4).

Gramsci’nin ideolojiye getirmiş olduğu en önemli yaklaşım, devletlerin zora dayalı tahakküm biçiminden meydana gelen hâkimiyeti ifade etmek yerine, rızanın görünmez ve farklı biçimde oluşacağı bir sürece dikkat çekmesidir. Böyle meydana gelen iktidar türleri ancak ideolojinin aracılığıyla mümkün olmaktadır. Hegemonya kavramı bu süreci ifade eder. Burada önemli olan Gramsci’nin oluşturmuş olduğu bu yaklaşım tartışılmaya devam edilse bile iki farklı egemenlik alanını belirlenmiş olmasıdır. Klasik marksizim iktidar olma biçimini, sınıf çatışması ve baskı temelinde ele almış olmasına rağmen, rızaya dayalı egemenlik biçimine yer verilmemiştir. Buna karşılık Gramsci iki farklı tahakküm alanı belirlemiştir.

Devlet ve sivil toplum gibi ayrıma gitmektedir. Bu ayrımında sivil toplumun karşılığında olan yerde bir hegemonyadan bahseder. Gramsci de en önemli sorulardan biri kapitalizmin nasıl olurda baskı ve şiddete başvurmadan rızaya dayalı bir egemenlik

biçimi kurduğudur. Bu da hegemonya ile mümkün kılınmıştır. Bu alan entelektüel düzeyde felsefi, sanatsal, edebi ve kültürel alanlar olmak üzere ideolojinin kendini konumlandığı alanlardır (Sancar, 2008: 33).

Gramsci'de hegemonya kavramının içerisinde yer alan ideolojik dizayn tek tipleştirici bir görüş ya da düşüncenin topluma hakim edilmesi değildir. Egemen ideolojinin topluma zerk edilmesi gibi bir amaçta taşımamaktadır. Burada önemli olan toplumda mevcut düşünsel yapıların bir arada bulunması ve devam etmesidir. Hegemonyanın başarısı toplumda var olan çelişkilerin yok edilmesi değil içsel olarak var olan bu çelişkiler içerisinde öncü ve yönlendirici konumunun devam edilmesidir (Çam, 2008: 251).

1.2.3. Louis Althusser ve İdeoloji

Fransız düşünür Louis Althusser'e göre ideoloji, toplumsal yaşantıyı farklı biçimde fakat her zaman ve her aşamada kendiliğinden etkileyen bir oluşumdur. Daha doğrusu toplumsal pratik ile ideoloji iç içedir (Kazancı, 2006: 72). Althusser'in ideoloji kavramsallaştırmasında, her şeyin merkezinde yer alan tezi; ideolojinin bireyleri özne olarak çağırmasıdır (Dursun, 2001: 29). Althusser'in ideoloji üzerine kurduğu tezler bizi, ideolojinin toplumsal bütünlüğü yeniden üretebilmesi, siyasal ve ekonomik iktidarın ideolojik bir ikna sürecine dayanarak var olabilmesi için bir takım aygıtlara ihtiyaç duyduğu sonucuna götürmektedir.

Dinsel, öğrenimsel, ailesel, hukuksal, siyasal, sendikal, kültürel ve haberleşme gibi bilinen bu önemli aygıtların ötesinde ideolojinin işlevleri ve işleyişi üzerinde durmak gerekmektedir. Yukarıda değinilen hegemonik aygıtların işleyiş biçimi, bu konuya benzer bir çalışma yapan Althusser'in *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* adlı çalışmasında da görülür. Louis Althusser bu çalışmayla ideoloji çalışmalarında bir çığır açmıştır (Yılmaz, 2001: 61). Althusser, bu çalışmayla klasik Marksist devlet teorisini zenginleştirmek istemiş ve bunu büyük ölçüde başarmıştır. Bu devlet teorisinin temel kabulleri şöyle özetlenebilir:

- a) Devlet hakim sınıfın baskı yapmak için faydalandığı bir araçtır.
- b) Devlet iktidarını devleti oluşturan sistemsel aygıtlardan ayırmak gerekir.
- c) Sınıfsal mücadelelerinin asıl amacı devlet iktidarını ele geçirmedir.

d) İşçi sınıfı, burjuvanın tahakkümü altında olan devlet yapısını yıkarak ilerlemelidir. Bu ilerleme aşamalı devam etmeli, ilk başta farklı bir devlet yapılanması ve ilerleyen aşamada ise var olan devleti tam anlamıyla ortadan kaldırmak için iktidarı ele geçirmek zorundadır.

e) Hükümet, askeri yapılanma da yer alan kolluk kuvvetleri, suçluların cezalandırıldığı ceza evleri, mahkemeler vs. devletin kullanmış olduğu baskı aygıtlarıdır.

Althusser'in "İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları" isimli çalışması, ideoloji araştırmaları için mutlaka gözden geçirilmesi gereken bir kaynaktır. Kapitalist üretim yapısının ve ideolojinin sistem içerisinde tekrar üretilmesinin ne şekilde olduğunu açıklamak için bakılması gereken makale, kapitalist sistemde yer alan üretim koşullarının meydana getirilişini ve bu sistem içerisinde yer alan emek gücünün bu sürece eklenmesini ele alır. Çalışmada önemli olan esas mesele, süreç içerisinde yer alan emek gücünün, sistemi ayakta tutan ideolojiye teslim olmasının meydana geliş koşullarının sağlanmasıdır. Ayrıca Marksist ideolojide yer alan alt yapı ve üst yapı etkinlikleri ile bu yapıların birbirleriyle olan ilişkileri irdelenmektedir.

Althusser, makalesinde devletin kullanmış olduğu aygıtları ikiye ayırır. Bunlardan birincisi devletin baskı aygıtıdır ki bu aygıtın temel işlevi zor kullanarak işler. İkincisi ise devletin ideolojik aygıtları ise ideolojiyi merkeze alarak işler. Devletin baskı aygıtlarına örnek olarak mahkemeler, hükümet, idare, ordu, polis, hapishaneler ve benzerleri yer alırken devletin ideolojik aygıtları ise dini mekan ve törenler, öğrenime ait yapılar ve kurumlar (okul vs.), aile hayatı ile ilgili yapılanma aygıtı, hukuksal metinler ve ritüeller aygıtı, siyasal yapılanma içerisinde yer alan sistemsel aygıt, sendikaların oluşturduğu sivil toplum yapılanmaları aygıtı, kültürel faaliyetlerin bütünü devletin ideolojik aygıtlarını meydana getirmektedir (Althusser, 2006: 61-65).

Devletin ideolojik aygıtı zor kullanarak işlerken mutlaka bu zor kullanma sürecinde ideolojiyi de kullanarak işler. Salt baskı temelli işleyen bir aygıt yoktur. Bu örneklemeyi ordu ve polis ile ele alan Althusser, ordunun ve polisin sistem içerisinde yer alan yapısal özelliklerinden dolayı içsel olarak bir emir komuta ile hareket etmeleri hem de dışsal olarak verdikleri değerleri, ideolojik temele dayandırmaları, ideolojiyi kullandıklarını göstermektedir. Bu işleme süreci ideolojik bir süreçtir. İdeolojiye ağırlık

veren devletin ideolojik aygıtları ise genellikle kamusal alan dışında işler. Dini mekanlar, siyasal partiler, sivil toplum yapıları, eğitim kurumları gibi yapılar özel alandadır. Devletin ideolojik aygıtlarının başvurduğu ikinci bir yol vardır o da baskı aracıdır. Bütünüyle devletin baskı aygıtı olmadığı gibi salt devletin ideolojik aygıtı da yoktur. Her iki aygıt grubu arasında gizli ya da açık pek çok ilişki söz konusudur. Bu ilişkilerin yoğunluğundan dolayı sistem bütün bir yapı gibi görünmektedir ve aralarındaki fark, pek fark edilmemektedir. Nihayetinde her iki aygıtlar kümesinin hizmet ettiği tek bir nokta vardır o da hâkim sınıfın ideolojisi (Althusser, 2006: 65-66). Konuya dair çeşitli çıkarımlarda bulunan araştırmacılar ise Althusser'in düşüncelerini özetleme yoluna başvurmuşlardır.

Althusser'in ideolojiyi bir kavram ve maddi boyuta indirgediği önemli bir ayrımında “devletin baskı aygıtları” ve “devletin ideolojik aygıtları”dır. Bu aygıtlar arasındaki işlevsel fark ideolojiyi maddi bir pratik olarak gözler önüne sermesidir (Dursun, 2001: 27). Maddi bir eylem ve durum olan ideoloji, yapısal bir içeriğe sahip olduğu için zaman içerisinde bir değişim olabilir fakat şekli ve biçimi, bilinçaltına benzer olduğu için aynı kalır. İdeoloji, bilinçaltında farkında olmaksızın var olarak çalışır ve nasıl ki bazı yapılar bize miras kalmıştır ideolojide öyle bir özelliğe sahiptir (Erdoğan, 2005: 311). Bu doğrultuda, kaba kuvvete dayalı ve fiziksel şiddeti kullanan polis, mahkeme ve hapishane gibi kurumları “devletin baskı aygıtları” olarak nitelendiren Althusser, bu kurumları her türlü eylemi bastırmak ve denetim altına almak için varolan aygıtlar olarak görür. Althusser, “devletin ideolojik aygıtları” olarak nitelendirdiği eğitim kurumları, aile, siyasal partiler, sendikalar, medya gibi kurumların da devletin örgütlenmesi içinde yer aldığını ve ideolojiyi kullandıklarını belirtir (Yaylagül, 2006: 103).

Bu noktada Althusser, marksist teoride yer alan devlet iktidarı ve devlet tarafından kullanılan sistemsel aygıtların ayrımının yanında devletin topluma baskı kurduğu aygıtlar ve ideolojik olarak toplumu dönüştürdüğü ideolojik aygıtlar türünde bir ayrımın daha olması gerekliliğinden bahsetmektedir (Türküne, 2003: 114). Marksist teoride yer alan, toplumsal ilişkilerin tek belirleyici unsurun, üst ve alt yapıdan kaynaklı ekonomi temelli olduğu görüşünü, kabul etmeyen Althusser, devleti oluşturan toplum ve toplumun üretmiş olduğu kültürel yaşam arasındaki ilişkileri göz önüne alarak,

kapitalist devleti elinde tutan iktidarların mevcut sistemi yeniden tesis etmek için iki farklı aygıt kullandığını belirtmiştir.

Althusser'de hâkim sınıfın ideolojisi kavramsallaştırması önemlidir. Bu açıdan hakim sınıfın işleyişine baktığımız zaman karşımıza işleyişte ideolojiye öncelik veren devletin ideolojik aygıtları ve bu aygıtlar arasında işleyişi sağlayan ideoloji çıkmaktadır. Yani bütün çeşitliliklerine rağmen bir arada işleyen bir yapı varsa ve işleyişi ideoloji yapıyorsa burada hakim sınıfın ideolojisinden bahsetmek mümkündür. Burada asıl olan hakim sınıfın ideolojisi. Bu ideoloji çelişki ve farklılıklara rağmen bir süreci yönetmektedir. Devletin iktidarını elinde bulunduran sınıf ister tek başına olsun ister ittifaklarla olsun devletin baskı aygıtlarına hakimdir. Bu hakimiyet alanının vermiş olduğu etki ile devletin ideolojik aygıtlarını da eline alarak hakimiyet alanını genişletir. Yani devletin baskı aygıtlarını kontrol eden güç ister istemez devletin ideolojik aygıtlarına da etki eder. Sonuçta her ne kadar bir çelişki ya da fark görülse de hakim sınıfın ideolojisi her alanda kendi gerçekliğini ortaya koymaktadır (Althusser, 2006: 66-67).

Stuart Hall, Althusser'i yorumlarken, teknik donanım olarak yeterli fakat asi bir işçi sınıfının sermaye sınıfı için işçi sınıfı gücü olamayacağını altını çizer. Önemli olan, işçi sınıfını disiplin altına almak, sisteme doğru şekilde entegre etmek ve yaptıkları iş için istekli hale getirmektir. Sonuç olarak, ideolojinin farklı aygıtlar aracılığı ile yapmaya çalıştığı şey, üretimin kesintisiz devam etmesi ve insanların kurmuş oldukları sosyal ilişkilerini yeniden üretmektir (Hall, 1994: 28) demiştir.

2. İDEOLOJİ VE MEDYA İLİŞKİSİ

Althusser, ideoloji için öznelerin hareket kabiliyeti kazanmasına olanak sağlayan, toplumsal ilişkiler ağı ile ilintili olan bir düşünsel pratik tanımlamasını yapmaktadır. Kısacası insanlar kendi öz bilinçlerini bu ideolojik düşünceler ağı ile şekillendirmekte ve toplumsal yaşamlarını da bu ağ çerçevesinde inşa etmektedir. Gerçeklik, ideolojik düşünce yapılarına göre düzenlemekte ve bu bireyler de toplumsal ilişkileri içerisinde elde etmiş oldukları ideolojik bakışları aracılığıyla dünyayı algılamaktadır. Negatif bir bakış açısı ile durum ele alınacak olursa, gerçekliği yaratan ideolojilerle çepe çevre sarılmış olan birey, özünü kaybetmektedir. Bilincini verili olan

dünya görüşlerine uygun olarak inşa etmek mecburiyetinde kalmaktadır. Adeta ideolojik bombardımana maruz kalan birey, ideolojilerden oluşan bir hapishanede yaşamak durumunda gözükmektedir. Özgür hareket etme yetisini kaybeden birey, eleştirme kabiliyetini de yitirmektedir (Althusser, 2014: 76).

Geleneksel ve yeni medya ise günümüzde etkileme ile güdüleme ilkelerine bağlı kalarak gücüne güç katmakta ve hâkimiyet alanını gün be gün geliştirmektedir. Medyanın ister yeni isterse de geleneksel olsun, ideolojinin en önemli taşıyıcılarından birisi olarak başta geldiğini ifade etmek gerekmektedir. Althusser'e göre ideolojinin taşıyıcıları olarak değerlendirilen toplantılar, ayinler, kitle iletişim araçlarının tümü ve dini törenler iktidara sahip olan erkin yönetiminde hareket etmekte ve rızanın üretilmesi için çabalamaktadır. Althusser daha da ileri giderek bu araçların var olduğu sürece ideolojilerin de yaşayacağı ve hâkimiyet alanlarını genişleteceği fikrini ileri sürmektedir. Ona göre, ideoloji bu taşıyıcılarla birlikte varlığını sürdürmekte ve onların pratiksel kullanımı içerisine gizlenmektedir (Althusser, 2014: 58). Kitle iletişim araçları toplumsal süreçlerde haber verme ve eğitime işlevini üstlenmektedir. Bunun yanı sıra boş zaman kavramının doğması ile de eğlence amaçlı işlevsellik kazanmıştır. Genel itibari ile kitle iletişim araçlarının bireyler arası iletişim ve bilginin dağıtılması dolayımı ile haberlerin yayılması amacına hizmet ettiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu yolla da iktidar erklerinin ideolojik dünya görüşleri toplumun geneline aktarılmakta ve yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Marksist düşünceye göre, ideoloji bir yanlış bilinç demektir. Bu bağlamda Marx, medyanın da toplumda yer almasının tek nedeninin hakikati çarpıtma işlevine yaradığı fikrini ileri sürmektedir. Marksist toplum kuramına göre ise bu çarpıtılmanın devamı sınıf mücadelelerinin de devam etmesi anlamına gelmektedir. İktidar erki ile yönetilenler arasındaki tahakküm mücadelesi bu sayede diri tutulmaktadır (Dursun, 2013: 39). Modern kapitalist toplumlarda gerek sahiplik yapıları gerekse de ideolojik yakınlıkları nedeni ile çeşitli ekonomik imtiyazlardan yararlanmak ya da en temelde el üstünde tutularak popülist bir yaklaşımla toplumda kabul görmek isteyen medya kurumları, bu çarpıtma işlevini yerine getirmektedir. Her ne kadar medyanın asli görevi toplumu tarafsız bir şekilde bilgilendirmek ve vicdani kanaatler doğrultusunda ortaya çıkan gerçekleri halka aktarmak olsa da, yoğunlukla bu süreç bu şekilde ilerlememektedir. Aksine medya, bir ideolojik rıza üretim aracı olarak işlev kazanmakta

ve sivil toplumun itaatinde görev üstlenmektedir. En iyi halinde ise hegemonik bir uzlaşma alanı olarak sivil ve politik toplum arasında köprü görevi görmektedir.

Toplumsal süreçlerde haber verme işlevini medya üstlenmektedir. Bireyler arası iletişimden kitle iletişimine kadar tüm yapılarda medya başat bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Enformasyonu sahadan toplayarak çeşitli kurallara göre kodlayan ve işleyen medya kurumları, kapitalist modern toplumda ancak iktidar erkinin kontrolünde hareket edebilmektedir. Böylesi bir tehlikenin ortaya çıkması kamuoyunu oluşturması, yansıtması ve en temelde halkın sesi olarak iktidar erkini kontrol altında tutmasını beklenen medyanın tarafsızlık ilkesine gölge düşürebilmektedir. Kapitalist toplumlarda medyanın temel haber verme, bilgilendirme ve eğitme işlevleri giderek törpülenmektedir. Bu işlevlerden arta kalan alanı ise eğlendirme işlevi doldurmaktadır. Burada yatan gizil anlam ise halkın boş zamanlarını bilgilendikleri haberler üstüne eleştirel düşünme yetisini geliştirmesi amacıyla kullanmasının istenmemesidir. Aksine halk eleştirmeksizin verilen çarpık bilinci kabul edebilme ve iktidar erkinin güdümünde hareket edebilmelidir. Bu şekilde kapitalizm de kendisini eğlencelik bilgiler içerisine saklayarak göz önünden kaldırabilmektedir. Böylesi bir ortamda ikircilikli bir faaliyet alanı ortaya çıkmakta ve sermayedarlar ile iktidar erkleri arasında çıkara dayalı uzlaşmacı tavırlar sergilenebilmektedir. Marx'ın ideoloji kuramında da ifade edildiği üzere, altyapı ve üstyapı yaklaşımında, iktidar erki toplumu düşünsel boyutta da denetlemekte ve kontrol etmektedir. Bunu da ancak medya ile sağlayabilmektedir. Bu nedenle medyanın ideolojik olarak işlevsel kılındığı bilinmektedir. Hem kapitalist sermaye yapıları tarafından hem de sistemi denetlemek ve tahakküm üreterek halkı boyunduruk altına almak isteyen iktidar erki tarafından medya önemli bir araç olarak görülmektedir.

Küresel kapitalist toplum ölçeğinde medya sektörü ele alınacak olursa, dünya çapında faaliyet gösteren birkaç şirket pazarın büyük bir çoğunluğunu elinde tutmaktadır. Bu büyük medya grupları, küresel ölçekte küçük grupları da satın alarak etki alanlarını giderek geliştirmekte ve tekel halini almaktadır. Böylelikle pazardan daha büyük bir pay alabilmekte ve izleyici sayılarını da arttırabilmektedir (Golding ve Murdock, 2002: 56). Her ekonomik sektörde olduğu gibi medya kurumları da ticari birer işletmedir ve bir "ürünü" pazarlamaktadır. Medya kuruluşlarının pazarladığı ürün ise medya üretimleri olan kodlanmış içeriklerdir. Medya kurumlarının kazançlarının

büyük bir kısmı ise reklam gelirlerinden sağlanmaktadır. İzleyici oranları ne kadar yüksekse reklam kazanma şansları da o kadar artmaktadır. Yine burada da ikili bir kazanç sistemi ortaya çıkmaktadır. Reklam verenler ürünlerini daha fazla izleyici sayısına sahip olan medya kurumlarına vermeye daha isteklidir. Çünkü bu şekilde reklamı yapılan ürün daha geniş kitlelere ulaşacak ve tüketim döngüsünde daha uzun süre kalacaktır. Medya kurumları ise reklam gelirlerini arttırarak, kendilerine rakip olabilecek olan küçük kuruluşları satın alma yoluna gidebilecektir. Pazarın tek hâkimi olan bir kurum, tüm gelirlerin de sahibi olma şansını elinde tutabilecektir. Bu gibi nedenlerle medya kuruluşları her zaman kendilerine en çok kârı ve ekonomik imtiyazı sağlayabilecek izleyicileri, reklam verenleri ve politik güçleri koruyup, kollama yoluna gitmektedir (Chomsky, 2012: 12).

Medya, kaynak ve haber içeriklerinin seçiminde üstlendiği rol ile kimlerin toplumsal ilişkilerde görünür olacağına karar vermektedir. Burada devreye giren etmen ise medya kuruluşuna hâkim olan ideolojidir. Her ne kadar medyanın toplumsal süreçlerdeki rolü kısıtlanabilir olsa da, toplumdaki hâkim ideolojinin yeniden üretilmesinde üstlendiği rolü tartışılmayacak kadar büyüktür (Van Dijk, 1999: 367). Medya, toplumsal süreçlerde neyin nasıl sunulacağına karar vermekten de öte, hâkim ideolojiye alternatif oluşturabilecek tüm ideolojileri de bertaraf etmektedir. Nasıl ki büyük medya grupları hızla yükselen küçük ölçekli olmakla beraber büyük potansiyel barındıran kuruluşları satın alma yolu ile bünyesine katıyorsa, bu bağlamda da hâkim ideolojinin yeniden üretimi alternatif düşünce yapılarının gelişmesine engel teşkil etmektedir. Bunu başarmanın yolları arasında alternatif medyanın kötü olarak gösterilerek güvenilirliğinin azaltılması başta gelmektedir. Zıt güçlerin bir arada bulunmasına dayalı dualist görüşe dayanan bir felsefe ile Dijk, alternatif medyanın var olmasının sebebini de hâkim medyayı tamamlamak olduğunu ileri sürmektedir.

Hall (1999: 232-233) ise medyanın gücünü kültürel alanda maddi ve manevi üretimine bağlamaktadır. Kitle iletişim araçlarının sahip olduğu etki altına alma gücü ile toplumsal ilişkilerde başat bir yeri olduğu fikri ileri sürülmektedir. Her geçen gün gelişen teknolojik aletlerin de yardımı ile medya kuruluşları bu güçlerini arttırmaktadır. Artık öyle bir noktaya varılmıştır ki toplumsal süreçlerde insanların medyaya olan ihtiyaçları birer bağımlılık halini almıştır. Böylesi bir tablo ile karşı karşıya iken medya, hâkim ideolojileri yeniden üreterek, kültürel alanı sömürmekte ve kapitalist toplum

ilkelerine hizmet etmektedir. Birlikte hareket ederek tahakküm yapılarına karşı çıkma güduları törpülenen bireyler, boş zaman ve eğlence kavramları ile uyuşturulmaktadır. Uyuşturulan zihinlerin eleştirilmesi ve karşı çıkması beklenemeyecek bir durumdur. Giderek parçalanan toplumsal aidiyet hissi ve birlikte hareket etme güdüsü yerini bireysellik mitine bırakmaktadır. Kalabalıklar içerisinde yalnızlaşan bireyler tüketmeye, tükettikleri mallar ve boş zamanları ile de bu boşluk hissiyatını doldurmaya çalışmaktadır. Fakat burada işleyen tek süreç hâkim ideolojinin yeniden üretilmesi ve iktidar erkinin tahakküm yapılarını işletebilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. SÖYLEM KAVRAMI

Söylem, bireyin sözlü ya da yazılı olarak, kurallı bir bütün olmaksızın tümce sınırlarını aşan dili olarak tanımlanabilmektedir. Birden fazla disipline araştırma konusu olan söylem, kültürel alanın içerisinde yer almakta ve ideolojik örüntüler de barındırmaktadır. Bu tarz örüntülerin ve kültürel değer yargılarının da katkısı ise söylem, toplumla bir bütün olarak ele alınmaktadır. Söylemi tanımlayan Mutlu, dilin örgütlü bir şekilde, tümceler üstü kullanımı, açıklamasını yapmaktadır (1998: 309). Fakat söylemin yalnızca dille açıklanabilmesi mümkün gözükmemektedir. Söylem, dil üstü bir kullanımla gerçeklik kazanmaktadır. Bu gerçekliği de dilin ortaya çıkardığı kelimeler bağlamında, toplumsal pratikler ve değerlerle birleşerek kazanmaktadır. Söylem üzerine yürütülen çalışmalar yapısalcılıkla birlikte gelişme göstermiştir. Göstergebilimsel analiz pratiklerinin geliştirilmesi ile birlikte dil üstüne incelemeler gerçekleştirilmiş ve gösteren, gösterilen dünyasında anlamlar üstüne araştırmalar ortaya konulmuştur. Dilbiliminin gelişim gösterdiği dönemde, söylem analizi üstüne araştırmalar da ortaya konulmuştur.

Söylem üzerine araştırmalarda ismi yoğunlukla ön plana çıkan Michel Foucault olmuştur. Foucault'a göre söylem, bir göstergeler dünyasından öte, sosyoloji temelli, iktidar olgusu ile sürekli iç içe hareket eden bir durumdur. Söylem temelli çalışmalarında iktidar ve bilgi arasında da yakın bir bağ olduğunu ifade eden Foucault, söylemin doğrudan bu ikili arasında araç görevi gördüğünü belirtmektedir. İktidarın gücünü kullanma hakkını fiziksel şiddet dolayımı ile işletmediği, aksine bilgi ile düşünsel dünyaları kontrol etmeye çalıştığı ifade edilmektedir. Bu nedenlerle söylemi sadece işaretler dizisi olarak ele almak hatalı olacaktır. Bilginin büyük bir güç kabul

edildiği modern iktidar yapılarında söylem, toplumu kontrol edebilmek için işlevsellik göstermektedir. Topluma bir durumu açıklamak için iktidar erki tarafından kullanılan söylem pratikleri zerk edilmekte, düşünsel dünyaları etkilenmekte ve bu işlevinin yanında bilginin de inşa edilmesine olanak sağlanmaktadır. İktidar, söylem dolayımı ile düşünsel dünyaları kontrol etme işlevini rahatlıkla gerçekleştirebilmektedir. Bu nedenle iktidar her yerdedir, en çok da söylemler içerisinde gizil konumda yer almaktadır (Özer, 2011: 48).

Söylem konusunda bir otorite olarak kabul edilen Michel Foucault'a göre, dışlama ve denetleme dolayımı ile söylem üretilmektedir. Bu dışlama ve denetim altına alma edimleri ilk olarak kendisini yasaklar altında göstermektedir. Yasak, söylemsel olarak herkesin her şeyi konuşma hürriyetine ket vurulması anlamını doğurmaktadır. Yasaklar yoğunlukla kendilerini politik bir zeminde yahut cinsellik olgusunun temel alındığı durumlarda göstermektedir. Konuşulan konunun tabu kabul edilmesi, konuşmayı yapan öznenin ayrıcalıklara sahip olmaması, en temelde bireyin özgürlük hakkına sahip olamaması durumuna yasak adı verilmektedir. Cinsellik ve politika bir bütün olarak değerlendirilmekte ve bu alanda yasak kabul edilen söylemlerin yoğunluğuna dikkat çekilmektedir. Nedeni içinse söylem dolayımı ile arzu ve iktidar arasındaki yakın ilişkiye atıfta bulunmaktadır. Söylem yalnızca bir araç konumunda değil aksine erki ele geçirme mücadelesi olarak da değerlendirilmektedir. Foucault, delilik ve akıllılık kavramlarına da söylemsel farklılıklar üstünden açıklama getirmiştir. Toplumsal bir dışlama ilkesi kabul edilen delilik ve akıllılık karşıtlığı, Foucault tarafından deli kabul edilenlerin dışlama edimi ile karşı karşıya kaldığına dikkat çekmektedir. Sözü toplumsal ilişkilerde kabul görmeyen, adalet önünde yetersiz kabul edilen, kilisenin koruyuculuğu altında bile kutsal kabul edilmeyerek söylemsel açıdan dışlanan insanlar bulunmaktadır. Bütün bu dışlama girişimlerine karşın, delilerin gelecekte haber verebileceğine inanan söylemler de toplumda dolaşım halindedir (Foucault, 1993: 11-12). Foucault ayrıca doğruluk istencine de dikkat çekmektedir. Doğru söyleminin, zaman içerisinde en yüce doğruluk payesi ile iktidarın kontrolünden çıkacağı önermesinde bulunan Foucault, değişimin kaçınılmaz olduğundan bahsetmektedir. Ona göre gelişen teknoloji ile birlikte doğruluk ve yanlışlık arasındaki açık, bilme istenci ile giderek artmaktadır. İnsanların bilime ve bilme istencine karşı

olan istekleri, onları kurumsal baskılardan ve iktidar erkinin yanlış söylemlerini yayma tehlikesinden koruyacak bir noktaya ulaşmaktadır (Foucault, 1993: 13-14).

Foucault, söylemsel dizilimleri ancak dilbilimsel sistemde görebileceğimizi belirtir. Kopuk bir şekilde olayların birbirine bağlanmaya çalışıldığı söylemler, ancak dil üstünden çözülebilecektir. Çünkü bir dilbilimsel sistemi var etmenin yolu, ifadeler birliği ya da söylemlerin bir araya getirilmesi ile mümkündür (Foucault, 1993: 46). Bir çözümleme biçimi olarak da ele alınan söylem, Foucault için hayati bir noktadadır. İfadelerin doğru ya da yanlış olduğuna kanaat getirmek konusunda yardımcı olan söylem, belirli kurallara göre oluşmaktadır. Söz konusu bu kuralların açığa çıkarılması ile birlikte söylemsel oluşumlarla karşı karşıya kalınmaktadır. Söylemsel oluşumlar karmaşık bir yapıda bulunurlar ve felsefeden, ahlaki tutumlardan, yasalardan kısacası söylenen her şeyden oluşabilmektedir (Urhan, 2000: 19-21).

Söylem en basit tanımı ile dil ve dil pratikleridir; hayatın tüm alanları ile ilintili bir vaziyettedir. Sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomik alanlarda söylemler üretilmekte ve dolaşıma konulmaktadır. Güç ve gücün mübadelesi ile eyleme çevrilen dil pratiklerine ilişkindir. İdeolojinin, bilginin, anlatım ve beyan tarzının, müzakere isteğinin ya da çatışma edimlerinin aktarılmasında işlevseldir (Sözen, 1999: 20). Sosyal ilişkiler temeline dayandığı sürece söylem içerisinde sarf edilen sözcükler değerlendirilebilir bir hale dönüşmektedir. Söylemler, ilişkiler ağı kurmakta ve bu ağ içerisinde anlam kazanmaktadır. Bu nedenle söylemin tarafsız olması beklenemeyecektir. Tekil bir vaziyette, diğer söylemlerle ilişkiye geçmeksizin boşlukta süzülen bir söylemsel anlatım mümkün gözükmemektedir. Söylemler, taraflı ve yoruma dayalı bir vaziyettedir. Söylemlerin oluşturulduğu toplumun kültürü ve sosyal tarihi ile doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Söylemlerin kişiler arası yolculuğu ancak söz ve yazı aracılığıyla gerçekleşebilmektedir. Gösterilenlerin, göstergeler aracılığı ile dışarı yansıtılması olarak da ifade edilebilecek olan söylemsel süreçte, kelimelere ihtiyaç duyulmaktadır. Dil pratiklerinin oluşturulması, sosyo-kültürel bir bağlamda anlamlar yüklenmesi gerekmektedir. Bu nedenlerle söylemi tarafsız, tekil ve gerçek üstü bir vaziyette değerlendirmek mümkün görülmemektedir. Söylemlerin biçimsel bir form kazanması beklenenecektir. Bu formlar yazılı ve sözel olabilmekte; kendisini semboller, resimler, cisimler olarak tezahür edebilmektedir.

Söylemin analizi içinse birbirinden farklı tanımlar yapılmaktadır. Tarihsel süreci içerisinde izi sürülecek olursa, üç ana kategoride söylem analizini ele almak mümkündür. Yapısalcı dilbilimsel gelişim süreci, dilsel felsefi gelişmelerden etkilenen post – pozitivist yaklaşımlar ve yarı yapısalcı yarı da yorumlayıcı yaklaşımlar içerisinde değerlendirilebilmektedir (Sözen, 1999: 81). Söylem analizini diğer niteliksel araştırma yöntemlerinden ayıran bir takım temel farklılıklar bulunmaktadır. Söylemsel analiz yöntemi eleştiren bir bakış açısını gerektirmektedir. Verili olan metnin arkasında yatan gizil anlamları açığa çıkarma uğraşısı içerisinde yer almaktadır. Foucault'un da ifade ettiği gibi iktidarla doğrudan ilişki içerisinde olan bir alanın masum olduğunu düşünmek mümkün değildir. Veriyi olduğu gibi analiz etmek de mümkün değildir. Yorumlayıcı bir yaklaşım belirlenerek verili olan metinlerin arkasında yatan anlamlar açığa çıkartılmaya çalışılmaktadır. Diğer araştırma türlerinde, incelemesi yapılacak olan konunun önceden verili olduğu ilkesi kabul edilmektedir. Örneğin kapitalist ekonomik sistem üstüne bir araştırma yapılması düşünülüyor ise bu sistemi insanların nasıl algıladığı üstüne odaklanılmaktadır. Söylem analizinde ise bu konunun gerçekliğinin nasıl inşa edildiği üstünde durulmaktadır. Medyanın, akademinin ve diğer toplumsal süreçlerin bu konuda ne gibi işlevleri olduğu araştırılmaya çalışılmaktadır (Phillips ve Hardy, 2002: 9).

4. HABER KAVRAMI VE HABER ÜRETİM SÜRECİ

Basının görevi, bir toplumda yer alan bireylere çevrelerinde olan biten gelişmeleri aktarmaktır. Bu bilgi aktarım işi yürütülürken en hızlı ve en doğru şekilde bilginin aktarılması, gazeteciye ve o gazetecinin bağlı olduğu basın kurumunun yükümlülüğündedir. Elbette basın sadece bilgi aktarmakla yükümlü olan bir kurum olarak işlevsellik göstermemektedir. Bu işlevinin yanı sıra sahip olduğu etki altına alma gücü nedeniyle, çoğunlukla kontrol altında tutulmak istenmektedir. Toplumda hâkimiyet kuran siyasi ve ekonomik iktidarların ana hedeflerinden birisi de basın kuruluşlarını doğrudan ya da dolaylı yollardan kontrol etmektir (Kılıç, 2005: 131). Bu doğrultuda haberin üretim süreci ve haberde nelerin yer alarak nelerin almayacağına karar verilmesi oldukça önem arz etmektedir. Bu nedenle haberin ortaya çıkış süreçlerinin ele alınarak açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Toplumsal süreçlerde insanlara çevrelerinde olan bitenleri aktarmakla yükümlü gazetecilerin sahadan topladıkları enformasyonları, kuralına göre kurguladıktan sonra,

uygun araçlar yardımı ile kitlelere aktarması süreci, temelde haberin oluşum aşamalarını teşkil etmektedir. Gazetecilerin temel işi kaynaktan aldığı bilgiyi uygun kodlar yardımı ile kitlelere aktarmaktır. Temelde iki kaynak bulunmaktadır. Bunlar birinci el kaynaklar ve ikinci el kaynaklar olarak birbirinden ayrılmaktadır. Gazetecilerin asli işlevleri ve haberlerine değer katacak olan kaynak bilgisi birinci el kaynaklardır. Bu kaynak bilgisi sahadan, olayın cereyan ettiği alandan toplanılan bilgilerdir. Habere konu olan olayı gören, yaşayan ya da olayla ilgili bilgi verebilecek her tür kaynak birinci el kaynaktır. Aynı zamanda muhabirin bizzatı olayın cereyan ettiği alanda topladığı bilgi de birinci el kaynak olarak değerlendirilmektedir. Gazetecinin haber olarak değerlendireceği tören, toplantı, basın açıklaması gibi sosyal, kültürel, siyasi etkinliklerde hazır bulunarak gözlemci olarak topladığı ham bilgiyi uygun kodlarla metne dönüştürmesi de birinci el kaynak bilgisi olarak görülmektedir. İkinci el kaynaklar ise gazetecinin doğrudan gözlemleyemeyeceği, şahsen katılarak alandan bilgiyi toplayamayacağı durumlarda başvurduğu bir yöntemdir. Burada ifade edilen ikinci el kaynaklar arasında ise haber ajansları, basın bildirileri, dernek ve vakıflar gibi sivil toplum örgütlerinin de yer aldığı geniş çaplı bir alandan gelen bilgilerin, gazeteci tarafından habere dönüştürülmesinde kullanılan kaynak bilgisinden bahsedilmektedir.

Haberciliğin asli görevlerinden birisi haber bilgisinin doğruluğunu tespit etmektir. Bunu başarmak için de gazetecinin haber kaynaklarını sıkı bir denetim altında tutması gerekmektedir. Birinci el kaynak bilgisinde ispat sorunu daha az yaşanırken, ikinci el kaynaklarda habercinin dikkatli olmaması durumunda, haberin doğruluğu ile ilgili sorunlar yaşanabilmektedir. Her ne kadar bu durumun birinci el kaynaklarda görece daha az yaşandığı ifade edilse dahi bu kaynakların da habercilik problemleri doğurabileceğini unutmamak gerekmektedir. Haber kaynağı kasıtlı ve bilinçli bir şekilde haberciye bilgi aktarmamayı seçebilecektir. Bu durum disinformation yani hiç bilgi vermeme şeklinde tanımlanabilmektedir. Bir diğer sakıncalı durum ise misinformation yani kasıtlı ve bilinçli bir şekilde haber kaynağının gazeteciye eksik bilgi ile olayı aktarması durumudur (Tokgöz, 2010: 244). Böyle problemlerle karşılaşmak istemeyen gazetecinin haberin kaynağından şüpheye düşmesi durumunda, o haber bilgisini farklı kaynaklardan teyit ederek doğrulama yapması gerekmektedir. Günümüz internet teknolojilerinin gelişme hızını da göz önünde bulundurarak bu

doğrulama işlemi daha hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilmektedir. Gazetecilerde bu ve benzer yolları kullanarak haberin güvenilirliğini arttırmalıdır.

5. HABER VE SÖYLEM İLİŞKİSİ

Medya kuruluşlarının üretimleri, medya metinleri olarak ele alınmaktadır. Ürettikleri bu metinler aracılığı ile toplumu bilgilendirme, güdülme, eğitme ve son zamanlarda yoğunlukla eğlendirme işlevlerini yerine getiren medya, modern kapitalist toplumlarda başat bir konumda yer almaktadır. Görsel ve işitsel olmak üzere temelde iki alanda faaliyet gösteren medya, bir taraftan gelişen teknoloji ile etki alanını giderek arttırırken diğer yandan da değişen toplumsal isteklere uyum sağlamak için yenilikleri içselleştirmektedir. Bu iki tür medya içerisinde, metinlerini yazılı olarak kullanan gazeteler, bu çalışmanın örneklemini içerisinde yer almaktadır.

Toplumsal ilişkilerde iktidar erki, haber dolayımı ile tahakküm yapılarını üretme çabası içerisinde yer almaktadır. Daha önce de değinildiği gibi bu girişimde iktidara doğrudan yardım sağlamak da medya kuruluşlarının görevi olarak kabul edilmektedir. Geniş kitlelere ulaşmak ve reklam pastasından daha büyük bir pay almak isteyen medya kuruluşları, gerekli imtiyazlara sahip olabilmek adına iktidar erki ile işbirliğine gidebilmektedir. Böylelikle bir çıkar ilişki ortaya çıkmakta ve karşılıklı kazanç ile iktidar tahakküm yapılarını kurabilmektedir. Burada değerli görülen ve çıkar ilişkisini sürdüren en temel medya içeriği ise haber metinleri olarak kabul edilmektedir. Türkiye gibi demokratikleşme tartışmalarının sıklıkla olduğu bir ülkede, geleneksel aklın devam ettiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Her ne kadar gelişen teknoloji ile birlikte daha anlık ve hızlı içerik paylaşım imkânı sunan sosyal medya mecraları oluşsa dahi bu mecralar henüz tüm kesimlerce benimsenmemiştir. Bu nedenle yazılı basın mevcut gücünü korumaya devam etmektedir. Bu doğrultuda ana perspektif yazılı basın haberlerine odaklanılmaktadır. Yazılı basını daha iyi kavrayabilmek adına haber ve haber söyleminin açıklamalarına bakılmasında yarar görülmektedir.

Yazılı basın, gazete ve dergiler gibi sadece göze hitap eden mecralardır. Okuma yazma bilmeyenlerin, haber metinlerini incelemesi mümkün değildir. Bu işlev ancak bir başkasının haber metinlerini o kişiye aktarması ile mümkün olacaktır. Yazılı basının haber metinlerini diğer mecralardan ayıran en önemli özelliklerinden birisi metinlerin

saklanabilir olmasıdır. Bir meta olarak bireylerin ellerine alabildiği, saklayabildiği ve tekrar inceleyebilmek üzere arşivleyebildiği bir olgudur. Yazılı basın, diğer basın türlerine oranla haber içerikleri daha detaylı olarak ele alınabilmektedir. Fakat bir handikapı da bulunmaktadır ki o da zaman açısından süratinin düşük olmasıdır (Tokgöz, 2010: 115). Bu noktada haberin ne olduğunun açıklanması da önem arz etmektedir. İnsanların toplumsal yaşam içerisine meydana gelen gelişmelerden bilgi sahibi olma çabası sonucunda, kitle iletişim araçları ve bu araçların aktardığı haber metinleri ortaya çıkmıştır. Her ne kadar üstünde kesin bir şekilde uzlaşmış bir tanımı olmasa da en temelde haber, insanları ilgilendiren bir olayın kuralına göre kurgulandıktan sonra, uygun araçlarla hedef kitleye aktarılmış, görsel yahut işitsel içeriklerdir tanımlamasını yapmak mümkün gözükmemektedir.

Haberin işi, yeni olan bilgiyi kitle iletişim araçları aracılığı ile topluma aktarmaktır. Teknolojik ve sosyal gelişmeler sonucunda değişen toplumların, yeni istekleri neticesinde haber konularında da değişim gözlenmektedir. Buradan haberin de sürekli bir değişim içerisinde olduğu fikrine ulaşmak mümkün gözükmemektedir. Toplumsal süreçlerde yaşanan değişimlerin etkisi, bilginin aktarım aracı olan, haber üzerinde de değişime sebebiyet vermektedir. Böylesi bir durum sahadan haberi, yani ham bilgi olarak enformasyonu toplayarak kuralına göre kodlamak ve uygun araçlarla kitlelere ulaştırmak görev bilinci ile hareket eden gazeteciyi de etkilemektedir. Çünkü bu sorun, neyin haber olup neyin olamayacağının seçilmesi ile ilgili soruları da beraberinde getirmektedir. Bu konu ile ilgili olarak haberin tanımlamasını yapmak çabası üstünde durulmaktadır. Tokgöz (2010: 209), haberin bir olaya ya da soruna dayanması gerektiğini ifade etmektedir. Bu olayların özetlenerek sunulması gerekecektir. Burada haberin özetlenmesi aşamasında gazetecinin gerçeklikle olan bağı koparmaması beklenmektedir. Bunu başarabilmenin en önemli ölçütlerinden birisi ise zamansal bağı koparılmasıdır. Haberın değeri, haberın ne kadar çok kişiye aktarıldığı ile ilişkindir. Bir haberi başarılı kılan ne kadar çok kişi tarafından alınıldığı ve bir diğerine aktarılmasıyla eş değerdir.

Haberin tanımlamasının yapılmasının ardından haberin değeri olgusuna dikkat edilmesi gerekir. Haber metninin içerisinde yer alan başlıca öğeler, o haberin değerlerini özetlemektedir. Bunlar kısaca zamansal yakınlık, mekânsal yakınlık, önem arz etmesi, ilgi çekici olması, tahmin edilebilir bir sonucu açığa çıkarması olarak

sıralanabilecektir (Tokgöz, 2010: 222). Bir haberin güncelliği en önemli özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Zamansal yakınlık olarak da nitelendirilen bu özellik haberin kokması deyimine karşılık gelen, önemli bir ayrıntı olarak karşımıza çıkmaktadır. Güncel olan bilgi kitleler tarafından daha çok ilgiyle takip edilmektedir. Fakat elde bekletilen ya da güncelliği kaybedildikten, köktuktan sonra kitlelere aktarılan bilgi artık yeni ve ilgi çekici olmayacak yani haber değeri taşımayacaktır. Mekânsal yakınlık taşıyan haberler, o çevreden olan kitlelerce daha fazla ilgiyle takip edilmektedir. Örneğin bölgesel yayın yapan basın kuruluşları kısıtlı imkânları doğrultusunda okuyucu kitlesine o bölgenin gelişmelerini ulaştırmaktadır. Diğer taraftan ulusun geneline hitap eden yaygın basın kuruluşlarının yaptığı haberlerde, Antalya çevresinde çıkan bir orman yangını haberi, mekansal yakınlığı bulunan insanların daha fazla ilgisini cezbedecektir. Önemli kişilerle ilgili olan haberler, kitlelerce daha fazla ilgiyle takip edilmektedir. Haber içerisinde ünlü bir kişiye olan atıf ya da doğrudan o ünlü kişiyle ilgili olan gelişmenin habere konu edilmesi, kamuoyundan olumlu dönüt alabilmektedir. Ünlü kişilerin hayatlarını yakından takip etmek, önemli kişilerle bağlantı kurabilmek, haber değerleri arasında önde gelmektedir. Ayrıca klasik bir habercilik cümlesi olan, "Köpeğin insanı ısırması önemli değilken, insanın köpeği ısırmasının önemli olmasında da ifade edildiği gibi insanların ilgisini çeken şaşırtıcı olaylar haber değerleri açısından önemli görülmektedir. Son olarak ise haber sonuçlarının kitleler tarafından tahmin edilebilir olması okur kitlesi üzerinde olumlu etki yaratabilmektedir. Bu tür haberlerin söylemleri ve ilgi çekici yönleri okurun dikkatini çekebilmekte ve kurum ve gazeteci adına olumlu sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

2. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE DARBE DÖNEMLERİNDE BASIN VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

1. DEMOKRASİ KAVRAMI

Batı demokrasisinin temellerini Ortaçağ'a kadar götürmek mümkündür. Ortaçağ'da dahi ilkel bir şekli ile demokratik uygulamalara rastlandığının ifade edilmesi olasıdır. Fakat günümüzdeki demokrasi anlayışının temelleri 20. yüzyılın başlarında atılmaya başlanmıştır. Demokrasi anlayışının gelişmesinde büyük paya sahip Aydınlanma dönemi ve Fransız İhtilali olgularını da unutmamak gerekmektedir. Bütün bu gelişmeler günümüz Batı tipi demokrasisinin gelişmesinde, tarihi olgunluğa ulaşmasında arka plan oluşturmuştur. Bu tarz bir yönetim anlayışının en belirgin özelliği, halkın kendini temsil edecek adaylar bulması ve onları bağımsız seçimlerde kendilerinin atamasına ilişkindir. Halkın kendi içerisinde seçerek oluşturduğu temsilcilerin bağımsız seçimlerle başa geçmesi ile oluşan parlamento, ülkenin yönetilmesinden sorumlu kılınmaktadır. Demokratik yönetimlerde üç temel güçten ve liberal paradigmanın ileri sürdüğü üzere dördüncü denetleyici bir güçten bahsedilmektedir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi adına bu güçler de açıklanmaya çalışılacaktır. Parlamento, yasalar çıkarma ve yürürlüğe koyma gücü olarak yasama erkini teşkil etmektedir. Yürütme gücü, yasalara bağlı olarak seçilmiş parlamentonun tayin ettiği ülkenin yönetiminde söz sahibi olan bakanlar kurulunu ifade etmektedir. Yargı ise yasamanın çıkardığı ve yürütme gücünün onayladığı yasalar çerçevesinde anayasal hakların korunmasında en yetkin merci olan bağımsız mahkemeler sistemini teşkil etmekte ve adaletin gücünü ortaya koymakla görevlidir.

Demokrasi sisteminin toplumsal süreçlerde gelişmesi ve daha kapsayıcı bir anlayışa ulaşabilmesi adına, söz konusu toplumda demokrasi kültürünün inşa edilmesi gerekmektedir. Günümüz demokrasilerinde hâkim olan demokrasi kültürünün temel yapı taşlarını bilgi, beceri ve değerler oluşturmaktadır (Lipset, 1959: 73). Demokratik bir toplumun bilgisi; anayasası, hükümet sistemi ile birlikte partileri ve seçim sistemlerine karşılık gelmektedir. Demokratik beceri ise toplumda seçme ve seçilme

hakkına sahip olan vatandaşların demokratik hayata aktif katılımını ifade etmektedir. Demokrasi kültürünün son yapı taşı ise değerler sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değerlerden kasıt ise demokratik rejimlerde vatandaşların bilgi ve becerilerini nasıl kullanacağını belirleyen fikir, din ve basın hürriyeti ile siyasi alanda eşit temsiliyet hakkı olarak ifade edilmektedir. Aynı zamanda toplumsal süreçlerde farklılıklara karşı olan saygı, hoşgörü ve siyasi alanda hüküm süren ahlak, sorumluluk ve dürüstlük bilinci de değerler sistemini meydana getirmektedir. Kısacası demokrasi kültürünün temel yapı taşlarının bir arada bulunması ile ancak modern demokrasi anlayışı inşa edilebilecek ve sürekliliği sağlanabilecektir (Özcan, 2002: 53).

Modern demokrasi anlayışında, demokratik kültürün oturmuş bir yapıya sahip olması beklenilmekte ve toplumun tüm kesimlerince içselleştirilmesi gerekmektedir. Demokratik katılım hakkının seçme ve seçilme hakkına sahip tüm özgür yurttaşlara sunulması temel şartlar arasında yer almaktadır. Azınlık haklarına saygı gösterilmesi, eleştirel düşüncelerin yaşayabileceği alanların yaratılması ve onların da bir gün iktidarı teşkil edebilmesi için gerekli imkânların sunulması beklenmektedir. Bu şartların sağlandığı bir anlayışta çoğunluğu temsil eden seçilmişler tarafından oluşturulan yasama ve yürütme erki, modern demokrasiyi de temsil ederek oluşturmaktadır (Kışlalı, 2000: 238). Burada ifade edilen çoğunluğun temsileyeti anlayışında azınlık hakları inkâr edilmemekte, aksine azınlıkta kalanlara da bir gün iktidarı ele alma imkânı sunabilecek alanlar yaratma görevi iktidar erkine verilmektedir.

Burada toplumsal güçlerin sadece seçkin bir zümreye ait olduğu fikri ifade edilmemektedir. Aksine, demokratik sistemlerde seçme seçilme hakkına sahip tüm yurttaşların bir gün halkın çıkarlarına hizmet edebilecek etkin bir hükümet kurma hakkı saklı tutulmakta ve bu girişimler sivil toplum dolayımıyla da teşvik edilmektedir (Aron, 1976: 376). Böylece tam bağımsız bir şekilde dikey hareketliliklerin olduğu toplumlar demokrasilerin öncüleri olmakla beraber, demokrasi kavramına da gerektiği önemi kazandırmaktadır.

2. BASIN VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

Günümüz temsili demokrasi modellerinde yurttaşların medya yoluyla siyasal yaşama katılımında bulunması, medyayı demokratik sistem içerisinde kritik bir konuma

getirmiştir. Demokratik sistemlerde medyanın; kamuoyunu bilgilendirme, halk adına hükümeti denetleme, eleştirme ve hükümetin yürüttüğü politikalar hakkında toplumsal bilinç yaratarak, kamuoyu oluşturma gibi varoluşsal görevleri bulunmaktadır. Medya, tüm bu sorumlulukları nedeniyle demokratik rejimlerde yasama yürütme yargı erklerinden sonra dördüncü kuvvet olarak anılmaktadır.

Suat Gezgin'in aktarımıyla; "Basın, parlamenter demokrasilerin vazgeçilmez bir yapı taşıdır ve basın özgürlüğü olgusu da yine demokratik ülkelerde ortaya konulmuş bir kavramdır. 17. yüzyıldan başlayarak yazılı basın alanında meydana gelen gelişmeler daha sonraları basının 4. güç olarak kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır. Kamuoyunu açıklama, oluşturma, iktidarı, devlet kurum ve kuruluşlarının faaliyetlerini halk adına denetleme ve eleştirme gibi son derece önemli görevleri olan basın, etkili olduğu sahanın genişliği göz önüne alındığında bu tanımlamayı tamamen hak etmektedir" (Gezgin, 2014: 5). Demokrasilerde medyanın taşıdığı bu önemin altında, medyanın kitlelere aktardığı enformasyon yoluyla toplumsal farkındalığın gerçekleşmesine ve kamuoyu oluşumuna sağladığı katkı bulunmaktadır.

Lijphart'ın aktarımıyla; Robert Dahl, demokratik sistemin geçerliliğini sekiz kurumsal garantiyle özdeşleştirmektedir. Örgüt kurma ve örgütlere katılma hürriyeti, ifade özgürlüğü, oy verme hakkı, kamu görevlerine getirilebilme hakkı, siyasal liderlerin seçilmek için yarışabilme hakkı, değişik haber alma kaynaklarının varlığı, serbest ve adil seçimler, hükümet politikalarını oylara ve diğer tercih belirtilerine dayandırmak için gerekli kurumların bulunması (Dahl, 2008: 12). Söz konusu koşullar içerisinde bulunan "değişik haber alma kaynaklarının varlığı" koşulu medya demokrasi ilişkisi açısından çok sesliliğin sağlanmasının önemli bir tarifidir.

Demokratik bir yönetim sisteminin geçerliliği bilinçli bir kamuoyunun varlığı ile paraleldir. Medyanın siyasal iktidarın propaganda aracı olarak kullanıldığı otoriter ve totaliter rejimlerin aksine demokratik yönetimlerde medya özgür bir kamuoyunun oluşması için kamu gözcülüğü görevi üstlenerek kamu adına yönetim mekanizmasını denetlemelidir. Bu anlamda medyadan iktidarı halk adına denetleyerek iktidarın kötüye kullanılmaması için gözcülük görevi üstlenmesi beklenmektedir.

Demokratik bir sistemde bireylerin politik sorumluluklarını yerine getirebilmek için ihtiyaç duydukları bilgiyi kendi başlarına edinemeyeceğini ifade eden Noam

Chomsky medyanın sivil toplumun siyasal katılım sağlama ve karar alma süreçlerindeki enformasyon kaynağı olma rolünün altını çizmektedir (Chomsky, 1999: 27). Bu anlamda farklı görüşlerin seslendirilebildiği farklı haber alma kaynaklarının mevcut olduğu çok sesli bir medya düzeni çoğulcu bir demokrasi anlayışında vazgeçilmez bir öneme sahiptir.

Lundby ve Ronning medyayı bireylerin yurttaşlık haklarını kullanabilmeleri için gereken enformasyonu edindirmesi, olayların yorumlanmasına ve tartışmalara katılabilmelerini ve bireylerin siyasal tercihlerini etkileyen tutumlar edinerek eylemlerde bulunabilmelerini sağlaması açısından demokratif sürecin vazgeçilmez bir ögesi olarak tarif ederler. Bu durum, medyaya ve kamusal tartışmalara erişimi gerektirir (Lundby ve Ronning, 2002: 22).

Yönetenlerin yönetilenlere karşı sorumluluklarını hatırlamalarında medyanın bir baskı aracı rolünün bulunması ve bireylerin siyasal katılım sürecinde medyanın rolünün gittikçe artması sonucunda siyasal aktörler nezdinde kitlelere ulaşma ve toplumsal rıza üretiminin sağlaması açısından da medya kritik bir öneme sahiptir.

Sahip olduğu tüm bu roller medyayı, demokratik ideallerin gerçekleşmesinde ve demokratik teorinin pratikte karşılık bulması açısından vazgeçilmez kılmaktadır.

3. ASKERİ DARBE KAVRAMI

Askeri darbe, bir ülkenin silahlı kuvvetlerinin ülke yönetimine önceden haber vermeden el koyması ve emir kademe zincirini sıkıyönetim altına alması olarak tanımlanabilmektedir. Ülke yönetiminde yer alan sivil yönetimin, toplumun geneline yayılan sosyal ve ekonomik sorunların çözümünde yetersiz kaldığı gerekçesi ile yapılan askeri darbeler sıklıkla görülmektedir. Darbe girişiminde bulunan silahlı kuvvetlerin ilk hedefi ülke yönetiminde söz sahibi olan siyasal liderleri devirmek, varsa meclisi fesih etmek, iletişim kanallarını kontrol altına almak ve bunun yanında enerji nakil noktalarını zapt ederek ülkeyi itaate zorlamaktır.

İnsanlık tarihinde yönetim ilişkileri devreye girdiği andan itibaren siyasal yönetim ile askeri yönetim arasında sıklıkla mücadeleler gerçekleşmiştir. İlk askeri darbenin dünya tarihinde ne zaman gerçekleştiği bilinmese dahi, Osmanlı'da gerçekleşen ilk darbe girişiminin 1859 yılında olduğu belirtilmektedir. Zamanın hükümdarı Sultan

Abdülmecid'i öldürme planı yaparak 1859 yılı Eylül ayında harekete geçenlerin planı son anda engellenmiştir. Bu olay tarih kitaplarına ise Kuleli Vakası olarak geçmiştir. Fakat bu bilginin aksine Osmanlı'da gerçekleşen ilk darbe girişimi Abdurrahman Dilipak'a göre (1991: 71), II. Osman'ın 1622 yılındaki lmdr. Bu olayı değerlendiren Akkaya (2014: 27) ise II. Osman'a karşı harekete geçen askerler ve ulema sınıfının yanı sıra çoğunluğu kadınlardan oluşan halkın Türk tarihinde ilk cuntacı grubu oluşturduğunu ifade etmektedir. " Bazı tarihçiler ise Osmanlı toplumu içerisinde çıkan bu ayaklanmaları yoğun bir ifade ile devletin düzenini bozmaya yönelik olaylar zinciri olarak ele almaktadır (Vatandaş, 2010:133)".

Demokrasi ile yönetilen ülkelerde, seçimle yönetime getirilen sivil iktidarlar bulunmaktadır. Yasama, yürütme ve yargı gibi gler ayrılığı ilkesi temel alınarak, ordunun ülke siyasetinde söz sahibi olması fikri reddedilmektedir. Fakat sosyal eşitsizlik, ülke içi çatışma, ekonomik buhran gibi çeşitli nedenleri bahane ederek ülke yönetimine el koyma kararı alan askeri gruplar, ülke demokrasisini sekteye uğratarak, işlemez hale getirmektedir. Seçimle gelenler gözetim altına alınmakta, bağımsız meclis fesih edilmekte, ortak uzlaşım anayasası ise askıya alınarak olağanüstü hal ilan edilmektedir. Bu nedenlerle insan hakları ihlalleri yaşanmakta, en temel hak ve özgürlükler dahi işletilemez hale getirilmektedir. Darbeler, demokrasinin tüketildiği, adalet sisteminin ortadan kalktığı ve azınlık haklarının yok sayıldığı dönemler olarak nitelendirilmektedir. Sivil iktidarı temsil eden seçilmişlerin hakları gasp edilmekte, silahlı kuvvetlere sahip azınlık bir grup ülke yönetimine el koymaktadır. Böylesi bir ortamda, darbeye karşı gelmek, itiraz ederek muhalefet göstermek mümkün kabul edilmemektedir (Saral, 1991: 55).

Darbeler siyaset tarihinin uzun zamandır bir parçası olarak görülmekte ve zaman zaman askeri grupların ülke yönetimlerine el koyması ile neticelenebilmektedir. Tıpkı Roma İmparatoru Jül Sezar'ın da öldürülmesinde olduğu gibi, bu darbe azınlık bir grup tarafından gerçekleştirilebileceği gibi aynı zamanda askeri denetim altında topyekn bir hareketlilik olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Tarih sayfalarında dikkat çeken bir diğer askeri darbe ise Fransa'da yönetimi askeri darbe ile devralan Napolyon'un gerçekleştirdiği girişim olarak dikkat çekmektedir.

Türkiye’de ise Cumhuriyet’in ilan edilmesinin ardından bazı dönemlerde askeri darbeler yahut askeriye’nin yayımladığı muhtıralarla karşılaşmak mümkündür. Bu konuda ilk olarak 1946 yılında çoklu parti sistemine geçilmesinin ardından 1950 yılında iktidara gelen ve 27 yıllık Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)’nin iktidarına son veren Demokrat Parti (DP)’nin incelenmesi gerekmektedir. İktidara “Dur!” işareti yaparak, “Yeter! Söz Milletindir!” sloganıyla seçimleri kazanan DP, söylemlerini özgürleşme ve refah üzerine kurmuştur. Basında özgürlük, ülkede refah, ekonomide rahatlama vaatleri DP iktidarının ilk 5 yılında yerine getirilmiş ve Adnan Menderes yönetimine olan destek devam etmiştir. Lakin tarihler ilerlediği süreden itibaren, partiye ve yöneticilerine olan güven giderek azalmış, kişisel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması, özgür basının susturulması eleştirileri ile DP iktidarı kısa süre altına alınmıştır. Bütün bu gelişmelerin neticesinde, Atatürk İlke ve İlkeleri’nin yanı sıra laikliğin tehlikede olduğunu iddia eden ordu, yönetime 27 Mayıs 1960’da el koymuştur.

Türk demokrasisi 1961 Anayasası ile birlikte tekrar rayına girdikten sonraki 10 yıllık süreçte yeniden değişime ihtiyaç duymaya başlamıştır. Tüm dünyanın içerisinde geçmekte olduğu değişim, bireysel hak ve özgürlükler çerçevesinde oluşan yenisıy düzeni ile birlikte genç nüfusun taleplerinin ortaya çıkması ile neticelenmiştir. Bütün bu karmaşı ortamı sonucunda ise ordu, demokratik yönetime ikinci bir müdahalenin gerekliliğine kanaat getirmiştir. Fakat bu seferki müdahale, bir öncekinden farklı olarak yalnızca bir çağrı seviyesinde tutulmuştur. Genelkurmay Başkanı ve yanında yer alan kuvvet komutanları hazırladıkları askeri muhtırayı 12 Mart 1971 tarihinde radyodan okuyarak görevini yerine getiremez hale geldiğini iddia ettikleri zayıflatılmış hükümeti istifaya davet etmişlerdir. Eğer bu istifa talebine cevap verilemeyecek olursa da ordunun tamamen ülke yönetimine el koymasının kaçınılmazlığı üstüne basılarak açıkça ifade edilmiştir (Dursun, 2005: 187).

Radyodan okunarak yürürlüğe giren askeri muhtıra sonucunda Süleyman Demirel hükümeti istifa etmiştir. Fakat hükümet değişikliği ülke içerisinde yaşanan çalkantıları durdurmaya yetmemiştir. Öyle ki sağ ve sol gruplar arasında yaşanan çatışmalar ülkede birçok faili meçhul cinayetlerle neticelenmiştir. Özellikle 5 Mayıs 1977 seçimleri yaklaşırken, binlerce insanın bazı sendikalar öncülüğünde Taksim’de toplandığı 1 Mayıs günü 34 Türk vatandaşı çıkan çatışma sonucu yaşanan panikte can vermiştir. Bu olayın ardından 29 Mayıs 1977 tarihinde Sirkeci Garı ve Yeşilköy

Havaalanı'na yaşanan olaylar gerilimi tırmandırmıştır (Mücek, 2009: 151 – 152). Erken seçimler sonucunda iktidar değişimi gerçekleşmiş fakat seçimle başa gelen Bülent Ecevit liderliğindeki CHP azınlık hükümetini kurarak Meclis'ten güvenoyu alamamıştır. Tarihler 1979'u gösterdiğinde terör, pahalılık, döviz yetersizliği, enerji kesintileri, yaşanan ölümler ve çatışmalar halkı bezdirmiş, kurtuluşu askeri müdahalede arar hale getirmiştir. Nitekim 12 Eylül 1980 tarihinde askeri müdahale gerçekleşmiştir. Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren liderliğindeki Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) yönetime el koymuş ve 27 Mayıs ile 12 Mart'ın başaramadığı değişim rüzgârını Türkiye Cumhuriyeti topraklarına getirmiştir (Mücek, 2009: 176 – 177). Bu durumda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yaşadığı ikinci büyük darbe olarak tarih sayfalarındaki yerini almıştır.

3.1. 27 Mayıs 1960 Darbesi ve Basın

Demokrat Parti dönemi güçlü bir şekilde başlarken iktidar sahipleri bu gücü ileri seviyede hissedemezler çünkü ordunun İsmet Paşa ve CHP'ye olan bağlılığı onları tedirgin etmektedir. Bu düşünce Demokrat partinin ordu ile ilgili adımlar atmasına sebebiyet vermiştir ve Demokrat Parti, ordu arasında ilişki ilk günden başlamıştır (Vatandaş, 2019:389).

DP'nin ikinci iktidar dönemi sona ererken ise seçimler öncesi darbe söylentileri de ön plana çıkmaya başlamıştır. Darbe planı yapan askerler, İnönü'ye fikir danışmışlar fakat İnönü bu teklifi kabul etmeyerek seçimlerin CHP tarafından kazanılacağı cevabını iletmiştir. Siyasi destek bulamayan darbecilerin önünü kesen bu tavır, belki de aceleyle gerçekleştirilecek olan bir darbe girişiminin de önüne geçebilmiştir (Aydemir, 1968: 96). Darbe söylentileri bir tarafta, diğer tarafta ise 27 Ekim 1957 günü gerçekleştirilen seçim gerçeği bulunmaktadır. Bu seçimlerin sonucunda DP 424, CHP 178 vekil kazanabilmiştir. CHP ve İnönü'nün inançlı bekleyişi sonuç bulamamış, orduda ise yaşanan durumlardan ötürü rahatsızlıklar devam etmiştir. Bu noktada darbeciler planlarını dönemin Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin'e götürmüştür. Faruk Güventürk tüm ikazlara rağmen açıkça darbe liderliğini üstlenmesi için Ergin'e teklif götürmüştü fakat Ergin bu talebi, “Ben basit bir avukatım bir ihtilale liderlik yapacak adam değilim, böyle işlerle uğraşamam.” diyerek red etmiştir (İpekçi ve Coşar, 1965: 65).

DP'nin 1957 seçimlerinin ardından oy kaybına uğraması, ülkede yaşanan ekonomik sorunlar ve CHP'nin sert eleştirilerinin neticesi olarak yorumlanabilecektir. Fakat diğer bir taraftan CHP'nin eleştirel tavrını giderek arttırması da, basın eleştirilerinde giderek ön plana çıkmasına neden olmuştur. Basında yaşanan ispat hakkı tartışmaları, basın çalışanlarına yönelik toplu mahkemelerde verilen cezalar ve tutuklu gazeteciler sorunu basınla DP arasında aşılabilir uçurumlar yaratmıştır. Basın ile ilişkilerin iyi tutulması gerektiğini düşünen Adnan Menderes ise zaman zaman basın patronları ile yemeklerde bir araya gelerek kendilerine çeşitli imtiyazlar tanıma sözü vermiştir. Her ne kadar bu çabalar küçük sonuçlar doğuruyor olsa dahi, zamanla besleme basın iddialarının da gazete sayfalarında yer almasına neden olmuştur. Bu tartışmalı dönemde kurulan Hürriyet ve Milliyet gazeteleri de, hükümetin imtiyazlarından yararlanmak için hükümet yanlısı bir politikası izlemiştir. Bu dönem öncesi eleştirel bir tavır takınan iki basın organı, eleştirilerinin ardından gelen imtiyazlarla haberlerine ara vermeyi seçmiştir.

Bu dönemde ülke içerisinde yaşanan problemler, ekonominin kötü gidişatı, hükümetin vaat ettiklerini yerine getirmemesi gibi iç problemlerin yanı sıra Kıbrıs'ta yaşanan sorunlar da gündemi sıklıkla meşgul etmektedir. Ülke içerisinde gerilen ortamı yatıştırmaktansa, unutturmayı tercih eden DP hükûmeti, Kıbrıs sorununu gündemde tutmak gayreti içerisinde yer almıştır. Bu sorunlar gündemdeyken, 6-7 Eylül Olayları olarak da tarihe geçecek olan bir sorunla karşılaşmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün Selanik'teki evinin Yunanlılar tarafından bombalandığına ilişkin asılsız bir haberin basına servis edilmesi ile halk galeyana gelerek azınlıklara ait evlere, iş yerlerine saldırmış, çeşitli olaylarının yaşanmasına sebep olmuştur. Bu basit bir hata olarak ifade edilse dahi, işin bir başka boyutunun olduğu daha sonra anlaşılmıştır. İstanbul Ekspres gazetesi olayın gerçekleşmesinden saatler önce, "Ata'mızın evi bombalandı" manşeti ile ikinci baskısını yapmış ve bu durum da dikkat çekmiştir. Ayrıca tirajı 20 bin olan bir gazetenin 6 Eylül tarihinde baskı sayısı 290 bini bulmuştur. Olaylar 6 Eylül 1955 günü başlayarak 7 Eylül sabahına kadar sürmüştür. Sonucunda ise İstanbul ve İzmir başta olmak üzere azınlıklara ait dükkânlar, yerleşim yerleri, ibadet yerleri tahrip edilerek yağmalanmıştır. Bu olayların neticesinde İstanbul'da toplanan Başbakan Menderes ve yönetimi sıkıyönetim kararı alarak, 7 Eylül tarihli gazetelere sansür uygulamıştır (Kabacalı, 1995: 301).

Sıkıyönetim ilan edildiği tarihten 9 ay sonra kalktığında, Haziran 1956 döneminde TBMM’de basınla ilgili iki kanun tasarısı görüşülerek karara bağlanmıştır. Bu tasarı DP tarafından görüşülerek onaylanmış ve yapılan toplantıda 1950’de basına sunulan özgürlüklerin büyük bir hata olduğu ifade edilmiştir (Karakuş, 1977: 311). Yasa değişikliği büyük tepki çekmiş, Meclis içerisinde yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Aynı zamanda Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI) de bu duruma karşı çıkarak, kanunun sıkıyönetimin bittiği bir anda ortaya atılmasının sıkıyönetimin devam edeceği yorumunu doğuracağını belirtmiştir (Savcı, 2006: 70-71). Bu kanun tasarıları ile birlikte gazetecilere yönelik baskılar artmış ve açılan davalarda mahkûmiyet kararları verilmiştir. Özellikle devlet erkânına yönelik koruma yasası olarak da ifade edilebilecek olan bu kanunlarla, gazetecilerin eleştiri dozunu arttırmaları, mübalağa yapmaları dahi cezaya tabi görülmüştür. Bu durum ülke içerisinde eleştirildiği kadar yurt dışında da tepki çekmiştir. IPI gibi örgütler tarafından elem verici bir durum olarak değerlendirilen bu kanun sonucunda, sıkıyönetimin kalkmayacağı aksine kanunen meşrulaştırılacağı yorumları yapılmaya başlanmıştır.

Seçimler yaklaşmakta ve ülke gündemi yeniden çalkalanmaktadır. 1957 seçimleri öncesinde ve seçimlerin ardından darbe yapmak için fırsat kolladığı iddia edilen 9 subay tutuklanmıştır. Faruk Güventürk’ün dönemin Milli Savunma Bakanı Semi Ergin’e darbe önderliğini önermesinin ardından, 25, 26 ve 27 Aralık 1957 tarihinde General Faruk Güventürk’ün de aralarında bulunduğu biri emekli olan, 9 subay tutuklanmıştır. O dönemde basına getirilen yayın yasakları sebebiyle, kamuoyunun bu durumdan haberdar olması bir ayı bulmuştur. Bu tutuklama kararını gerçekleştiren iktidarın ortaya attığı iddia ise darbecilerin DP hükümetini devirmek istedikleri ve yerine de İnönü önderliğinde yeni bir hükümet kurmak istedikleri yönünde olmuştur. Girişimin başarısız olacağından korkan Binbaşı Samet Kuşçu, üyesi olduğu bu yapılanmayı ihbar etmiş ve olası bir darbeyi de engellemiştir. 26 Mayıs 1958’de başlayan mahkeme sürecinde 8 subay delil yetersizliği nedeniyle beraat ederken, ihbarı gerçekleştiren Binbaşı Samet Kuşçu orduyu isyana teşvik suçu ile 2 yıl hükme mahkûm edilmiştir (Toker, 1992: 44).

Gündem bu kadar yoğun ve gerginken, DP yönetimi tarafından, bir başka eleştirilecek uygulama yürürlüğe koyulmuştur. Muhalefet ile ipleri koparan bu gelişme, basınla olan gergin ilişkilerin de iyice gerilmesine sebep olmuştur. CHP ve bir takım

basın faaliyetlerine yönelik izin ve takip işlemini uygulamaya geçiren Meclis Tahkikat Komisyonu, 18 Nisan 1960 tarihi ile 2247 sayılı kanunla birlikte kurulmuştur. Bu komisyonun iznine tabi kılınan Meclis konuşmaları dâhil resmi açıklamalar ile belgeler, izinsiz basına servis edilemeyecektir. Bu noktada ulaşılmak istenilen amaç ise muhalefet konuşmalarının yayınlanmasının önüne geçilebilmesidir. Fakat Ulus gazetesinin İnönü'nün Meclis konuşmasını yayınlaması üzerine, gazetenin matbaası basılmış ve gazetelere el konulmuştur (Karakuş, 1977: 433). Kararın yayınlanmasının ardından ertesi günkü gazete manşetleri, “Yurtta siyasi faaliyetler durduruldu.” olarak çıkmıştır. CHP'nin yanı sıra basının ve üniversite çevrelerinin de şiddetle karşı çıktığı komisyon, gün aşırı yeni kararlar çıkararak yasaklar getirmiş ve ülke içerisinde sesini yükselten muhalefeti baskı altına alarak susturmaya çalışmıştır (Savcı, 2006: 75). Meclis Tahkikat Komisyonu tartışmaları devam ederken, 27 Mayıs 1960'ta bir başka kanun Meclis gündemini meşgul etmiştir. Bu kanuna göre komisyon Meclis'ten yahut adli yargılama makamlarına bağlı kalmaksızın, yayın yasağı koyup her türlü siyasi çalışmayı engelleyebilecektir. Bu komisyonun çalışmaları gizli olarak yürütülmesi karara bağlanmış olup, görüşmeleri açığa vuranlar kadar bu görüşmelerde alınan kararlara muhalefet edenlere de hapis cezası uygulanması öngörülmüştür.

Böylesi olayların yaşandığı zamanlarda, ülke demokrasisi için endişe de duyulmaktadır. Basına getirilen yayın yasakları ve sansürler, toplumda gerçek bilgiye ulaşılmasının önünü de kapatmaktadır. Hükümet yanlısı gazeteler Başbakan Menderes'in açıklamalarını manşetten duyururken, muhalif gazeteler sayfalarında hiçbir şekilde yer vermemektedir. Menderes ise katıldığı radyo programları ve gazetelere verdiği demeçlerinde halktan, asılsız haber yapanları ihbar etmelerini istemektedir. Zafer gazetesi DP hükümetine açık destek göstererek bu açıklamaları manşetten halka duyurmaya çalışmıştır. 28 Nisan'da İstanbul'da başlayan ve ertesi gün Ankara'ya sıçrayan gösterilerde kanlı müdahaleler olmuş ve 28 Nisan 1960 günü sıkıyönetim ilan edilmiştir. Ortada kalarak ılımlı bir tutum sergileyen Milliyet gazetesi, ülkede sıkıyönetim ilan edilmesine kadar sergilediği sağduyulu tavrını değiştirerek, o günden sonra gelişmeleri sayfalarına taşımamayı seçmiş, başyazılarını dahi kaldırmıştır. Oysaki gazete 24 Nisan tarihli başyazısında Güney Kore'de gerçekleşen iktidar değişikliğini ana sayfasına taşımış, Menderes'e üstü kapalı uyarıda bulunmuştur (Savcı, 2006: 76).

Dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı olarak görev yapan Orgeneral Cemal Gürsel ise 3 Mayıs günü izinli olduğuna dair Bakanlık emri almış ve bir veda mesajı niteliği taşıyan 13 maddelik muhtıra yayınlamıştır. Orgeneral Gürsel mektubunda yaşanan olumsuzlukların ana adresi olarak Cumhurbaşkanı'nı göstermiş ve kendisini istifaya davet etmiştir. Celal Bayar'ın yerine ise Adnan Menderes'in getirilmesinin yegâne kurtuluş olduğu mektupta yer almakta iken 27 Mayıs sonrası gündeme gelen mektuptan Menderes ile ilgili cümle de çıkarılmıştır (Öymen, 1986: 214). Gönderilen bu muhtıra mektubu darbe sonrası 13 Haziran 1960 tarihinde gazetelerde yer almıştır. Mektupta yer almakta olan talepler, dönemin gazetelerinde yayınlandığı andan itibaren ülkenin içerisinde bulunduğu kötü durumdan çıkması için sunulan tavsiyeler olarak değerlendirilmiştir. Fakat bu tavsiyelerin DP hükümetince değerlendirmeye alınmadığı ve göz ardı edilmiş olduğu da belirtilmiştir. Orgeneral Gürsel'in veda mesajına yer verilen yazıda, mektubun askeriye içerisinde yayılması istenildiği belirtilmiş, askerlere yönelik memlekette esen hırslı politikanın zehirli tesirlerinden uzak durulması gerektiği salık verilmiştir. Bu yazıda ayrıca Orgeneral Gürsel ilkeli bir ordu mensubu olarak tanıtılmış ve ilgili çevrelerce sevilen bir insan olduğu da dile getirilmiştir (Savgı, 2006: 77 – 78) .

Artan öfke patlamaları, Ankara ve İstanbul'da üniversite öğrencilerine sıçramıştır. Hemen hemen her gün hükümet karşıtı eylemler gerçekleştirilmiştir. Bir süre sonra ise bu eylemler genç askerler arasında da yaygınlık göstermeye başlamış ve destek görmüştür. Askeriye öğrencileri, sessiz yürüyüş gerçekleştirmiş, kimisi de Harp Okulu'ndan çıkarak üniversitelerdeki eylemlere katılmıştır. Tarihler 15 Mayıs 1960'ı gösterdiğinde, Ankara Harp Okulu öğrencileri önce Kızılay'a oradan da Meclis'e sessiz yürüyüşe çıkmıştır. Adını 5. ayın 5. gününün saat 5'inden alan "555 K" eylemi, Cumhuriyet tarihinin ilk sivil itaatsizlik eylemi olarak da anılmaktadır. 5 Mayıs 1960 saat 5'te Kızılay'da şifresi ile kodlanan bu eyleme katılamayan bazı askeri okul öğrencileri ise 21 Mayıs günü Çankaya Köşkü'ne yürüme kararı almıştır. Toplanan kalabalık arasında her rütbeden asker olduğu, hatta albay ve bir de general olduğu ifade edilmiştir (Dursun, 2001: 62). Askeriye öğrencilerinin gerçekleştirdiği bu yürüyüşler o dönemde basında yer almamıştır. Fakat darbenin ardından Emin Karakuş, Hürriyet gazetesinde 31 Mayıs 1960'da yayınlanan köşe yazısında "Harbiyelilerin Yürüyüşü" başlıklı yazısı ile olayları duyurmuş ve bu yürüyüşleri büyük bir kâbustan kurtulmanın

ilk adımı olarak nitelemiştir. Yine Hürriyet gazetesinden Nizam Payzın ise 21 Mayıs yürüyüşü için askerin yürüdüğünü, daha önceleri tozu dumana katan polisin ise çil yavrusu misali dağıldığını kaleme almıştır (Savcı, 2006: 79).

Askeriyenin durumdan rahatsızlığı ve harekete geçme isteğine dair diğer bir önemli olay ise Eskişehir’de yaşanmıştır. Bir fabrika açılışı için 25 Mayıs 1960’ta Eskişehir’e giden Menderes, burada askerler tarafından protesto edilmiştir. Başbakanın yaklaşması üzerine selam durması gereken askerler, komutanın geri dön çağrısına uyarak geriye dönmüş ve ellerini alınlarına değil, arkalarına götürerek alandan uzaklaşmıştır. Yine bu olay dönemin gazetelerinde yer almamıştır. Darbenin gerçekleşmesinin ardındansa basın radikal bir tutum değişikliğine imza atmıştır. Aralarında Cumhuriyet, Milliyet, Vatan, Dünya, Yeni Sabah ve Hürriyet gazetelerinin de olduğu önde gelen basın kuruluşları, yayınladıkları ortak bildiriyle Milli Birlik Komitesi (MBK)’ne şükranlarını sunmuştur. Bu şükranın ardında da kâğıt tahsisi ile birlikte, resmi ilan problemlerine de el atılması ve düzenin oturtulmasını isteği gelmiştir. Darbenin ardından incelenen çoğu gazete ve bu kurumlarda çalışan gazeteciler darbeyi sevinç içerisinde karşılamış ve darbeye destek veren bir tutum sergilemişlerdir.

Basının tutum değişikliğini anlamak için öncelikle bilinmesi gerekmektedir ki, Tercüman ve Hürriyet gazeteleri darbe öncesinde DP hükümetine yakın bir yayın politikası izlemiştir. Bu iki gazetenin karşısında ise Milliyet ve Cumhuriyet gazeteleri de muhalif bir çizgide yer almıştır. Bu doğrultuda tutum değişikliğini algılamak daha mümkündür. Darbenin gerçekleşmesini sevinç ile karşılamasında bir tutarsızlık olmayacak olan Milliyet ve Cumhuriyet gazeteleri aynı yayın politikasında kaldıkları yerden devam etmiştir. Fakat başarıya ulaşan bir darbe ile daha öncesinde gözü kapalı bir şekilde destekledikleri iktidarın el değiştirdiğine tanık olan Tercüman ve Hürriyet gazeteleri yayın politikasında keskin bir dönüşe imza atmıştır. Milliyet gazetesi darbe öncesinde hükümetin aldığı kararları eleştiren yayınlar yaparak haberlerini özellikle İstanbul ve Ankara’daki olaylara odaklamıştır. Bu nedenle de gazete, 9 Mayıs 1960 günü 15 günlük kapatılma cezası ile karşılaşmıştır (İnuğur, 1992: 361). Hürriyet gazetesi ise darbe öncesi yayınlarında DP destekli bir tutum sergilemiştir. 26 Mayıs 1960 tarihli gazete haberinde Menderes’in Eskişehir konuşmasına ilişkin tek yolun

seçim olduğu ifadelerine yer verilmiştir. Fakat darbe sonrasında bu ifadeler huzur bozucu, tahrik edici olarak nitelendirilmiştir.

Darbe, 26 Mayıs'ı 27 Mayıs'a bağlayan gece saat 03.00'te İstanbul'da başlamıştır. Önemli bölgeler ele geçirilerek, haberleşme ağlarına el konulmuştur. Enerji nakil hatlarının yanı sıra, devlet kurumlarına denetim sağlanması adına asker sevk edilmiştir. İstanbul'daki askeri ekipler, işlerini Ankara'dan erken bitirerek önceden planlanan radyo yayınına beklemeye başlamıştır. Fakat arada yaşanan saat anlaşmazlığı nedeni ile darbe bildirisi İstanbul'dan okunmuştur. Saatler 04.36'yı gösterdiğinde radyodan darbe olduğu bilgisi Binbaşı Kenan Ersoy tarafından halka iletilmiştir (İpekçi ve Coşar, 1965: 215). Sabah saatlerinde 07.50'de ise Menderes Kütahya'da tutuklanmıştır. İzmir'den havalanan uçakta ise ülkenin lideri olarak atanan Cemal Gürsel Ankara'ya uçmuştur.

Bu tarihten itibaren Türkiye demokrasisi için karanlık bir dönem başlamıştır. Cumhuriyet'in erken tarihlerinden itibaren oturtulmaya çalışılan sivil yönetim anlayışı ağır bir darbe almıştır. Bu ilk darbe sonrası her 10 yılda bir darbe söylentileri ön plana ıkımyı ve nitekim de bazı darbeler yaşanmıştır. Artık ülke yönetimi üzerinde bir el durmakta ve bu elin varlığı ordu adı ile birlikte kendini hissettirmektedir. 27 Mayıs'ı diğer darbelerden ayıran önemli özellikse, başka ülkelerde olduğu gibi darbeyi yapanların kendilerini bir gecede generalliğe terfi ettirerek ordunun komutasını tek elde toplamaya çalışmaması olarak dikkat çekmektedir. Darbeci subayların 27 Mayıs radyo konuşmaları da önemlidir. Eylem amaçlarını açıkça ifade eden darbeciler, idareyi ellerinde tutmak değil, partiler üstü bir yönetim kurarak, serbest seçimleri yapmak suretiyle siyasi iktidarı kazanan partiye devretmek maksadıyla hareket etmekte olduklarını belirtmiştir. DP yönetimine karşı oluşturulduğunun üstüne basılarak ifade edildiği bu darbe sonrası, ülke içerisinde var olan havanın yerini kendilerince bir rahatlamaya bıraktığını ifade etmişlerdir.

3.2. 12 Mart 1971 Muhtırası ve Basın

Ülke, 27 Mayıs 1960 darbesinin yaralarını sarmaya çalışırken, yeniden karışmıştır. Sağ ve sol ideolojiler arasındaki çatışmaların fitillerinin ateşlendiği bu dönemde, ülke içerisindeki gerilim giderek tırmanmaktadır. Genç subaylar arasından

örgütlenen bir grup asker ise darbe yapmayı planlamaktadır. Bu haberin MİT tarafından Genelkurmay Başkanlığı'na iletilmesi ile Generaller karşı harekete geçerek darbeyi engellemiştir. Bir 27 Mayıs daha yaşanmaması için, ülke içerisindeki ekonomik bozulma, para biriminin değer kaybetmesi, yaşanan siyasi çalkantılarla birlikte ülke içerisi huzurun bozulması nedenleri gösterilerek, dönemin hükümetine askeri muhtıra verilmiştir. Bu muhtıra sonucunda iktidarda bulunan Süleyman Demirel liderliğindeki Adalet Partisi (AP) istifa etme kararı almıştır.

27 Mayıs Darbesi'nin ardından ilk genel seçimler 14 Ekim 1961 tarihinde gerçekleşmiştir. Seçimlerin ardından 26 Ekim tarihi ile görev başı yapan Meclis, ülke içerisinde demokratik dengenin yeniden tahsis edilmesi için çalışmalara başlamıştır. DP'nin bıraktığı yerden iktidarı devralacak olan AP ise İnönü liderliğindeki CHP ile koalisyon kurmak zorunda bırakılmıştır. 27 Mayıs darbesinin yanında yer alarak bu ihtilali ve cuntacı yönetimi destekleyen CHP ile çalışmak zorunda kalan AP'nin, durumdan rahatsız olduğu ifade edilmektedir. Parti üzerinde yaratılan baskılar ve ordunun Meclis açılmadan önce siyasilerden 27 Mayıs'ın eleştirilmemesi sözünü alması işleri demokratik sürecin dışına taşımıştır. Aynı zamanda ordu içerisinde seçimlerin çok erken yapılarak yönetim idaresinin sivil bir iktidara zamansızca terk edildiğine dair görüşler de öne çıkmıştır. Bu görüşler arasında, Harp Akademisi Komutanı Talat Aydemir 22 Şubat 1962 tarihinde başarısız bir darbe girişiminde bulunmuştur. 27 Mayıs gerçekleştiğinde Kore'de olan ve bu nedenle harekâta katılamayan Aydemir, ülke içerisinde huzursuz ortamdan yararlanmak girişiminde bulunmuştur. Ordu kademesinde üst sınıfta yer alan yönetim ise bu girişime destek vermediğinden darbe başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Daha sonra ilan edilen bir af ile darbeciler serbest bırakılmıştır. Fakat bu durumu kabullenemeyen Aydemir ve darbeci arkadaşları, emellerinden vaz geçmeyerek 15 aylık bir bekleme sürecinden sonra 20-21 Mayıs 1963'te yeni bir darbe girişiminde bulunmuştur. Bu darbenin basın patronları tarafından desteklendiği iddia edilse dahi, bu iddialar asla ispatlanamamıştır (Savgı, 2006: 109 – 110).

1961 ile 1965 yılları arasında geçen çalkantılı dönem, olağanüstü dönemin izlerinin silinmesi çabasıyla geçmiştir. Fakat bu hiç kolay olmamıştır. Ülke içerisinde yaşanan çalkantılı siyasetin de etkisi ile birlikte, halk her zaman huzursuz görülmüştür. Hükümetin 22 Mart 1963 tarihli af kampanyasını yürürlüğe koymasıyla hapishanede tutulan Celal Bayar serbest bırakılmış ve bu durum sert tepkilere neden olmuştur. Basın

bu dönemde artan huzursuzlukları sık sık gazete sayfalarına taşımıştır. Ülke içerisinde artan huzursuzluk, sürekli akıllarda olan bir darbe korkusu ile birlikte dönem dönem görülen darbe girişimlerinin yanı sıra, AP hükümetinin DP izinde ilerlemesi gibi nedenler basın için eleştiri konuları arasına girmiştir. Bütün bu huzursuzluklara rağmen, 12 Ekim 1965'te yapılan genel seçimleri AP tek başına iktidar olarak kazanmayı başarmıştır. Oyların yarısından fazlasını alarak Meclis'te 240 sandalyeye sahip olan tek başına iktidar, AP yönetimidir. Bu tarihten itibaren ülke, genç bir başbakanla tanışacaktır; o da Süleyman Demirel'dir. Demirel, 41 yaşında başbakanlık koltuğuna oturduktan sonra ülkede bozulan düzeni yeniden inşa etmek için çabalamıştır. Özellikle AP ile ordu arasındaki ilişkileri düzeltmek için uğraş göstermiştir. Denge unsurunu gözetmeyen Demirel, ülke içerisinde sağ ve sol grupların radikalleşmesine de müdahale etmeyerek gelecek günlere zemin hazırlamıştır (Güdekli, 2014: 64).

Org. Cevdet Sunay'ın Cumhurbaşkanı seçilmesi o dönemde basında askeriyeden ayrılan bir adayın seçilmesi başlığı altında değer görmemiştir. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in hasta olduğunun anlaşılmasının ardından, Sunay görevinden istifa ederek Cumhurbaşkanlığına aday olmuştur. Mecliste yer alan tüm siyasi partilerin aday olarak anılan Sunay, oyların 532'sinin 461'ini alarak makama atanmıştır. 1969 yılı geldiğinde ise ülke içerisinde ekonomik sorunlar kendisini iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştır. Enflasyon yükselmiş, işçilerin maaşları kesilmiştir. Bu durum sonucunda toplu grevler görülmüş ve ülke içerisinde sıklıkla siyasi krizler sahne almıştır. Dünyayı kasıp kavuran öğrenci hareketlerinden Türkiye de nasibini almış ve üniversiteler de etkilenmiştir. Basın tarafında ise bu durumu destekleyen yayın yapanlar olduğu kadar itidal çağrısı yapanlar da olmuştur. Özellikle Cumhuriyet, Milliyet ve Hürriyet gazeteleri hükümeti hedef alarak, ekonomik gidişatı sert dille eleştirmiştir. Dönemin tartışmalara konu olan, basında sıklıkla yer bulan, en önemli konusu ise, DP'lilere getirilecek olan siyasi af tasarısı olmuştur. Kamuoyunun tepkilerine rağmen bu tasarı Kasım 1969'da Meclis'ten geçerek yasalaşmıştır. Bu noktadan sonra ülke giderek kutuplara ayrılmış, ya bir iç savaşı andıran sokak çatışmalarının yaşanacağı fikri tartışılmış ya da yeni bir askeri müdahalenin geleceği fikri üzerinde durulmuştur. 1965 genel seçimlerinde Türkiye İşçi Partisi (TİP)'in Meclise girmesi ile birlikte bu konuda tartışmalar giderek alevlenmiştir. 1969 yılına gelindiğinde yapılan seçimlerde muhalefetin ağır yenilgisinin ardından

AP'nin seçimleri kazanması, darbeci söylemlerin ön plana çıkmasına neden olmuştur (Savgı, 2006: 111 – 112).

Ülke içerisinde artan öğrenci hareketleri başlarda basın tarafından ilgiyle karşılaştı dahi, 1968 itibarı ile CHP'nin “yaramaz haytalar” tutumu bu ilgiyi kırmaya yetmiştir. İnönü'nün destek vermemesi, öğrencileri hayta olarak tanımlamasının yanında Ecevit'in de bu gençlik hareketlerini devrim gücü olarak görmemesi dönemin AP muhalifi gazetelerin ana tavrını da belirlemiştir. Buna karşın 1970'lerle birlikte öğrenci hareketleri giderek ivme kazanmış ve şiddet olayları ile birlikte adları anılır hale gelmiştir. Örgütlü yapılarını değiştirerek, yalnızca silahlı eylemleri benimseyen yapılanmalar ülke içerisinde çeşitli iştiraklere de girişmiştir. Bu durum karşısında Demirel hükümetinin tavrı ise “sokaklar yürümekle aşınmaz” şeklinde olmuştur. 1971 yılına gelindiğinde ise banka soygunları artmış, silahlı eylemler iyiden iyiye çoğalmıştır. Özellikle 11 Ocak 1971 tarihinde sol grupların İş Bankası ile Ziraat Bankası şubelerine baskın düzenlemesi iplerin gerilmesine neden olmuş ülkede kaos ve anarşi söylemlerinin artmasını sağlamıştır. Bu noktadan sonra basında özellikle Devrim dergisinin yaptığı yayınlarla darbe çağrıları yapılmıştır (Dursun, 2005: 103).

Bütün bu artan eylemselliğin ardından 4 Mart 1971'de Ankara'da bulunan Amerikan asker üssünden 4 erin kaçırılması olayı, ülke içerisinde büyük yankı uyandırmaya yetmiştir. Yaşananların üzerine ODTÜ'yü basan jandarma ve polisin arama yapmak istemesi üzerine, kampüste mevzilenen silahlı öğrencilerle çatışma çıkmıştır. Bütün bu olaylar ülke içerisinde yüksek olan tansiyonu en üst seviyeye taşımıştır. Hükümet karşıtları ve sol örgütler iktidara istifa çağrısında bulunurken, hükümet de kendisini ve rejimini savunmak için bu anarşik eylemleri lanetlemektedir. Bütün bu eylemlerin kendi rejimlerini yıpratmak için yapıldığını savunan Demirel hükümeti, basından da destek almaktadır. Hükümet yanlısı yayınlarıyla bilinen Son Havadis gazetesi ise olayları, “Bir avuç kızıl zibidinin başını Türkiye'de ezmek mümkündür.” diyerek yorumlamıştır (Savgı, 2006: 115).

Darbe için aktif olarak çalışan ve ordu içerisinde darbe fikrinin kök salmasına olanak sağlayan generallerden Tuğgeneral Celil Gürkan, bu muhtıra için şu sözleri kaydetmiştir: “İçtenlikle inandığımız Kemalist devrim anlayışını, 1970'li yılların koşullarına göre yorumlayıp uygulamak istiyorduk. Hiç bir zaman totaliter bir düzen

yanlısı olmadık.” Kendi nezdinde, kendi sözleriyle girişimlerini açıklamak ve meşrulaştırmak isteyen emekli generalin ifade etmek istedikleri ise açıktır. Totaliter bir rejim yanlısı olmaktan çok, gerçek demokrasinin inşası için ülke yönetimine geçici süreyle el koymaktır (Dursun, 2005: 103). Bu çerçevede Devrim dergisinin, 9 Mart toplantısının bir darbe girişimi ile sonuçlanacağına dair inancı tam olmuştur. Derginin bürosu boş, günün ağırlığı ile beklenti içerisine girmiş çalışanları kulakları radyoda, gözleri televizyon ekranlarında beklemektedir. Gazeteciler Ankara’da dolaşmakta ve darbe sonrası olası bir hükümet planına yönelik bakanlar kurulu listesi elden ele iletilmektedir. Dönemin aydınları ve önde gelenleri günü büyük bir gerilimle atlatmaktadır. Fakat darbe planı gerçekleşmemiş ve plan boşa çıkmıştır. 10 Mart 1971 günü Genelkurmay Başkanlığı’nda toplanan üst düzey rütbeliler, genişletilmiş komuta konseyini karar almaya çağırmıştır. Alınacak olası kararlar arasında bir darbe ile hükümeti devirmek kadar, sert bir uyarı ile ülkenin düzenine doğrudan müdahil olmadan yön vermekte bulunmuştur. Nitekim doğrudan müdahale kararı alınmamış ve sonucunda da askeri bir muhtıra ile hükümeti istifaya davet etme kararı çıkmıştır (Savcı, 2006: 116).

Beklenen darbe kararının 9 Mart’ta alınmamasının ardından, 3 gün bekleyen darbe çağırıcıları amaçlarına 12 Mart 1971’de ulaşmıştır. TRT radyolarından saat 13.00’de ulusa duyurulan muhtıra metni 3 maddeden oluşmaktadır. Bu metne imzasını atanlar arasında ise Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyiceoğlu yer almıştır. Bu muhtıra ile birlikte Türkiye yeni bir döneme taşınmış ve Süleyman Demirel liderliğindeki hükümet istifa etmiştir. Yeni kurulacak hükümeti toplama görevi ise Nihat Erim’e verilmiştir. Muhtıra sonrasında tepkiler olduğu kadar, basında olumlu hava da oluşmuştur. Askeriye için de aynısı geçerlidir; iç işlerini düzenlemek isteyen ordu askeri tasfiyelere de başvurmuştur. Muhtıra öncesinde ülke basınının gündemi kaçırılan Amerikan askerleri kadar ODTÜ baskını ve çıkan çatışma ekseninde şekillenmiştir. 9 Mart’ta planlanan olası darbe girişimi ise basın tarafından önemli bulunmamış fakat muhtıra geniş yer bulmuştur. Muhtıra öncesi olası bir darbe girişimi haberinden bahseden gazete Milliyet olmuştur. 4 Mart tarihli gazete sayısında verilen haberde, ordunun yönetime el koymamak için çabaladığı, Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç’ın sözleri altında

manşetten halka duyurulmuştur. Yine Milliyet gazetesi muhtıra ardından durumu halka naif bir dille aktarmış ve haberde, “Silahlı Kuvvetler Sunay'a ve Meclis Başkanlarına Muhtıra Verdi, Demirel İstifa Etti” manşetini kullanmayı tercih etmiştir. Cumhuriyet gazetesi ise muhtırayı, “Türk Ordusu İdareyi Üzerine Almaya Kararlı” manşeti ile halka duyurmuştur. Nadir Nadi ise yazısında, “Devrimci Ordunun Sesi” diyerek girişimi devrimci bir nitelik taşımakla övmüştür. Devrilen AP iktidarına yakınlığı ile tanınan Tercüman gazetesi ise büyük bir ikilem içerisinde kalmıştır (Savgı, 2006: 119 – 121).

Hükümetin istifaya zorlanmasının ardından ülke içi durumun düzeleceğine inanç da beslenmiştir. Fakat durum bunu göstermemiştir. Boşalan iktidarı doldurmak ve ülkenin yönetimini kontrol altına almak isteyenler işe hızlıca girişeler de etkin sonuçlar alamamıştır. Kurulan reform kabineleri çözüm üretmekte zorlanmış ve var olan sorunları daha da derinleştirmiştir. Ülke içerisindeki karışıklık artmış, çatışmalar ve soygunlar had safhaya ulaşmıştır. Bu noktadan sonra ise “Balyoz Harekâtı” gelmiştir. Anarşi olayları ile bağlantısı bulunmayan aydınların da arasında bulunduğu çok sayıda gazeteci, yazar ve halktan kesimler tutuklanmıştır. Ülkenin hızla kaosa sürüklenmesini engellemek için ise 26 Nisan 1971 tarihi itibarıyla 11 il için sıkıyönetim kararı çıkartılmıştır. Daha sonra 13 Mayıs'ta Sıkıyönetim Kanunu çıkarılarak, olağanüstü hali yönetmek için bir komutan atanmış ve bu yetkiliye sınırsız haklar bahşedilmiştir. Öyle ki, gerekçe dahi gösterilmeksizin kişilerin üstü aranabilmekte, özel yaşam alanları basılabilmekte ve dernekler kapatılarak haberleşme sansür edilebilmektedir (Savgı, 2006: 130–131). Yürürlüğe koyulan 1488 sayılı yasaya göre, 1961 anayasasında güvence altına alınan basın özgürlüğüne ilişkin maddelerde de değişikliğe gidilmiştir. Bu doğrultuda gazeteleri toplama yetkisi için hâkim kararına ihtiyaç duyulmayacak, savcılar doğrudan toplatılma kararını verebilecektir. Yeni kurulan muhtıra hükümeti burada da kalmayarak bu değişikliğin ardından yeni bir basın kanunu tasarısı hazırlamış fakat gelen yoğun tepkiler sonrasında Meclis'e göndermeme kararı almıştır.

3.3. 12 Eylül 1980 Darbesi ve Basın

Muhtıranın ardından gelen dönemde olumlu gelişmeler yaşanmamış, ülke içerisinde hüküm süren kötü koşullar halkın üzerindeki etkisini iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştır. 1970'li yıllar Türkiye için istikrarsızlık, terör eylemleri, ekonomik buhran dolu olarak geçmiştir. Muhtıra ile girilen demokratik kesinti dönemi,

14 Ekim 1973 genel seçimleri ile neticelenmiştir. Bülent Ecevit’li CHP oyların %33’ünü alarak seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. Fakat yine de hükümet kurmak için gereken oy üstünlüğünü kazanamamış, bu doğrultuda yönetim ibresini koalisyonla çevirmiştir. Muhtıra ile görevine son verilen ve iktidardan koparılan AP oyların %29’unu alarak ikinci parti olmuştur. Seçimlerin kazananları arasında 1971’de kapatılan Milli Nizam Partisi (MNP)’nin devamı niteliğindeki Milli Selamet Partisi (MSP) ile AP’den ayrılarak kurulan Demokrat Parti %11’lik oylarla yer almıştır. AP’nin iktidara olan uzak tutumu, kendilerini muhalefet partisi olarak adlandırmaları koalisyonun kurulamayacağı korkusunu doğurmuştur. Bu nedenle CHP, MSP ile görüşmelere başlamış ve sadece 235 gün görevde kalacak olan yeni hükümeti uzun bir bekleyişin ardından Ocak 1974’de kurabilmiştir. Bu denli kısa bir sürede bazı işler başaran CHP – MSP koalisyonu, ABD ile yapılan görüşmeler sonucunda yasaklanmış olan haşhaş ekimini serbest bırakmış, genel af yasasını çıkarmış ve Kıbrıs Barış Harekâtı’nı gerçekleştirmiştir. Bülent Ecevit ise artan baskılar sonucu erken seçime gitme umudu ile görevinden istifa etmiş fakat erken seçim gerçekleşmeyerek aylarca süren bir hükümet krizine sebep olmuştur. Sonucunda ise Süleyman Demirel önderliğinde kurulan Milliyetçi Cephe hükümeti süreci başlamıştır. Bu cephe içerisinde AP, MSP, CGP ile DP’den ayrılmış bağımsız vekiller yer almıştır. Söz konusu bu cephe hükümetinin en belirgin ortak noktası ise sol görüşlere olan sert tutumlarıdır (Güdekli, 2014: 66).

Ülke içerisinde artan terör eylemleri, halkı bıkmaya noktasına getirmiştir. Giderek tırmanan kanlı eylemler, çeşitli şiddet ve vandallık olayları sonucunda erken seçim kararı çıkmıştır. Ülke, istikrar için 1977 yılının Haziran ayında yeniden sandığa gitmiştir. Lider CHP oyunu %41.3’e çıkarıp Meclis’teki sandalyelerin 213’ünü kazanmayı başarmıştır. Fakat bu artan başarı grafiği dahi, ülke için istikrar ortamını sunamamış, koalisyon arayışları yeniden başlamıştır. AP de oylarını arttırarak, ana muhalefet görevini sürdürmüştür. AP’nin aldığı %36.9 oy oranı CHP’nin ardından gelen ikinci büyük parti olmasını sağlamıştır. Yükselişe geçen sağ görüşlerin sonucunda MHP de oylarını arttırmayı başarmış ve %6.4’lük bir kesimin desteğini kazanmıştır. Seçimleri izleyen günler ülke siyaseti için oldukça çalkantılı geçmiştir. İkinci olarak seçimleri tamamlayan AP lideri Demirel, partisinden yükselen itiraz seslerini göz ardı ederek ikinci milliyetçi cephe hükümetini kurma işine girişmiştir. Kendisine MHP ile

MSP'nin destek çıkmasıyla birlikte, bu girişimini başarıya ulaştırmayı başarmıştır. Fakat Meclis'e sunulan bir gensoru ile bu hükümet düşürülmüş ve ardından AP'den ayrılan 11 vekilin CHP'ye katılması ile Ecevit liderliğinde hükümet kurulabilmiştir. AP'den transfer edilen vekillere ise yeni hükümette bakanlıklar önerilmiştir (Savcı, 2006: 138).

Yalnızca ekonomik sıkıntılar ya da terör eylemlerinde değil aynı zamanda siyasi istikrarsızlık ve kutuplaşmada da artan bir ivme olmuştur. Bunun sonucunda dönemin Genelkurmay Başkanı Kenan Evren ile birlikte görev yapan kuvvet komutanları Cumhurbaşkanı'na bir muhtıra mektubu daha vermiştir. Ülkenin gidişatından duydukları rahatsızlığı dile getiren kuvvet komutanları ile Evren, anayasal kurumları göreve davet etmiştir. Muhtıranın sahipsiz kalması durumu ortaya çıkmış ve ne Demirel ne de Ecevit iktidarda tam anlamı ile bulunmadıklarını ifade ederek sorumluluğu üzerlerinden atmıştır. Basın ise bu muhtıra karşısında tepkisiz kalarak, demokratik sürece müdahil olduğuna dair tek bir eleştiri yazısı kaleme almayarak durumu desteklemiştir. 2 Ocak 1980 günü kamuoyuna duyurulan muhtıra mektubu için Hürriyet gazetesi "Birliğe çağrı" yorumunu manşete taşımıştır. Mektubun içeriğinin tartışılması gerektiğine dikkat çekilerek, kimden ya da kimlerden geldiğine bakılmaması gerektiği önemle vurgulanmıştır. 1980 yılının geride bıraktığı en elem verici olay ise Şubat ayında İzmir'de yaşanmıştır. TARIŞ'ten kovulan işçilere destek veren üniversite öğrencileri eylem çağrısı yapmış ve il geneline yayılan yağmalama sürecini başlatmıştır. Bu olaylar sonucunda asker müdahalesiyle bastırılan bir süreç ortaya çıkmıştır. 27 Mayıs 1980 günü ise siyasi bir suikast yaşanmıştır. MHP Genel Başkan Yardımcısı Gün Sazak öldürülmüş ve bu cinayetin ardından da yaz ayları şiddet olaylarının zirve yaptığı bir dönem olmuştur. Toplamda 189 kişi öldürülmüş, 240 kişi de yaralanmıştır (Savcı, 2006: 145).

Temmuz ayının yoğun bir çatışma ile geçmesinin ardından 19 Temmuz günü, 12 Mart Muhtıra döneminin Başbakanı Nihat Erim'in suikaste kurban gitmesi ülke basınında büyük bir şok etkisi yaratmıştır. Başta Hürriyet gazetesi olmak üzere, hemen hemen tüm basın organları, "Sıra kimde?" diyerek gidişatın kötülüğüne dikkat çekmiştir. Siyasilere yapılan uzlaşma çağrıları karşılık bulmuş ve Demirel ile Ecevit, dönemin Cumhurbaşkanı Vekili Hasan Sabri Çağlayangil'in konuğu olmuştur. Uzlaşma yolları aranarak siyasi hoşgörü çağrıları yinelenmiştir. Toplantıda sıkıyönetimin devamı

ve komutanlara yetki devri konusu tartişılmıştır. Sonuç olarak da diyalogun devamına karar verilmiştir. Fakat basında bu durum farklı yorumlanarak, Hürriyet gazetesi tarafından “İşbirliğinden umut yok” manşeti ile değerdendirilmiştir. Asker ise durumdan rahatsızdır. Bu rahatsızlığı dile getiren ise Orgeneral Kenan Evren olmuştur. Evren yayınladığı 30 Ağustos bildirisinde siyasileri göreve davet etmiş, sıkıyönetimin bir an önce kaldırılması gerektiğine dikkat çekmiştir. Yeni yasal düzenlemelere gidilerek, ülke içerisinde yaşanan çatışma durumuna bir an evvel son verilmesi gerektiği de vurgulanmıştır.

Ülke içerisinde yaşanan çatışma olayları giderek şiddetlenmiş ve ölü sayısı Ağustos ayı ile birlikte oldukça yükselmiştir. O dönemde İsrail’in Kudüs’ü ebedi başkent olarak ilan etmesiyle birlikte, Dışışleri Bakanlığı’nın bu duruma tepkisiz kalması ülke siyasetini karıştırmıştır. Darbe için gerekli şartlar oluşmakta ve ülkede çatışmalar hız kesmeden devam etmektedir. Ekonomi sarsılmaya devam etmekte, para birimi değerini yitirmektedir. Siyasi alanda yaşanan uzlaşmasız süreç sonucunda Dışışleri Bakanı Hayrettin Erkmn gensoruyla görevinden azledilmiştir. Eylül ayında basın tepkisini açıkça dile getirmeye devam etmiştir. 9 Eylül günü Hürriyet gazetesi, “Usandık” manşeti ile yayınlanmıştır. Siyasilerin uzlaşma tabanından kaymaları ve her gün siyasi polemik içerisinde girmeleri ortamı giderek germiştir. Gelen ekonomi bilgileri ise daha da kaygı verici olmuştur. Türkiye 1980 yılı 7 aylık enflasyon rakamlarını %80’e çıkararak dünya birincisi olmuştur. Hava Kuvvetleri Komutanı Org. Tahsin Şahinkaya’nın ABD gezisi ise Eylül ayında gerçekleşmiştir. Şahinkaya 10 Eylül tarihli bir kokteylde, 48 saat içerisinde Türkiye’nin yeni bir Cumhurbaşkanı’na sahip olacağını dile getirmiştir. Ertesi gün ise apar topar Türkiye’ye dönmüş ve darbeyi beklemeye başlamıştır.

Uzun zamandır beklenen darbe haberi 12 Eylül sabahı saat 04.00’te gelmiştir. Radyolardan Milli Güvenlik Konseyi’nin darbe bildirisi okunmaya başlanmıştır. Kuvvet komutanlarının yönetime el koymasıyla birlikte basın da tepki vermekte gecikmemiştir. Hak ve özgürlükler ülke içerisinde askıya alınırken, basının tutumu tarafsız olmuştur. Beş kişiden oluşan Milli Güvenlik Konseyi ülke yönetimine el koymuştur. Milliyet gazetesi darbenin içeride ve dışarıda olumlu karşılandığı haberlerini yazmıştır. Ülkenin selameti ve demokrasinin tekrardan rayına oturtulması için bu müdahaleyi gerekli olarak tanımlamıştır. Cumhuriyet gazetesi ise Orgeneral Kenan Evren öncülüğünde

gerçekleştirilen bu darbeyi, emir kademe zinciri içerisinde oluşması bakımından en başarılı darbe olarak yorumlamıştır. Köşe yazarları ise daha da ileri giderek bu durumu alkışlamıştır. Hürriyet gazetesi yazarlarından Oktay Ekşi darbenin ertesi günü yayımladığı yazısında, “Oh Olsun Demeli mi?” başlıklı bir yazı kaleme almıştır (Saral, 1991: 16 – 17).

Konsey’in hoşuna gitmeyen yazıları kaleme alan medya kuruluşlarına ise kapatma cezaları verilmiştir. Durum öyle bir noktaya varmıştır ki yazarlar, yazı işleri müdürleri gözaltına alınarak haklarında doğru düzgün bir kovuşturma yapılmadan mahkûmiyet kararları verilmiştir. Yeni gazete çıkarmak sıkı denetime tabi tutulmuş, başvurular aylarca uzamıştır. Bu nedenle kimi yayıncılar daha önceden yayın hakları bulunan dergi ve gazetelerin isim haklarını satın alarak yayınlarına bu şekilde devam etme kararı almıştır. Darbenin gerçekleştirilmesinden 5 gün sonra Cumhuriyet gazetesi Yazı İşleri Müdürü Orhan Erinç’e İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından uyarı metni tebliğ edilmiştir. Oktay Akbal ve İlhan Selçuk’un o günkü yazılarının beğenilmediği iletilerek gereğinin yapılması gerektiği özellikle belirtilmiştir (Cemal, 1986: 172). Darbenin üstünden 2 ay geçtikten sonra geçici bir anayasa ilan edilerek, Meclis’in yetkileri Milli Güvenlik Konseyi’ne devredilmiştir. Bu karara göre de Cumhurbaşkanı yerine Konsey Başkanı vekâlet edecektir. Böylelikle MGK’nın ilan ettiği karar ve bildirilerin anayasaya aykırılığı da ilan edilemeyecektir.

Darbeyi gerçekleştiren cuntacı askerlerin başında yer alan Orgeneral Evren, 1980 – 81 dönemi Kara Harp Okulu açılışında konuşarak harekât ile ilgili, “Biz orduyu politikadan kurtarmak ve politika çamurunun içerisine bulaşmaması için bu harekâtı yaptık.” sözlerini kullanmıştır (Saral, 1991: 72). Darbeyi, ordunun politikaya karışmaması için, emir komuta zinciri içerisinde gerçekleştirdiğini ifade eden Org. Evren, harekâtı olumlamak ve askeri okul öğrencilerine de politikadan uzak durmaları öğütü verme çabasındandır. Söz konusu bu konuşmayı köşesinden yorumlayan Cumhuriyet gazetesi yazarı Uğur Mumcu ise “Evren’in Uyarısı” başlıklı yazısında, 12 Eylül darbesi gününde Orgeneral Evren’in yaptığı konuşma kadar bu açıklamanın da önemli olduğunu ifade etmiştir (Saral, 1991: 73).

Geçici anayasanın devreye girmesinin ardından 11 Kasım 1980’de Cumhuriyet gazetesine kapatılma kararı verilmiştir. Daha sonra ise 9 Ocak günü Hürriyet,

Cumhuriyet ve Günaydın gazetelerinin yazı işleri müdürleri İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'na çağırılarak uyarıda bulunulmuştur. Kendilerinden istenilen bir haberin aynı şekilde sayfalarından yalanlanması olmuştur. Aynı sayfa konumundan, aynı puntolarla yayınlanması istenilen bu yalanlama haberine birebir riayet etmedikleri gerekçesi ile de Hürriyet gazetesinden Seçkin Türesay, Tayfun Türe ve Erol Türegün gözaltına alınmıştır. İlerleyen yıllarda basına uygulanan baskı ve kapatma işlemleri hız kesmeden devam etmiştir. Süleyman Demirel'in cevabını yayınlayan Hayat Dergisi sıkıyönetim tarafından toplatılmış, Arayış dergisi ise işkence olaylarını başyazıdan duyurduğu için süresiz olarak kapatılmıştır (Savgı, 2006: 156).

Yeni anayasa hazırlıklarına başladıktan sonra ülke içerisindeki denetim süreci de giderek sıkılaşmıştır. Basının özgürlüğünü kaybedip giderek güdümlü yayıncılığa zorlanması ülke içerisinde etkin bir kamuoyu ortamının oluşmasına da engel teşkil etmiştir. Böyle bir ortamda anayasa değişikliğine giden ülkenin, kendi geleceğini bilgisiz bir şekilde oylaması beklenmiştir. Konsey'in anayasa hazırlıkları devam ederken beyaz oyun kabul, mavi oyun ise red anlamı taşıyacağı açıklanmıştır. Beyaz devrimden, beyaz oy sürecine geçilen anayasal değişiklik aşamasında, 70 numaralı karar açıklanmıştır. Konsey'in bu kararına göre hayır ya da evet propagandasının ülke içerisinde yapılması yasaklanmıştır. Bu kararı takip eden 71 numaralı kararname ise referandum öncesi Kenan Evren'in yapacağı propaganda konuşmalarının eleştirilmesini yasaklamaktadır.

Zeki Saral'ın "12 Eylül Basınının İkinci Yüzü: Kalemlerin İhaneti" (1991: 7) adlı çalışmasında da ifade ettiği gibi, Evren: "bizi o zamanlar övenler şimdi yerme yarışına girdiler" demektedir. Saral'ın da üzerinde durduğu gibi, dönemin gazeteleri ve önde gelen yazarları darbeyi alkışlamakta ve desteklemektedir. Fakat zaman geçtikçe bu hatalarını görmezden gelme eğiliminde olup, o dönemde yazdıklarını kaleme alınmamış kabul etmektedirler. Dönemin cuntacı iktidarı ile basın temsilcileri arasında yakın bir temas olduğu, Evren liderliğindeki komitenin de basını sıkı denetim altında tuttuğu bilinmektedir. Fakat bundan daha da öte bir vaziyette, özgür basın organlarını temsil eden yazarlar, gazeteciler ve aydınlar dönemin cuntacı iktidarını desteklemektedir. 'Kenan Evren'de bu desteği de kullanarak basın aracılığı ile 12 Eylül dönemi lideri ve Cumhurbaşkanı sıfatıyla topluma sıcak mesajlar verir ve toplumun gönlünü kazanmaya yönelik bir çaba sarf eder. Türkiye, ilk defa Kenan Evren'in şahsında, bir

Cumhurbaşkanının toplumun hassasiyetlerini, düşüncelerini ve isteklerini öncelik haline getiren bir yönetimle karşılaşmış gibi görünmektedir. O güne kadar süre gelen ‘devletçi seçkinlerin’ en önemli ideolojik referansı olan ‘laiklik’ anlayışında bile bazı değişikliklere gidilir. Bunların bir sonucu olarak Kenan Evren miting alanlarında ayetler okur; ulul-emre itaatin farzietinden bahsederek, dini politik malzeme olarak kullanıp, darbeyi toplum gözünde meşrulaştırma çabaları sergiler (Vatandaş, 2019: 452). Millete karşı olumlu bir tutum sergilenmiş gibi olsa da, 12 Eylül döneminde basına uygulanan baskılar ve iktidar medya çatışması bu dönemde de yaşanmaya devam etmektedir.

3. BÖLÜM

1980 DARBE DÖNEMİNDE YAYINLANAN HABERLERİN ANALİZİ

1. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

1.1. Amaç

Yazılı basın, darbe dönemi, söylem analizini yaparak o döneme ışık tutmak, literatüre katkıda bulunmak ve basın organlarının büyük siyasi olaylardan ne denli etkilendiğini ortaya koymak tez çalışmasının temel amaçlarıdır. Söylem analizi ile ilgili yüzlerce çalışma olmasına rağmen darbe dönemlerinin etkilerini araştıran çalışma sayısı azdır. Buradan hareketle çalışma yapmak için ideal bir alandır. Ulusal çapta milyonlarca okuru olan yazılı basın organlarının, tarihsel değişimi ve farklılaşmaları iletişim çalışmaları için önem arz etmektedir. Bu değişime etki eden, 12 Eylül 1980 darbesi yakın geçmişimize ve siyasi yapımıza büyük etkiler bıraktığı gibi, yazılı basın organlarında da büyük değişimlere yol açmıştır. Bu değişimlerin açıklanması da tez çalışmasının temel amaçları arasında yer almaktadır.

Temel amaçla bağlantılı alt amaçlar irdelendiğinde ise söylem farklılıklarının toplumsal yapıda karşılığının ne olduğu, o dönemin diğer yazılı kaynaklarının bu durumdan ne derece etkilendiği gibi konularında hedeflendiği söylenebilir. Yazılı basınla ilgili birçok çalışma olmasına rağmen, belli başlı basın organlarının, güç etkilerinden ne denli etkilendiğini, dönemsel olarak ele alacağı için, çalışmanın bu alana yeni bir bakış açısı getirebilecek olduğu düşünülebilir. Yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda çalışmanın 12 Eylül 1980 darbesine ve yazılı basın organlarının o dönemki tutumuna ışık olmak amacıyla hareket ettiğini söylemek mümkündür.

1.2. Önem

Bir ülkenin, yazılı basınında yer alan haberleri, okurların ideolojilerinin oluşmasına etki etmektedir. Medya, hayata hangi pencereden bakılması gerektiğini, haberler ve alt anlamlarla okura aktarır. Bu aktarım bazen açık bir şekilde

gerçekleşirken bazen de örtülü bir şekilde yapılmaktadır. Sosyal hayat içerisindeki yeri bakımından konu, araştırılmaya değer bir durumdur. Medyanın insanları hangi zamanda, hangi düşünce doğrultusunda birleştirmek istediği analiz edilmeli ve sonuçlar ortaya konmalıdır. Medyanın yönlendirme isteğinde, dönemsel olarak farklı dış etmenler rol oynamaktadır. Darbe de bu faktörlerden biri konumundadır. Darbeler medyanın vermek istediği mesajları, özgürlük içerisinde verememelerine neden olmaktadır. Değişen kuvvet unsurları verilmek istenen mesajı, anlam olarak etkileyebilmekte ve yeni ideolojik sürecin oluşmasını zorunluluk haline getirmektedir. Tüm bu ilişkiler ağı içerisinde, darbe dönemlerinde medya incelenmeli ve sonuçlar ortaya konmalıdır. Bu bağlamda 12 Eylül 1980 darbesinin Türk yazılı basına uğrattığı dönüşüm incelenmeye değerdir. Çalışma, farklı yapılarıdaki ulusal yayın yapan beş gazetenin ele alınması bakımından ayrıca önem arz etmektedir. Çünkü farklı ideolojik perspektiflere sahip gazetelerin incelenmesi, dönemin koşullarında basının içinde bulunduğu ideolojik durumu özetler niteliktedir.

1.3. Yöntem (Eleştirel Söylem Analizi)

Kuramsal açıdan çıkış noktası olarak, Antik Yunan'da yapılan retorik çalışmalarına kadar götürülebilecek olan eleştirel söylem analizi, nitel bir araştırma türü olarak karşımıza çıkmaktadır. 1970'li yıllarda Norman Fairclough, Ruth Wodak ve Teun A. Van Dijk'in yaptıkları eleştirel dil bilim çalışmaları, eleştirel söylem analizinin temellerini oluşturmuştur. (Evre, 2009: 134). Eleştirel söylem analizi yönteminin ortaya çıkmasında söylem çözümlemesi önem arz etmektedir. Söylem çözümlemesi, söylemin bağlam ve anlamına odaklanmaktadır (Sancar, 1997). Sözen (1999: 81) söylem çözümlemesinin, bir toplumsal analiz olduğunu, amacının toplumsal bir unsur olan dilin, içinde bulunduğu toplumda farklılaşan ve değişen anlamını incelemek olduğunu vurgulamaktadır. Metinlerdeki farklılıkları tespit ederek, söylemin kendi içinde değişen bilgi yapılarını araştırarak söylem analizi, sosyolojik bir bağlamda çözümleme yapması bakımından diğer yöntemlerden ayrılmaktadır. Egemenlik ilişkilerinde söylemin nasıl olduğu ön plana çıkarılmakta ve bu durum eleştirilmektedir (İnal, 1996: 96).

Eleştirel söylem analizi, temelini oluşturan söylem analizden belli noktalarda ayrılmaktadır. Bu farklılıklardan biri söylem çözümlemesinin belirli bir probleme odaklanarak, buna dönük çeşitli yorumlar getirmesi olarak görülmektedir. Eleştirel

söylem analizinde ise ideolojik, kültür, egemenlik, iktidar gibi kavramlarla söylemin ilişkisi dikkate alınarak, farklı yorumların yanı sıra söylemin ne olduğu da açıklanmaya çalışılmaktadır (Ülkü, 2004: 385). Eleştirel söylem analizi dili söylem olarak ele alınanın yanı sıra toplumsal analizlerle, dil bilimi ve toplum kuramı arasında bir köprü oluşturmaktadır (Fairclough ve Graham, 2015: 150; Evre, 2009).

1970’lerden itibaren akademik alanda yer edinmeye başlayan (Atabek, 2007: 151) eleştirel söylem analizinin sistematik bir yöntem haline gelmesini sağlayan isim Teun A. Van Dijk’tır. Van Dijk, dünyada meydana gelen herhangi bir olay ya da durumun, farklı kültür ve inançların, her türlü bilginin kaynağının haber metinlerinde saklı olduğunu, haberlerde kullanılan dil ile de toplumda asıl bırakılmak istenen etki, ideolojik arka planına uygun üretildiğini vurgulamaktadır (Sözen, 1999: 125-126). Bu bağlamda Van Dijk, “Söylem Olarak Haber” ve “Haber Analizi” kitaplarında haberi bir söylem biçimi olarak tanımlamış ve bu söylemin nasıl analiz edileceğini ortaya koymuştur (Akça, 2009: 97). Van Dijk, eleştirel söylem analizi ile haber metinleri detaylı bir şekilde incelemiştir. Yöntemde, haber kaynakları, başlıkları, spotları, kelime seçimleri, kullanılan cümlelerin etken ya da edilgen olması, cümlelerin uzunluk ve kısalık yapısı gibi birçok unsur dikkate alınmıştır (Ertan-Keskin, 2004: 392). Van Dijk, eleştirel söylem analizini makro ve mikro olmak üzere iki yapıda sunmuştur. Makro yapı, kendi içerisinde tematik ve şematik iki alt başlığa ayrılmaktadır (Akça, 2009: 98). Tematik çözümleme üç başlık, başlık, alt başlık, spot, haber girişlerinden oluşmaktadır. Şematik çözümleme ise durum (ana olayın sunumu, ard alan bilgisi, bağlam bilgisi) ve yorumdan (haber kaynakları, olay taraflarının yorumları) oluşmaktadır (Özer, 2011: 85). Makro yapının en önemli unsurlarından olan başlıklar ve ilk paragraf, Van Dijk’e göre haber içindeki söylemin bütünlüğünü ortaya koymakta ve okurların zihninde en çok yer edinen kısımlar olmaktadır (Mora, 2011: 22).

Mikro yapının ise dört alt başlığı bulunmaktadır. Bunlardan ilki sentaktik çözümlemedir. Sentaktik çözümlemede cümlelerin yapısal özellikleri incelenmektedir. Nedensel, işlevsel ve referansal ilişkilerin araştırılması anlamına gelen bölgesel uyum, ikinci alt başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Metinlerde kullanılan kelimelerin ideolojik etkilerini ortaya çıkarmayı hedefleyen kelime seçimleri incelemesi, mikro yapının üçüncü alt başlığını oluşturmaktadır. Son inceleme alanı ise haberin retoriğidir.

Haberin güvenilirliğini sağlayan yapıların incelemesini sağlamaktadır (Akça, 2009: 97-98).

2. HABER ANALİZLERİ

Bu çalışmada, 12 Eylül 1980 darbesinin yazılı basında sunumu analiz edilmiştir. İncelemede Cumhuriyet, Tercüman, Yeni Asır, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin, 5 Eylül ve 19 Eylül 1980 tarihleri arasındaki yayınları kullanılmaktadır. Çalışmada Teun A. Van Dijk'ın temellendirdiği, eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılmıştır. Gazetelerin, incelenen dönem aralığında birinci sayfasında yer verdiği haberlerin, başlıkları, spotları ve bu metinlerin içeriğinde kullanılan, kelime seçimleri analiz edilmiştir.

2.1. 12 Eylül Askeri Darbesinin Ard Alan Bilgisi

Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin siyasal ortamını, zaman zaman etkileyen darbelerin bir örneği olan 12 Eylül 1980 darbesinin yazılı basındaki etkileri araştırılmaktadır. Darbe bir ülkenin sosyal ve kültürel yaşantısını etkileyen önemli bir unsurdur. Ülke içinde birçok alanda dönüşüme neden olmaktadır. İktidarın siviller dışında, ordu denetimine geçmesi, bazı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bahsi geçen sonuçların etkisi, elbette medyada da yaşanmaktadır. Bu bağlamda seçilen yazılı basın örneklerinin, darbe öncesi ve sonrası birinci sayfa haberleri analiz edilerek, yaşanan değişimler ortaya konmuştur. Cumhuriyet, Tercüman, Yeni Asır, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin birinci sayfalarında yapılan incelemede, dönemin şartlarına ışık tutan, başta siyasi, sosyal ve ekonomik haberler ele alınıp bir sonuca varılmıştır. 5 Eylül-19 Eylül 1980 tarihlerindeki birinci sayfa haberleri, eleştirel söylem analizi yöntemi ile incelenmiş ve çıkan sonuçlar değerlendirilmiştir.

2.2. Makro Yapı

2.2.1. Başlıklar

Başlıklar, haberdeki genel çerçeveyi oluşturarak, habere konu olan olayı özetlemekte ve haberin ana temasını ortaya koymaktadır. Başlıklarda genellikle enformasyon eksiltimi, genelleme, kurgulama yapılarak, haber okuyucuları ideolojik

anlamda manipüle etmektedir (Öksüz, 2008: 169). Gazeteler attıkları başlıklar aracılığı ile okuyucuları yönlendirmekte ve genellikle taraflı tutumlarını belli etmektedirler. Bu nedenlerle başlıkların incelenmesi eleştirel söylem analizi için önem arz etmekte ve çalışmaların önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

2.2.1.1. 5 Eylül 1980 Başlıkları

Cumhuriyet gazetesi, 5 Eylül 1980 tarihli birinci sayfa haberlerinde ülkenin siyasi anlamda çalkantılı dönemini öne çıkaran başlıklar kullanmıştır. Manşetten verilen ilk haberde “Konya cezaevi basılarak 7 faşist mahkûm kaçırıldı” başlığı kullanılarak bir grup ‘faşist’ olarak tanımlanmış ve dönemin şartlarında gazete sol bir siyasi tutum içerisinde olduğunu belli etmiştir. Öne çıkarılan diğer haberlerde “İmadettin Elmas CHP’deki yöneticilik görevinden istifa etti”, “Ülkücü Yurtaslan’ın itirafları Başsavcılıkta inceleniyor”, “Hükümetin gensoru üstlenmesi için zaman geçmedi” , “Demirel: Hükümetin ne yapacağını söyleyemem” ve “Saldırılarda dün de 1’i polis 9 kişi öldü” başlıkları kullanılmıştır. Yine bu haber başlıklarında, gazete yönetimi olaylara hangi tutum ile yaklaştıklarını açıkça ortaya koymaya çalışmışlardır. Dönemin siyasi şartları içerisinde öne çıkarılan ve birinci sayfadan verilen bu haberler okuyucuları yönlendirme kaygısı taşıırken, aynı zamanda ‘ “ülkücü itirafçı, faşist, kaçırılma” gibi söylemler sağ siyasi düşüncüyü olumsuzlama adımları olarak da değerlendirilebilir.

Tercüman gazetesi, 5 Eylül 1980 tarihli baskısının birinci sayfasında, dışişleri bakanı için yapılacak olan güven oylamasını ve başbakan Süleyman Demirel’in sözlerini “Erkmen için güven oylaması bugün” ve “Demirel ‘Kış artık seçim için engel değildir” başlıkları ile manşetten vermeyi tercih etmiştir. Yine siyasi bir olay olan CHP genel sekreter yardımcısının istifasını ise başlıklarına taşıırken “Adı bir aşk skandalına karışan İmadettin Elmas CHP Genel Sekreter Yardımcılığından İstifa Etti” şeklinde okurlarına aktarmayı tercih etmiştir. Özellikle bu haber başlığında, istifa eden kişinin, neden istifa ettiği ve partideki görevi açıkça verilerek yanlı bir tutum sergilendiğinden bahsedilebilir. CHP içerisinde yaşanan istifa durumu ‘aşk skandalı’ şeklinde aktararak abartma yoluna başvurulmuş ve bir olumsuzlama gerçekleştirilmiştir. Aynı sayfada sadece başlık olarak verilen “Adana’da bir bekçi ile AP’li muhtar ve oğlu öldürüldü” başlığı biraz sonra vereceğimiz diğer başlıklardan konum ve punto olarak ayrıcalıklı

tutulduğu için yukarda belirttiğimiz yanlı tutumun bir tezahürü olarak ifade edilebilir. Bu sayfada spot olmaksızın verilen bir başlıkta ise Adana haberinin altında ve daha küçük puntolarla şu şekilde okuyucuya sunulmuştur; “Konya Cezaevi’nden 7 siyasi hükümlü ve tutuklu, cezaevini basan 5 silahlı terörist tarafından kaçırıldı. Ancak ikisi daha sonra yakalandı.” Bu haber başlığında gazete Cumhuriyet gazetesi aksine tutukluları siyasi bir kimlikle değil, durumun tarafsız şekli ile tutuklu ve hükümlü diye adlandırmayı tercih etmiştir. Haberin devamında kullanılan terörist kelimesi ile ülkedeki anarşiyi tırmandırıcı hareketlerde bulunanlara, bir olumsuzlama yapıldığı görülmektedir.

Yeni Asır gazetesi 5 Eylül 1980 günü, birinci sayfa haberlerinde, Cumhuriyet ve Tercüman gazetelerinin ön plana çıkardığı haberlere yer vermiştir. Konya cezaevi olayını “Konya’da cezaevini basan silahlı 5 kişi, 7 hükümlüyü kaçırdı...PES!..” şeklinde okuyucusuna sunan gazete pes kelimesini büyük puntolar ile vermiş ve sonunda kullandığı ünlem işareti ile de hem alaycı hem de şaşkınlık belirten bir tutum sergilemiştir. Gazete olaylara anlam verilemediğini hissettirerek, yaşanan olayın olağan dışı olduğunu ve ülkede böyle şeylerin aslında yaşanmaması gerektiğini alt anlamlarda vurgulamıştır. CHP genel sekreter yardımcısının istifasını iki ayrı şekilde ele alan gazete “CHP’de çapkın bakandan sonra, çapkın senatör” başlığı ile CHP içerisinde daha önce yaşanan olayları gündemine taşımış ve sol siyasi harekete uzak durduğunu göstermiştir. Aynı olayın ikinci başlığında ise “Ecevit’in <<cellat>>ını bir aşk hikayesi yedi!” denilerek alaycı bir tutumun yanı sıra CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit’in İmadettin Elmas’ı parti içi muhalefetin tasfiyesinde kullanmasına atıfta bulunulmuştur. Son olarak “Gensorularda tekleme oldu” başlığı ile de mecliste yaşanan gensoru tartışmalarının aksadığı belirtilmiştir.

Hürriyet gazetesi 5 Eylül 1980 sabahı manşetten verdiği “Gensoru oylaması bugün Erkmen için karar günü” başlıklı haber ile okuyucularıyla buluşmuştur. Birinci sayfadan ve manşetten verilen bu haberin, ülke siyaseti için önemi, konumu ile de ilişkilendirilebilir. Üst başlık olarak kullanılan “Gensoru oylaması bugün” ifadesi bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Oylamanın hangi gün hangi saatte yapılacağına yapılan vurgu başlığa verilen önemin göstergesidir. Kullanılan bir diğer başlıkta gazete başbakan Demirel’in sözlerini “Demirel, “Hükümet düşürülürse Türkiye’ye yazık olur”” şeklinde doğrudan alıntılanarak vermiştir. Tırnak içinde ve birinci ağızdan

verilen bu haber başlığının, gazetenin hükümete verdiği önemi, açıkça ortaya koyduğu bir tavır olarak değerlendirebiliriz. Birinci sayfada yer alan ve dikkat çeken bir diğer başlık ise “3 terörist cezaevi basıp 7 mahkumu kaçırdı” şeklinde sayfaya taşınmıştır. Haber başlığında eylemi gerçekleştirilenler ‘terörist’ olarak ele alınmış ve bu söylem ile gazete anarşi faaliyetlerinde bulunanlar her ne olursa olsun, teröristtir bakışını ortaya koymuştur.

Milliyet gazetesi 5 Eylül 1980 tarihli sayısında “Oylama Bugün” başlığını manşetine büyük puntolarla taşıyarak, dışişleri bakanı için yapılacak oylamayı tarafsız ama önemini vurgular bir yaklaşım ile haberleştirmiştir. Öne çıkarılan bir diğer başlıkta ise “Konya Cezaevini Basanlar 7 Siyasal Mahkumu Kaçırdı” şeklinde gazetedeki yerini almıştır. Bu başlıkta kullanılan ifadeler birçok kesime eşit uzaklıktayız algısı yaratmaktadır. Diğer gazete örneklerinin aksine bu olay özelinde Milliyet gazetesinin sağ-sol, faşist, terörist gibi söylemlerden uzak durması bu fikri destekleyen bir argümandır. Öne çıkan “CHP genel sekreter yardımcısı Elmas, partideki görevlerinden istifa etti” ve “MHP ve MSP hakkındaki dosyaların incelenmesine hız verildi” başlıklarının sunumunda kullanılan dilin sadeliği ve durumun olduğu gibi aktarılması, yine gazetenin herhangi bir siyasi çizgiye baskın bir şekilde yakın olmadığını göstermektedir.

2.2.1.2. 6 Eylül 1980 Başlıkları

Cumhuriyet gazetesi, 6 Eylül 1980 sabahı, bir gün öncesi oylanan dışişleri bakanı Erkmen’i iki ayrı başlıkla manşetine taşımıştır. “Demirel ilk aşamada Erkmen’i feda etti”, ve “Dışişleri Bakanı düşürüldü” şeklinde verilen haberler gazetenin tutumu ile ilgili ipuçları niteliğindedir. Dışişleri bakanının oylamada güvensizlik oyu almasını, Süleyman Demirel’in bakanı feda etmesiyle bağdaştırılan başlıkta, siyasi iktidarın çıkarları doğrultusunda her şeyi feda edebileceği algısı okuyucuya aksedilmiştir. Kullanılan ikinci başlıkta aynı doğrultuda ‘düşürüldü’ ifadesiyle verilmiş ve bir olumsuzlaştırma çalışması ile birinci sayfadaki yerini almıştır. Gazete aynı gün kullandığı ve birinci sayfadan verdiği diğer başlıklarda da muhalefet partisi liderlerinin açıklamalarını ön plana çıkararak, siyasi iktidar karşıtı bir tutumunu benimsediğini hissettirmektedir. Sayfanın alt kısmında büyükçe puntolarla verilen “CHP Ordu İl Başkanının Beş Yakınını Öldürdüler” başlıklı haberde öldürülen insanların bir siyasi

kişinin akrabası olması ile kurulan bağ, karşı görüşteki insanları olumsuzlaştırma hareketi olarak değerlendirilebilir. Bu fikrin oluşmasına “Bir sağ eylemciyi kasten kaçıran 2 polisten biri tutuklandı” başlığı ile verilen haberde etki etmektedir. Polis tarafından kaçırılan eylemcinin sağ görüşten olduğu başlığa taşınırken, bu tutum ile yine bir olumsuzlaştırma yapıldığı açıktır. Çalkantılı bir siyasi dönemden geçen ülke içi olaylarda sıklıkla sağ-sol ve benzer ayrıştırıcı ifadelerin kullanılması, sağ siyasi hareketleri olumsuzlayan tutum düşüncesini, destekleyen başka bir argümandır.

Tercüman gazetesi, 6 Eylül 1980 tarihinde ülke içi siyasi gündemle alakalı, fazla başlık atmamasına rağmen, dışişleri bakanı ile ilgili oylamayı manşetten vermiştir. Bir gün önceki oylamayı; “Dışişleri Bakanı hakkındaki gensoru oylamasına 233 üye katıldı kabul:231 katılmayan:209 ERKMEN düştü” şeklinde geniş bir özet niteliğinde başlığa taşımıştır. Başlıkta bakanın düşürülmesine katılmayan vekillerin sayısı da verilerek, karşı görüşteki vekil sayısının fazlalığına dikkat çekilmektedir. Burada Tercüman gazetesinin hükümet yanlısı bir tutum ile hareket ettiği algısı oluşmaktadır. “ÇAĞLAYANGİL, Florya Köşkü’nde ilk defa dün resmi kabulde bulundu” başlıklı haberde ise Cumhurbaşkanı vekilinin Hollanda Dışişleri Bakanı ile görüşmesi okuyucuya aktarılmıştır. Bu başlıklardan yola çıkarak gündeme dair hükümet aleyhindeki, olumsuz haberlerin, birinci sayfada yer almaması dikkat çekicidir. Oylama ile düşürülen bakan olayının sunum şekli ve sadece bir görüşmenin sayfaya taşınmasını da ele alacak olursak, gazetenin siyasi iktidarı zor durumda bırakacak haberlerden kaçındığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Yeni Asır gazetesi, 6 Eylül 1980 günü büyük puntolarla “Demirel: Devam” şeklinde bir manşetle dağıtma çıkmıştır. Haberin devamında kullanılan alt başlıkta “soğukkanlı ama buruk” ifadesi ile hükümetin yaşanan olaylar karşısında üzgün olduğu, ama iradesini kaybetmediği algısı oluşturulmuştur. Demirel hükümetinin yaşananlar karşısında tutunduğu tavrı, okuyucularına aktaran gazete, güvensizlik oylamasını ise küçük puntolarla “Güvensizlik önergesi 231 oy topladı” şeklinde bir alt başlıkla vermeyi tercih etmiştir. Oylamanın, başlıktan ziyade ufak bir spot gibi sayfaya taşınması, gazetenin olaylar karşısında, siyasi iktidarı olumlama çabası olarak ifade edilebilir. Son olarak kullanılan bir diğer başlıkta “Erkmen’i arkadaşları teselliye çalışıyor...” ifadesi de bu görüşü destekler niteliktedir ve tek taraflı bakış açısının bir başka göstergesidir.

Hürriyet gazetesi, 6 Eylül 1980 tarihinde büyük puntolarla “Erkmen düşürüldü” manşetiyle yayımlanmıştır. Kullanılan üst başlıkta ise “CHP-MSP işbirliği ile Dışişleri Bakanı aleyhinde 231 oy çıktı AP ve MHP oylamaya katılmadı” ifadesi dikkat çekmektedir. Gazetenin geniş bir özet niteliğinde oluşturduğu bu başlık ile dengeli bir tutum, sergileme gayretinde olduğu görülmektedir. “Ecevit, ‘iktidar bakanlarını safra misali tek tek atıyor’” başlığı ile verilen haberde, Bülent Ecevit’in sözleri doğrudan aktarımla sayfadaki yerini almıştır. Bu durumda yine gazetenin yorumdan uzak durarak, denge siyasetine uygun, bir tutum sergilediğine örnek teşkil etmektedir. Başbakan Süleyman Demirel’in sözlerini yine bu yaklaşımla doğrudan “Demirel: CHP iktidarda olsa başka bir politika mı izleyecek? dedi” şeklinde haberleştiren Hürriyet, bu tarihte oluşturduğu algısal tutum ile çelişmeyen başlıklar kullanmaktadır.

Milliyet gazetesi, 6 Eylül 1980 sabahı “Erkmen Dürüldü” başlığını manşetine taşımıştır. Kullanılan diğer başlıkta durumun özeti olan “Dışişleri Bakanı’na 231 Güvensizlik Oyu Verildi” ifadesi büyük harfler kullanılarak aktarılmıştır. Birinci sayfada kullanılan diğer başlıklar ise şu şekilde sıralanmıştır: “Ecevit: <<Artık Hükümet Boşluktadır>>”, “Erkmen istifasını Demirel’e verdi”, “Enerji Bakanı: Baykal dünyanın kaç bucak olduğunu görecektir”. Kullanılan haber başlıkları, doğrudan kişilerin söylemini içermesi ve yorumlamadan kaçınılmış olması nedenleri ile dengeli bir siyasi tutumun, gazete için önemli olduğu algısını yaratmıştır. Ancak birinci sayfada kullanılan son bir haberde “Aybastı’da Sağ Görüşlü 5 Kişi Öldürüldü” başlığı dikkat çekmektedir. ‘Sağ görüşlü’ ifadesi ile öldürülen ve dolayısıyla mağdur olanların sağ siyasi görüşten, kişiler olduğu vurgulanmıştır. Buradan hareket ile gazetenin bu tarihte, dengeli yayın politikası görüşünün yanı sıra birde sağ merkez olumlama, bir yaklaşım sergilediği düşüncesini ekleyebiliriz.

2.2.1.3. 7 Eylül 1980 Başlıkları

Cumhuriyet gazetesi, 7 Eylül 1980 tarihinde, önceki iki güne kıyasla daha sade başlıklar kullanmaya çalışmıştır. “Ecevit: Tribündeki işçi sahaya inmeli”, “Tokat CHP il Başkanı ağır yaralandı” haberleri bu sayfada en dikkat çeken iki haber olarak ele alınabilir. Ecevit’in çağrısı okura aktarılırken, açıklamalardan seçilen cümlelerin ‘sahaya inmeli’ şeklinde başlığa taşınması, siyasi iktidara muhalif bir yaklaşım olarak ele alınabilir. Yine buradan hareketle ikinci başlıkta yer alan ve yaralının, yani mağdur

olanın CHP’li olduğunun vurgulanması, yukarıda belirtilen muhalif düşüncesini destekler niteliktedir. Kullanılan diğer iki başlıkta Dışişleri bakanlığından güvensizlik oyu alarak istifa eden Erkmen ve başbakan Süleyman Demirel’in sözleri doğrudan aktarımla kullanılmıştır. “Erkmen, ‘Gensoru’nun Hükümet Tarafından Göğüslenmesi Doğru Olacaktı’ Dedi”, “Başbakan Demirel: Bu şartlar altında CHP’ye hükümet teslim edilemez” sözlerinin başlıklarda tercih edilmesi dikkat çekmektedir. Siyasi iktidarın kendi içindeki çatışmaları simgeleyen bir başlığın yanı sıra, iktidarın CHP karşısı söylemleri olduğu algısı yaratan bu seçimler gazetesinin tutumu hakkında bir fikir oluşturmaktadır. Gazete sağ siyasi görüşleri olumsuzlama çabası içerisinde hareket ederken, sol siyasi hareketleri ise daha olumlama bir yaklaşım ile ele almaktadır.

Tercüman gazetesi, 7 Eylül 1980 tarihinde başbakan Süleyman Demirel’in sözlerini manşetine çıkarmıştır. “CHP, MSP’nin dümen suyuna girdi” başlığıyla verilen haberde Demirel’in bu iki partiye getirdiği eleştiriler haberleştirilmiştir. “Erkmen gensoru şahsıma verilmedi”, “Kudüs’ü Kurtarma Günü Mitingi Konya’da yapıldı” ve “Komünist örgütlere silah satan bir şebeke ele geçirildi” başlıkları bu sayfada dikkat çeken diğer haberlerdir. Bu başlıklarda kullanılan ‘Kudüs günü ve komünist örgüt’ gibi ifadeler gazetesinin muhafazakâr bir anlayışla hareket ettiğinin birer göstergesidir. Kudüs mitinginin haberleştirildiği bir sayfada, bir başka olayda yakalanan failerin ‘komünist örgütlere’ silah satmak ile suçlanması, bu görüşün oluşmasını sağlamaktadır. İki haberde de kelime seçimi yapılırken bir olumlu tavır yanı sıra da olumsuzlaştırma kullanılmıştır. Sağ siyasi hareketler daha sade bir şekilde değerlendirilirken, sol fraksiyonda yer alanlar ‘komünist’ olarak ifade edilmiştir.

Yeni Asır gazetesi, 7 Eylül 1980 sabahı “Fesli, takkeli gösteri” manşeti ile sert bir MSP muhalefeti yaparak, okuyucuyla buluşmuştur. Kudüs için yapılan gösterileri eleştiri yağmuruna tutan gazete “Konya dün Cumhuriyet için yüz karası sayılacak bir mitinge sahne oldu” başlıklı haberi ile gerilen ve gerginleşen siyasi ortama ışık tutmuştur. Gazete kimileri için müthiş bir kutlama olan gösterileri ağır bir şekilde eleştirme yoluna giderken, aynı zamanda CHP’nin de bu durumun yaşanmasında etkili olduğunu savunmuştur. Bu haber üzerinden bile gazetesinin hangi siyasi çizgide hareket ettiği görülmektedir. Siyasi iktidarı olumlayan ve muhalif partileri karalama çalışması olarak ele alabileceğimiz bu başlık neticesinde gazetesinin, sağda, milliyetçi ve siyasi iktidara yakın bir çizgide olduğu söylenebilir. Birinci sayfada kullanılan diğer başlıklar

da “Demirel Ecevit’e meydan okudu” ve “Erkmen: AP’den istifa etmeyeceğim” şeklinde haberleştirilmiştir. Bu iki başlıkta az önce belirttiğimiz gazete yayın politikasının birer göstergesidir. Siyasi iktidarın muhalefete meydan okuduğu ve bir bakanın güvensizlik oyu alsa da AP’den istifa etmeyeceği vurgusunun yapıldığı başlıklar, yine sağ olumlamacı bir tutum olarak değerlendirilebilir.

Hürriyet gazetesi, 7 Eylül 1980 tarihinde manşetine Süleyman Demirel’in sözlerini “Demirel: Bu CHP’ye ülke teslim edilemez” şekli ile ve büyük puntolarla taşımıştır. Haber başlığı, ele alınışı ve sayfadaki konumu ile birçok mesaj içermektedir. Hürriyet gazetesinin önceki iki gün tutumuna bu haberle, ulaşmak mümkündür. Gazete tarafsız görünme çabası sergilese de bu tarihlerde, güç dengelerine göre hareket etmektedir. “Başbakan: Hükümetin güvenoyu isteyip istemeyeceği önümüzdeki haftanın şartlarına bağlı” haber ile Süleyman Demirel’in sözleri doğrudan başlığa taşınmış ve okuyucuya aktarılmıştır. Gazetenin siyasi iktidara muhalif haberleri, sayfasına taşıma azlığı, söylemleri kadar tutumuna ışık tutan bir durumdur. Bu tarihlerde gazetenin nadir tutumuna örnek teşkil eden bir başlık ise “CHP-MSP yeni formül buldu: Partilerüstü hükümet” şekli ile birinci sayfada yer bulmuştur. “Erkmen kırıgı” ifadesinin yer aldığı bir diğer başlıkta da muhalif partilerin tutumuna, Erkmen’in getirdiği yorumlar, doğrudan alt başlıklarla aktarılmış ve burada da muhalefete yönelik yine bir olumsuzlama hareketi gerçekleştirilmiştir.

Milliyet gazetesi, 7 Eylül 1980 tarihinde manşetine Kudüs mitingini ve Ecevit’in sözlerini taşımıştır. “MSP Mitinginde Bir Grup, <<İstiklal Marşı>>Nı Söyletmedi” başlıklı haberde MSP ve miting katılımcıları, milli değerimiz ve bağımsızlık simgelerimizden biri olan İstiklal Marşımız üzerinden eleştirilmiştir. Burada seçilen başlığın büyük puntolarla ve İstiklal Marşı vurgusu ile yayımlanması, eleştiri ötesinde bir karalama olarak da düşünülebilir. Gazetenin daha önceki tutumlarından uzak bu durumun, milli değerlerimize verdiği önem ile açıklamak mümkündür. “Ecevit: Böyle giderse biri düdüğü çalar demokrasi biter” başlığı altında verilen haberde ise Ecevit’in söylemlerinden bu cümlelerin kullanılması yine bir eleştiri ve çağrışım niteliğindedir. Ülke içi siyasette her geçen gün gerilimin tırmanmasına dikkat çekilmiştir. “Demirel: CHP Erbakan’ın arkasına düştü” ve “5 ildeki saldırılarda 5 kişi öldürüldü” haberleri yukardaki görüşü destekler nitelikli, gerilime işaret eden başlıklardır. Gazete bu tarihlerde herkese eşit mesafede durmaya gayret ederken, yine her kesime eleştiri

getirebilmektedir. Başlıkların aktarılmasında doğrudan aktarım tekniğinin kullanıldığı görülürken, ortamı geren sağcı-solcu, komünist ve faşist gibi ifadelerden kaçınılmıştır.

2.2.1.4. 8 Eylül 1980 Başlıkları

Cumhuriyet gazetesi, 8 Eylül 1980 günü MSP'lilerin 6 Eylül günü yaptığı Kudüs mitingini ön plana çıkaran bir başlıkla okuyucu karşısına çıkmıştır. "MSP'liler <<Kudüs'ü Kurtarma>> mitinginde, şeriat düzeni özlemlerini sahneleme olanağı buldu" başlıklı haber metninde MSP'liler üzerinden bir İslam karşıtlığı propagandası izlenmiştir. İslamcı olduğu bilinen MSP'liler eleştirilirken başlıkta kullanılan 'şeriat' kelimesi bu görüş üzerinde bir olumsuzlaştırma olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine aynı başlıkta kullanılan bir diğer 'sahneleme' sözü ile de yapılan mitingün bir tiyatro, bir sinema vb. gibi kurmaca bir yapı olduğu algısı yaratılmak istenmiştir. "AP Başkanlık Divanı kararı ile hükümete devam" başlıklı haberde, son günlerde yaşanan gensoru tartışmaları ve istifa etmek durumunda kalan bakanla alakalı, bir göndermede bulunan gazete, tüm yaşanan olumsuzluklara karşı AP hükümetinin devam kararını bu şekilde haberleştirmiştir. "Ankara'da 2, İstanbul'da bir kişi öldürüldü" şeklinde verilen bir diğer başlıkta da ülke içi gerilim ve cinayetler birinci sayfadan haber olarak verilmeye devam edilmiştir. Bu tür başlıkların, hükümeti olumsuzlama çabası ile yapılan haberler, olarak ele alınması mümkündür. Haber alt ve üst başlıklarında kullanılan sağ-sol vb. söylemler gazetenin gerilimi arttırıcı tutumunun, bir göstergesi niteliğindedir. "Spigel: 'Bozkurtlar Kutsal Savaşlarını Artık Alman Toprakları Üzerinde De İlan Ettiler'" başlığı ile alman kaynaklara dayandırılan haberde ise, bu defa mecliste sandalyesi bulunan, Milliyetçi Hareket Partisi'ne bir eleştiri getirilmiştir. Tüm bunların ışığında gazetenin kendi kullandığı terimlerle ifade etmek gerekirse, 'sol' bir anlayışla yayın politikasını sürdürdüğü gözlemlenmiştir.

Tercüman gazetesi, 8 Eylül 1980 günü manşetine "Kritik Hafta" başlığını taşımıştır. Ülke gündemine dair, yaşananların bir özeti, niteliğindeki başlık, alt başlıklarla güçlendirilmiştir. Geçilen zorlu süreçler ve gerilen siyasi ortam 'kritik' olarak ifade edilmiştir. Bu başlığın üzerinde kullanılan diğer başlıklar "Meclisin bu haftadan itibaren fiilen tatile girmesi bekleniyor" ve "3 Bakan Hakkındaki Gensoruların Görüşülmesi Güç" şeklinde sıralanmıştır. Bu başlıklar önceki başlığı anlam bakımından desteklemiş ve gazetenin dikkat çekmek istediği asıl konuları ifade etmiştir. Gazetenin

genel tutumu dışında yorumsuz şekilde verilen bir diğer haber ise “MSP’nin mitingi hakkında savcılık soruşturma açtı” başlığı ile okuyucuya duyurulmuştur. Bu haber başlığında kullanılan dilin sadeliği dikkat çekmekle beraber, gazetenin Cumhuriyet gazetesi aksine eleştirmekten kaçındığı gerçeğini gözler önüne sermiştir. Başlıkta aynı zamanda herhangi bir MSP olumlama veya olumsuzlama yapılmaması bu düşüncüyü desteklemektedir. “MHP Genel idare kurulu <<Bugün erken seçim istemek vatanseverliktir>>” başlıklı haberde de Milliyetçi Hareket Partisinin seçim çağrısı gazetedeki yerini almıştır. Buradan hareketle gazetenin sağ merkezde yer alan parti haberlerini daha ılıman bir yapıyla ele aldığı sonucuna ulaşabiliriz. “15 Gün içinde 19’u öldürme sanığı 387 kişi yakalandı” başlıklı haberde az önce ifade edilen düşünce doğrultusunda, faillerin yakalanmasını olumlu olarak değerlendirmesi açısından, siyasi iktidara yakınlık olarak kabul edilebilir.

Yeni Asır gazetesi, 8 Eylül 1980 günü büyük puntolarla “...Ve Erbakan kaçtı!..” haberini manşetine taşımıştır. Bir gün öncesi Kudüs mitingi ile ilgili sert sözler söylemekten kaçınmayan gazetenin, MSP üzerinde koyu bir muhalefet yaptığı aşikar haldedir. Kullanılan bu başlıkta, Erbakan’ın Londra’ya gidiş amacı ‘kaçmak’ olarak ifade edilmiştir. Bu durum MSP muhalefetine en büyük göstergesidir. Diğer başlıklar ve spotlarla desteklenen haberde, koyu bir MSP ve Erbakan karalaması yapılırken, bu tutum birinci sayfanın bugünkü akışını belirleyen unsur niteliğindedir. Yan başlıkta kullanılan “1971’de de İsviçre’ye gitmişti” ve “MSP lideri program dışı bir gezi için dün Londra’ya giderken, Savcılık Akıncılar Derneği’nde önemli belgeler ele geçirdi..” ifadeleri yukardaki düşüncenin doğrulaması olarak değerlendirilebilir. Erbakan’ın daha önce İsviçre’ye gidişini ‘kaçmak’ kelimesi ile ifade eden gazete, MSP ile bağı bilinen Akıncılar Derneği üzerinden de eleştirilerini sürdürmüştür. Yine aynı sayfada yer alan başlıkta “Erkmen CHP’ye soruyor” denilerek, görevi bırakan dışişleri bakanını gündemde tutulmuştur. Eski bakanın sözlerini CHP’ye yönelttiği vurgusu ise gazetenin fazlaca muhalefet eleştirileri yaptığının bir kanıtı niteliğindedir.

Hürriyet gazetesi 8 Eylül günü birinci sayfasını daha çok sosyal, kültürel ve spor haberlerine ayıran bir yapıyla yayımlanmıştır. Buna rağmen “CHP, 2 bakan için gensoru hazırlıyor”, “Üstündağ, “Demirel ne dediğini bilmiyor” dedi” ve “Sağlık bakanı: Bazı tayinleri MİT’in isteğiyle yaptım, dedi” başlıkları sayfada siyasi gündeme dair dikkat çeken haberlerdir. Bu haberlerin yapımında kullanılan dilin sadeliği ve herhangi bir

görüşü ortaya atmayan tutum, gazetenin önceki yayınlarına nazaran daha denge unsurunu gözetken bir yayın politikası izlediği anlamına gelebilir. Başlıkların daha çok magazinsel yönleri ile ele alınması da gazete hakkında fikir oluşturmamızı kolaylaştırmaktadır. “MSP’nin Konya mitingi için soruşturma açıldı” başlığıyla verilen bir diğer haberde yapısal bakımdan yukardaki düşünceyi desteklemektedir. Gazete bu tarihte haberleri aktarırken, kullandığı başlıklarda herhangi bir düşünceyi ve görüşü ön plana çıkarmamayı tercih etmiştir.

Milliyet gazetesi, 8 Eylül 1980 günü birinci sayfasında “Savcılık, MSP’nin Konya mitingi için soruşturma açtı”, “Ankara’da Patlayıcı Atılıp Silahla Taranan Evde 1 İşçi Öldü, 1 Bekçi Yaralandı”, “Son 15 gün içinde çeşitli suçlardan 387 kişi yakalandı” ve “Meclis’te gensoru haftası başlıyor” başlıklarını ön plana çıkarmıştır. Bu başlıklarda kullanılan kelimelerin seçimi, ayrıştırıcı dilden uzak ve bir o kadar sade oluşuyla dikkat çekmektedir. Yine buradan hareketle başlıkların altında kullanılan spotlarda verilen açıklamalar bu haberlerin tarafsız bir tutumla ele alındığı algısı yaratmaktadır. Gazetenin genel tutumuna uygun olarak, seçilen kelimelerde görüş ayrımı olmaksızın, ayrıştırıcı veya kışkırtıcı söylemlerin bulunmaması, tarafsız tutum algısının oluşmasında en önemli etken olarak göze çarpmaktadır.

2.2.1.5. 9 Eylül 1980 Başlıkları

Cumhuriyet gazetesi, 9 Eylül 1980 sabahı “Sağda, geride bir CHP topluma öncü olamaz” manşetiyle basıma girmiştir. CHP içerisindeki muhaliflerin sözlerini tırnaklı şekilde olduğu gibi veren gazete, siyasi parti yönetimine, getirilen eleştiriyi vurucu bir şekilde haberleştirmiştir. Haberin veriliş şekli, puntoları ve yorumsuz sunumu gazetenin parti içi muhalefete verdiği önemi göstermektedir. Haberin sunumu aynı zamanda CHP’nin çift başlı bir zeminde temsil edildiği fikrini uyandırması bakımından da önem arz etmektedir. “6 kentte ikisi öğrenci, biri eczacı 11 kişi öldürüldü” haberi, gazetenin ülke içi olaylara verdiği önemi gösteren bir başlıktır. “Konya Selçuk Üniversitesi’nde faşist baskılardan yılan 150 öğrenci nakil için Ege Üniversitesi’ne başvurdu” başlığında ise üniversite içerisinde, bir sağ baskının olduğu algısı yaratılmış ve bu görüştekiler yine ‘faşist’ olarak adlandırılmıştır. Başlıkta kullanılan bu ifade ile sağ siyasi hareketlere bir olumsuzlama getirilirken, sol siyasi düşünce ise yüceltilmek istenmiştir.

Tercüman gazetesi, 9 Eylül 1980 günü “Kendi birliğini sağlayamayan CHP, ülke birliğinden söz edemez” manşetini birinci sayfasına taşımıştır. Gazete CHP içi çatışmaları manşetten vererek, sol görüşe olan muhalif düşüncesini sürdürmüştür. 31 CHP’li parlamenterin genel merkeze yolladığı mektubu tüm detayları ile veren Tercüman gazetesi, muhalif tutumu güçlendirme adına, manşetin hemen yanına “CHP’de İç Çatışma Kızışıyor” metnini de büyük harflerle eklemeyi ihmal etmemiştir. Kullanılan iç çatışma ve kızışıyor ifadeleri başlığa, CHP içerisinde yaşanan olumsuzlukların giderek arttığı, anlamı kazandırması bakımından önem arz etmektedir. Gazete bu tarihlerde muhalefet üzerinde olumsuz bir tavır takınmış ve başlıklarında muhalefeti aşağı çeken ifadeler kullanmıştır. “ TÜRK-İŞ ‘Çare olacaksa erken seçime gidilmelidir’” başlıklı haberi ılıman şekilde veren gazete CHP’ye getirdiği eleştirileri burada yapmaktan uzak durmuştur. Buradan hareketle gazetenin sol ideolojik yaklaşımlara belli bir mesafe koyduğu söylenebilir.

Yeni Asır gazetesi, 9 Eylül 1980 tarihli manşetinde, yine Necmettin Erbakan ile ilgili bir habere yer vermiştir. “Esrarengiz hoca..” başlıklı haberin alt başlıklarında ise Erbakan’ın Londra’da yaptığı toplantıdan Türk ve İngiliz dışişlerinin haberdar olmadığı iddia edilmiştir. Yapılan görüşmenin gizli olduğu beyanatında bulunan Yeni Asır, MSP ve Erbakan karşıtı bir algı oluşturma, gayreti içerisine girmiştir. Haber başlığında kullanılan ‘esrarengiz hoca’ ifadesiyle Necmettin Erbakan’ın bilinmeyen yönlerinin olduğu algısı yaratılmak istenmiştir. “Başsavcılık harekete geçti” başlıklı bir diğer haberde yine MSP’nin Kudüs mitingi ile ilgili başlatılan, savcılık soruşturması, birinci sayfanın öne çıkan bir diğer ögesidir. Haberin alt başlıklarında, delillerin yeterli gelmesi durumunda MSP’nin kapatılması için anayasa mahkemesine başvurulacağı iddialara eklenmiştir. Bunların ışığında gazetenin MSP üzerinde başlattığı manipülasyonlara devam ettiği ve yanlı bir tutum sergilediği söylenebilir. “TEPKİLER CHP’nin Konya parlamenterleri: <<Bu kendini bilmezler Konyalı değil devşirmedir>>” şeklinde sayfada yerini alan bir başka haberde de CHP içi sorunlar okuyucuya aktarılmaktadır. Konya parlamenterlerinin açıklamasından ‘devşirme’ kelimesinin ön plana çıkarılması gazetenin tıpkı MSP üzerinde uyguladığı tavır CHP içinde sergilediğini, göstermesi bakımından önemlidir. Genel anlamda muhalefet partileri için öne çıkarılan başlıklarda olumsuz bir tavrın benimsendiği görülmektedir.

Hürriyet gazetesi, 9 Eylül 1980 günü “Bizim TV”de haberlerden çok liderler yer alıyor: USANDIK” başlığını atarak dikkat çekiyor. “Batı’da çok önemli olay olmazsa liderler ekrana gelmiyor” alt başlığı ile desteklenen manşette ‘usandık’ kelimesinin kullanılması bir yorum getirildiğini gösteriyor. Gazete siyasi parti liderlerinin sürekli ekranda olmasını eleştirirken bu durumdan duyulan memnuniyetsizliği de ‘usandık’ kelimesi ile ifade ediyor. Genel anlamda bir bıkkınlık durumunun ifadesi olan başlık, alt başlığın anlama kazandırdığı karşılaştırma örneği üzerinden de değer kazanmaktadır. Birinci sayfada yer alan bir diğer haberde “CHP’li 31’ler açık mektup yayınladı” ifadesi ile CHP içi gerilim, çok ön planda tutulmasa da okuyucuya iletilmiştir. Bu başlıkta kullanılan dilin gerilimden uzak olması ve sadelik içerisinde haberleştirildiğini söylemek mümkündür. Birinci sayfanın geri kalan kısımlarında da ülke içi gündeme sık sık yer vermeyi tercih eden gazete “ Hükümet, başka bakan feda etmeyecek”, “Terör eylem için pilot iller seçti” ve “Konya mitingini Humeyni taklitçileri düzenledi” gibi başlıkları satırlarına taşımıştır. Bu başlıklar içerisinde en dikkat çekici olan ise ‘Humeyni taklitçileri’ ifadesidir. Üst başlık ile CHP’li parlamenterlere dayandırılan haberde, bu söylemin öne çıkması, karşı görüşü yadırgaması bakımından, bir olumsuzlama hareketi olarak ele alınabilir.

Milliyet gazetesi, 9 Eylül 1980 sabahı Cumhuriyet gazetesi gibi, CHP içinde yaşananları manşetine taşımayı tercih etmiştir. “31 CHP’li merkez yönetimini eleştiren bildiri yayınladı” başlığı ile verilen haberde Cumhuriyet gazetesi aksine, siyasal terimlerden, uzak durulması dikkat çekmektedir. CHP içerisindeki tartışmaları gündemde tutan ancak taraf olmaktan uzak kalma yolunu tercih eden gazetenin, bu tutumu daha önceki günlerdeki tutumu ile bir tutarlılık göstermektedir. “Anarşi, 4’ü Adana’da 13 Can Aldı” başlığı ile verilen haberde ülke içi yükselen anarşi olaylarının, gündeme getirilmesi açısından dikkat çeken bir durumdur. Bu haberin birinci sayfadan verilmesi hükümet sahiplerine de açık bir mesaj olarak ele alınabilir. Başlıkta kullanılan ‘anarşi’ kelimesi anlam bakımından olumsuzluk ifadesi olduğu için, bu düşünceye ulaşmamıza neden olmuştur. Gazete artan anarşiden dolayı, siyasi iktidara sorumluluk hatırlatması yaparak, mesaj vermektedir. Yaşanan olumsuzlukların birinci sayfadan okuyucuya iletilmesi gazetenin, birçok kesime eşit durma çabası olarak da değerlendirilebilir. Son olarak birinci sayfada “Türk-İş: <<AP ve CHP milletin soracağı hesaptan kaçamayacak>>” başlıklı haberde siyasi partilere bir ileti olarak

değerlendirilebilir ve gazetenin son dönemdeki yayın politikasına uygun bir başlığın kullanıldığı ifade edilebilir.

2.2.1.6. 10 Eylül 1980 Başlıkları

Cumhuriyet gazetesi, 10 Eylül 1980 günü bir araştırma haberini manşetine taşımıştır. “Hacizli Tır’lar Yurt Dışına Kaçırıldı” başlığı ile verilen haberde kullanılan ifadeler dikkat çekmektedir. Tırların hacizli olmasına rağmen yurt dışına çıkarılmasının vurgulandığı başlıkta, olmaması gerekenlerin üst üste yaşandığı, olumsuz bir durumdan bahsedilmiştir. Burada yaşanan durumun, ana sorumlusunun, kim olduğu sorusunu akıllara getirmesi bakımından da önemli bir başlıktır. Yine birinci sayfada: “Adana’da biri er 5 kişi Mersin’de 4, diğer illerdeki olaylarda ise 15 kişi öldürüldü” başlığı ülke içi gündeme dair dikkat çeken bir diğer haberdır. Daha öce gazetenin benzer haberlerinde gördüğümüz sağ-sol, faşist gibi terimlerin bu başlıkta kullanılmaması dikkat çeken bir unsurdur. Önceki günlerde Cumhuriyet gazetesinin benzer haberlerde, sağ görüşlü ifadesi yerine ‘faşist’ kelimesini kullandığı görülmüştür. Benzer durumlarda benzer terimleri tercih etmeyen gazetenin yine de ülke içi gündeme dair okuyucuyu ne tarafa yönlendirmek istediği aşıkardır. “Konya’da MSP’nin Kudüs mitingiyle ilgili Tertip Komitesinden 2 kişi tutuklandı” haberi sağ muhafazakar görüş üzerindeki eleştirel takibin bir göstergesidir. Tutuklanan kişilerin siyasi görüşleri ve partilerinin açıkça belirtilmesi bu fikri desteklemektedir. Buna ek olarak sayfada dikkat çeken bir köşe yazısında “Süleymancılar” başlıklı Uğur Mumcu yazısı da eklenebilir. Bu köşe yazısının detaylarında AP ve Süleyman Demirel’in Süleymancılar tarikatı ile bir bağı olup olmadığı sorgulanmıştır. Gazetenin kendi yayın politikası çerçevesinde ele alındığında bu haberler ve başlıklar sürekli olarak sağ siyasi görüşü olumsuzlaştırma hareketleri olarak ifade edilebilir.

Tercüman gazetesi, 10 Eylül 1980 günü “TÜRK-İŞ ‘Ecevit’in beyanını kaygı ile karşılandı” başlığını manşetine taşımıştır. Gazete bu başlıkla CHP yönetimine ve Bülent Ecevit’e eleştiriler getirmektedir. Haberin alt başlığında doğrudan CHP yönetimine eleştiriler getiren gazete, CHP’yi Atatürkçülükten uzaklaşmakla itham etmektedir. “Metro’nun temeli ‘Tek Yol Devrim, sloganlarıyla atıldı” haberine üst başlık olarak da “ECEVİT: sadece işçileri değil, bütün halkı tribünlerden sahaya inmeye davet ettim” açıklaması ilave edilmiştir. Ecevit’in bu sözlerini ön plana çıkararak

eleştirilerini sürdüren gazete artan anarşi olaylarından CHP ve Ecevit'i sorumlu tuttuğunu göstermektedir. “Adana’da komünistler güvenlik kuvvetleri ile çatıştı:1’i komanda eri, 3 kişi öldü” başlıklı haber de gazetenin siyasi duruşu hakkında net mesajlar vermektedir. Cumhuriyet gazetesine getirdiğimiz eleştirilerin sağ taraftaki tezahürü olarak Tercüman gazetesini gösterebiliriz. Şöyle ki sol görüş ifadesi yerine ‘komünist’ ifadesinin kullanılması gazetenin sol siyasi hareketleri olumsuzlaştırma çabası olarak ifade edilebilir. Yine başlıkta olayları çıkaranların, olayın sanıklarının sol görüşlü olduğu iddiasını ‘komünist’ şekli ile haberleştirilmesi gerilim dilinin kullanıldığına da bir örnektir.

Yeni Asır gazetesi, 10 Eylül 1980 tarihinde ön plana “Allah Korudu” başlıklı bir kaza haberini çıkarmayı tercih etmiştir. Gazete ülkenin siyasi gündemine dair ise “Londra’dan selam!” üst başlıklı karikatürlü haberde günlerdir süre gelen Erbakan eleştirilerine devam etmiştir. Haberin ana başlığında ise “<<Yenisi için CHP ile anlaşımadığımızdan hükümeti düşüremedik>>” başlığı dikkat çekmektedir. Bu başlıkta daha önce apar topar İngiltere’ye gitmekle suçlanan Erbakan’ın oradan yaptığı açıklamalar eleştirilmekte Erbakan ve MSP’liler hükümeti düşürmeye teşebbüs ile suçlanmaktadır. Ülke içi hareketli günleri ise AP’ye güzelleme şeklinde haberleştiren gazete “20 kişilik ölüm listesi yapan 28 terörist yakalandı” başlıklı haberde, yakalanma ifadesi ile siyasi iktidarı kollarken, sol fraksiyon içinde yer aldığı bilinen bazı sanıklar için ise terör kelimesi ile olumsuzlama yoluna başvurmuştur. Son olarak “AP Genel İdare Kurulu kararı” üst başlıklı haberde “Hükümet güvenoyuna gitmiyor” şeklinde haberleştirilirken, AP yönetimine eleştiri getirmeksizin, olaylar doğrudan aktarılarak kullanılmıştır. Bu durum yukarda belirtilen siyasi iktidar yanlısı fikrini destekleyen bir tutumdur.

Hürriyet gazetesi, 10 Eylül 1980 sabahı birinci sayfasında “Yedek subaylık için 5 yıl sonraya gün veriliyor” başlıklı bir manşet haberine yer vermiştir. Milli Savunma Bakanının açıklamalarına dayandırılan haberde AP ve CHP yetkililerini biran önce bu konuda adım atması gerektiği alt başlıklarla vurgulanmıştır. Bu düşünce “100 bin genç eli-kolu bağlı bekliyor” üst başlığı ile de desteklenmiştir. Bu sayfada en dikkat çeken başlık ise “Ne garip memleket” üst başlıklı “ muhalefet lideri metro temelini attı” haberi yer almaktadır. Haberin alt başlıklarında ise CHP liderinin Ankara’da metro temeli atmasına, İmar ve İskan Bakanını ‘gece konu sayar yıkarım’ ve Ticaret bakanının başarı

ve tebrik telgrafı çektiği hatırlatılmıştır. Gazete ülke içindeki siyasi çalkantılara, bakanlar arası fikir ayrılıklarına dikkat çekerken ‘ne garip memleket’ ifadesi ile olayların hayretle karşılandığı mesajını vermiştir. “Kafasına çivi çaktılar” ve “Adana’da biri er, biri çocuk 6 kişi öldürüldü” başlıklarıyla verilen haberlerde ise ülke içinde artan olayların vahşileşmesine, sağ-sol çatışmalarının git gide dozunun arttığına dikkat çekilmiştir.

Milliyet gazetesi, 10 Eylül 1980 tarihli birinci sayfasında manşetine, “Ecevit Ankara Metrosu’nun temelini attı” başlığını çıkarmaktadır. Üst başlık olarak da “Törene, hükümetten hiçbir üye katılmadı” ifadesi yer almaktadır. Gazete üst başlıkta kullandığı ifade ile hükümet ve muhalefet arasındaki anlaşmazlıklara dikkat çekmektedir. Haber alt başlıklarında CHP Genel başkanın açıklamalarına yer veren gazete, CHP liderinin hükümet hakkındaki olumsuz görüşlerini ön plana çıkarmıştır. Bugünkü sayısında CHP haberlerini öne çıkaran gazete “Ecevit:<< CHP Kendini Budayarak Güçlendiriliyor>>” başlıklı bir diğer haberde, Bülent Ecevit’in düzenlediği basın toplantısından bazı açıklamaları, başlığına taşımıştır. “Adana’daki Çatışmada 2’si Er, 1’i Kız Çocuğu 4 Kişi Öldürüldü” başlıklı haberle yine ülke içi artan gerilime dikkat çekilmek istenmiştir. Geri planda tutsa bile başbakan Süleyman Demirel’in açıklamalarını da birinci sayfasına taşıyan gazete “ Demirel:<<Hükümeti düşürmek isteyenler, hükümet hakkında gensoru verirler>>” başlığı ile haberi okuyucuna ulaştırmıştır. Bu haber başlıklarında kullanılan dilin sadeliği ve doğrudan söylemlerin başlığa çıkarılması gazetenin tutumu hakkında, fikirler vermektedir. Gazete bu dönemde her kesimin haberlerine sayfasında yer verirken yorumlardan kaçınan sade bir dil kullanmaktadır.

2.2.1.7. 11 Eylül 1980 Başlıkları

Cumhuriyet gazetesi, 11 Eylül 1980 günü manşetini, bir önceki gün yapılan kaçak tırlar haberinin devamı niteliğinde olan “Servet kaçırın vatandaşlar kayboldu” haberine ayırmıştır. Haberin alt başlıklarında kaçak şirketlerle, devlet bankasını soyan kişilerin, ülke içinde olabileceği bilgisi verilmiştir. Ülke içi anarşi olaylarını “Ankara’da kurşuna dizilen 2’si kardeş 4, Fatsa’da 3, Malatya’da 2 olmak üzere yurttan 17 kişi öldürüldü” şekli ile haberleştirmiştir. Haber alt başlıklarında verilen ‘Ankara Sıkıyönetim Savcılığı sol görüntüsü vererek eylem yapan, biri eski MHP’li 9 kişinin 75

yıl hapsini istedi' ifadesi dikkat çekmektedir. Olayların sorumluları sol görüntüsü vermekle itham edilirken, aynı zamanda MHP'li oldukları vurgusu yaparak haberleştiren gazete, sağ siyasi görüşü bir olumsuzlama hareketi içerisine girmiştir. Suçluların siyasi kimliklerine vurgu yapılması, gazetenin daha öncede kullandığı bir olumsuzlaştırma hareketidir. "Sol kanadın bildirisi CHP grubunda kavgaya yol açtı" başlıklı haberde kullanılan, sol kanat ifadesi ile gazetenin CHP yönetimine de bir eleştiri getirdiği ifade edilebilir. CHP içerisindeki olayları anlaşmazlık veya sorun terimleri ile kullanmak yerine 'kavga' kelimesi ile ifade edilmesi, sorununun giderek büyüdüğüne olan vurgudur.

Tercüman gazetesi, 11 Eylül 1980 sabahı yine muhalefeti eleştiren bir haberi manşetine taşımıştır. "CHP grubu ROBOT gibi oldu" başlığı ile verilen haberde CHP'li vekil Tahtakılıç'ın Bülent Ecevit'e yönelik eleştirileri alt başlıklarda verilmektedir. "Ortak Grupta kavga çıktı, Ecevit'i kendi milletvekilleri de suçladı" üst başlığı ile güçlendirilen haber, tamamen CHP içi olumsuzlukları ortaya atma çabası ile dikkat çekmektedir. Siyasi iktidarı eleştirmekten kaçınan gazete, muhalefet üzerinde ise eleştirilerin dozunu arttırmaktadır. "EREN:<<Anarşi dünyada olduğu gibi ülkemizde de amacına ulaşamayacak>>" başlığı ile verilen haberde İçişleri Bakanı Orhan Eren'i açıklamaları okuyucuya olumlu bir şekilde ulaştırılmıştır. Bu habere ek olarak birinci sayfada yer alan bir diğer başlık ise "Piyasa canlandı" şekli ile verilerek, hükümete olan güven hissiyatını, arttırmak amaçlanmıştır. Buradan hareket ile darbe öncesi, gazetenin muhalefet karşıtı ve siyasi iktidar yanlısı bir tutum sergilediği gözlemlenmiştir.

Yeni Asır gazetesi, 11 Eylül 1980 tarihinde manşetine "Güneye dikkat!" ifadesini konumlandırmıştır. Bu başlıkla İran ve Irak arasındaki gerilimin topyekûn bir savaşa gittiğinin altı çizilen haberde, Türkiye Cumhuriyeti'nin coğrafi bölgesinde yaşanan sorunlar gündeme getirilmiştir. Birinci sayfada yer alan "CHP grubunda küfürler yumruklar" başlığı, muhalefet partisi içerisinde yaşananları, sert bir şekilde ifade etmesi açısından, önem arz etmektedir. Haberin üst başlığında kullanılan 'seni köpek' ve 'biz robot muyuz' ifadeleri ön plana çıkarılarak, yaşanan olayların büyük ve şiddetli olduğu ifade edilmiştir. CHP içerisinde gerilimleri sağduyudan uzak bir şekilde haberleştiren gazetenin, birinci sayfadaki bir diğer başlığında ise "Moskova yasadışı TKP'yi kutladı" haberini görülmektedir. Gazetenin olaylara yaklaşımı ve kullandığı

terimler ele alındığında, sol siyasi görüşü, olumsuzlaştırma gayreti içerisinde olduğu belirtilebilir.

Hürriyet gazetesi, 11 Eylül 1980 günü manşetinde “CHP’de küfürlü yumruklu kavga çıktı” ifadesine yer vermiştir. “Demokratik sol tartışması ortak grupta kıyamet kopardı” üst başlığı ile desteklenen haberin alt başlıklarında ise olay esnasında edilen hakaretler bire bir verilmiştir. Yeni Asır gazetesinde olduğu gibi ‘köpek’ ve ‘düdük’ gibi ifadeleri başlığa taşımasa da gazete bu haberle, kendi gündemini oluşturmayı düşünmüştür. Olayları ‘kavga’ ifadesiyle özetleyen gazete buna ek olarak başlıkta küfürlü ve yumruklu ifadelerini kullanmıştır. Başlıkta kullanılan dilin biraz ağırlaştırıldığı görülürken, olayın magazinsel ifadelerle aktarılması dikkat çekmektedir. Ülke içinde yaşanan olaylara da kayıtsız kalınmayan, birinci sayfa haberlerinde “6 can alan bombalı paket ilaç diye gönderilmiş” başlığı atılmıştır. Burada kullanılan dil ise sade ve yorumsuzdur. Sayfada ülke içi yaşanan diğer anarşi olaylarına, küçük küçük başlıklarla değinilmiştir. Gazetenin bu konuda gösterdiği duyarlılık, önceki günlere göre artış göstermiştir.

Milliyet gazetesi, 11 Eylül 1980 günü CHP’de yaşanan olayları “ CHP Ortak Grubu’nda büyük kavga çıktı” başlığı ile manşetten vermiştir. “CHP’nin kuruluş yıldönümüyle ilgili hazırlanan bildiri, grubu karıştırdı” üst başlığı ile desteklenen haberde vekillerin ve genel kurul üyelerinin arasında yaşanan olaylar okura ‘kavga’ olarak aktarılmıştır. Hürriyet ve Yeni Asır gazeteleri aksine, hakaret kelimelerini başlığına taşımayan Milliyet daha sağ duyulu bir yaklaşımla, işin magazinsel tarafından uzak durduğunu göstermektedir. Aynı habere ek olarak yapılan bir başka haberde ise “Topuz: <<Sol kanadın bildirisine ben de imzamı koyarım>> başlığı ile okuyucuya iletilmiştir. Haberi destekleyen başlıklarda, İstanbul vekili Ali Topuz’un durumla ilgili düşüncelerine yer verilmiştir. Yaşanan anarşi olaylarına kayıtsız kalmayan gazete birinci sayfasına “Mersin’de sinema kuyruğu tarandı:4 ölü. Siirt’te çuval içindeki bomba patladı:6 ölü” başlığı ile olayları özetleme yolunu tercih etmiştir. Bu başlıkta kullanılan dilin sadeliği de yine CHP haberlerinin başlıkları ile paralellik göstermektedir. Gazetenin darbe öncesi son günde başlıklarında da, önceki günlere benzer bir tutum sergilenmiştir. Birçok kesimin haberleri yapılırken, tarafsız kalmaya ve olayları sade bir şekilde okuyucuya iletme gayreti görülmektedir.

2.2.1.8. 12 Eylül 1980 Başlıkları

Cumhuriyet gazetesi, 12 Eylül 1980 günü ilk saatlerinde darbenin gerçekleşmesi ile tekrar basıma girmiştir. İkinci baskıda büyük puntolarla manşetine “Silahlı Kuvvetler yönetime el koydu” ifadesini çıkarmıştır. “Parlamento ve hükümet feshedildi” üst başlığı ile desteklenen haberde kullanılan ifadeler, yapılan darbeyi tarafsız karşılama algısı yaratmaktadır. 12 Eylül öncesi, siyasi iktidarı ve sağ görüşlü muhalefet partilerini eleştiren gazete, darbe sahiplerine karşıda ilk gün benzer bir tutum sergilememiştir. Hükümet ve parlamentonun görevlerinin askıya alınmasını, feshedildi kelimesi ile okuyucuya aktararak, ayrı bir gücün parlamento ve hükümete tepeden inme müdahalesi, anlatılmak istense de herhangi sert bir eleştiriye rastlanmamaktadır. Ön plana çıkarılan asıl başlıkta ise Kenan Evren komutasındaki Türk ordusu vurgusu dikkat çekmektedir. Cumhuriyet gazetesinin 12 Eylül günü birinci sayfadan verdiği diğer başlıklarda doğrudan anlatım ifadeleri ile yasaklar, parlamento yetkileri ve siyasi kişiler hakkındaki, kararlar okuyucuya aktarılmıştır. Kararlar aktarılırken, başlıklarda yorum yapmaktan ve yan anlam ifade edecek, kelimelerden kaçınılması dikkat çeken bir diğer durumdur.

Tercüman gazetesinin 12 Eylül günü ilk saatlerinde gerçekleştirilen darbe sonrası bu tarihli herhangi bir baskısına, milli kütüphane kayıtlarında ulaşamamıştır. Bu nedenle gazetenin darbe ile ilgili başlıklarının analizleri, 13 Eylül 1980 tarihli baskısında değerlendirilecektir.

Yeni Asır gazetesi ile ilgili 12 Eylül 1980 ve 13 Eylül 1980 tarihli bir baskıya milli kütüphane kayıtlarında ulaşamamıştır. Gazetenin darbe ile ilgili haberleri, 14 Eylül 1980 tarihli basımında incelenecektir.

Hürriyet gazetesi, 12 Eylül 1980 darbe günü yayınladığı yıldırım baskı sayısında, manşete “Ordu yönetime el koydu” başlığını çıkarmıştır. “Bütün yurttaki sıkıyönetim ilan edildi” üst başlığını ile desteklenen haber okuyucuya sade bir şekilde iletilmiştir. El koyma ibaresi gazetede yer almasına rağmen, kullanılan üst başlıkla değerlendirildiğinde gazetenin bu ibareyi olumsuzlaştırmak için kullanmadığı anlaşılmaktadır. Gazete olanı olduğu gibi aktarmaya çalışmış ve durumu yükseltme veya küçültme çabası içerisine olmamıştır. 12 Eylül günü dengeli bir tutum sergileme gayreti, başlıklarda hissedilmektedir.

Milliyet gazetesi, 12 Eylül 1980 günü ikinci baskı ile darbeyi “Yönetim Orduda” ifadesi ile manşete taşımıştır. “Org. Evren Milli Güvenlik Konseyi Başkanı...” üst başlığı dikkat çeken bir diğer başlıktır. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin en üst kademesinde bulunan Kenan Evren’in vurgusu ile darbenin en üst kademedan gerçekleştirildiğine dikkat çekilmiştir. Yönetimin orduya geçmesi durumunu, yorumlamadan kaçınarak, gerçekleştiren gazete aynı hassasiyeti “Ankara sıkıyönetim Komutanlığının bildirisi” üst başlıklı haberde de gösterememiştir. Haberin ana başlığında “AP, CHP ve MSP Genel Başkanları bir süre için Silahlı Kuvvetlerin güvencesi altına alındı” ifadesi kullanılmıştır. Cuntacı yönetim tarafından, zorla özgürlükleri kısıtlanan, seçilmiş siyasetçilerin, özgürlüklerinden alı konulması durumu, okura ‘güvence altında’ ifadesi ile aktarılmıştır. Gazetenin burada olayı yumuşatarak kullanması aslında zorla gerçekleşen olayın bu şekilde aktarılması, abesle iştigaldir. Bu durum gazetenin 12 Eylül başlıklarında, cunta rejimine ters düşecek ifadelerden kaçındığının bir göstergesidir.

2.2.1.9. 13 Eylül 1980 Başlıkları

Cumhuriyet gazetesi, 13 Eylül 1980 tarihinde, darbenin hemen sonrasında manşete “Ana Hedef Atatürkçülük” ifadesini çıkarmıştır. Türkiye Cumhuriyeti kurucusu Mustafa Kemal Atatürk ile bağdaştırılan başlıkta hedeflerin, onun yolu olduğu, vurgusu yapılmıştır. Cunta yönetiminin, Atatürkçü düşünce ile bir araya getirilmesi, onları aklama, haklı gösterme veya ters düşmeme çabası ile açıklanabilir. Atatürkçülük fikrinin hedeflendiği vurgusu cunta yönetimi öncesi, bu düşünceden uzaklaşıldığı fikrini doğurmaktadır. Dolayısıyla okura doğru olan bu (darbeciler) algısı yaratmaktadır. “Org. Evren, MGK’nın ilkelerini açıkladı” başlığında ise herhangi bir yorumlamadan kaçınıldığı gözlemlenmektedir. Bu başlık altında MGK’da alınan kararların, cunta yönetiminin lideri olan Org. Kenan Evren tarafından açıklanması, doğrudan bir anlatımla birinci sayfadaki yerini almıştır.

Tercüman gazetesi, 13 Eylül 1980 tarihinde darbe sonrası ilk baskısında manşetine yeni bir anayasa vurgusunu taşımıştır. “Yeni anayasa hazırlanacak” başlıklı haber, “Silahlı kuvvetler yönetime el koydu. MGK Başkanı Orgeneral EVREN açıkladı” üst başlığı ile desteklenmiştir. Manşetin başlığında yer alan anayasa vurgusu, dikkat çekmektedir. Yeni bir düşüncenin, ülke yönetiminde olduğu algısı yaratan başlık,

bu düşüncenin, anayasa ile yeniden hukuk güvencesi altına alınacağı, anlamı taşımaktadır. Üst başlıkta yer alan ‘el koydu’ ifadesi anlam bakımından başlığa bir olumsuzluk kazandırır da olayın ele alınış bakımından değerlendirildiğinde bu durumun değiştiğini savunabiliriz. Bu düşünceye ulaşılmasına neden olan bir diğer başlık ise “<<Ordu mecbur kaldı>>” şeklinde birinci sayfadaki yerini almıştır. Bu başlıkta kullanılan ifadeler cunta yönetimini haklı çıkarmaktadır. Ordunun mecbur kalmasa darbe yapmayacağı anlamı taşıyan başlığın, alt anlamlarla darbecileri savunduğu söylenebilir. 12 Eylül öncesi siyasi iktidarı kollayan başlıklara imza atan gazete, darbe sonrası ilk gün ise yeni siyasi erkleri korumaktadır.

Yeni Asır gazetesinin 13 Eylül 1980 tarihindeki baskısı, milli kütüphane arşiv kayıtlarında yer almadığı için, gazetenin 14 Eylül 1980 tarihinde yayımlanan baskısı ile incelemelere devam edilecektir.

Hürriyet gazetesi, 13 Eylül 1980 sabahı büyük puntolara “Atatürk yolunda devam” başlığı ile yayımlanmıştır. Üst başlık olarak da “Terörün sonucu: Yönetim Milli Güvenlik Konseyinde” ifadesi dikkat çekmektedir. Cumhuriyet gazetesi gibi Atatürk ile bağdaştırılan ana başlıkta ülkenin en birleştirici insanı üzerinden, bir aklama çalışması yapılmaktadır. Cunta yönetiminin Atatürkçü olduğunu savunan başlık, yan anlamlarda önceki siyasileri eleştirmektedir. Üst başlıkta yer alan ‘terörün sonucu’ ifadesi, darbe öncesi ülkede yaşanan olayları terörle ilişkilendirmesi açısından, önem arz etmektedir. Yine bu ifadeyle geçmiş dönem siyasi yönetimlere, bir olumsuzlama uygulanırken, cunta yönetiminin teröre son verdiği algısı yaratılmış ve bir meşrulaştırma yapılmıştır. Birinci sayfada dikkat çeken bir diğer başlıkta “ Demirel, Ecevit ve Erbakan gözetim altında” denilerek okuyucuya aktarılmıştır. Buradan hareketle cuntacı yönetim tarafından, zorla tutuklanan siyasi parti liderlerinin durumunu, yumuşatarak yayımlayan gazetenin, cuntacı yönetim aleyhinde yayın yapmaktan kaçındığı sonucuna ulaşılmaktadır. “Türkeş kayıp” başlıklı haberde ise MHP liderinin tutuklanmamış olması ‘kayıp’ ibaresiyle aktarılmıştır.

Milliyet gazetesi, 13 Eylül 1980 tarihinde Kenan Evren’in sözlerini manşetine taşımıştır. “EVREN:<<Yeni Yönetime Herkes Yardımcı Olmalı>>” başlıklı haberle Kenan Evren’in sözleri alıntılanarak doğrudan okuyucuya aktarılmıştır. Burada seçilen sözlerle, cuntacı yönetiminin, herkesin yardımına açık olduğu algısı yaratılmaktadır.

Toplumun tamamını kapsayıcı bir ifadenin kullanılması, cunta yönetimini aklamaya bir tavır olarak ele almak mümkündür. Bu ifadeyle yine cunta yönetimine karşı toplumda oluşacak bir hareketlenmenin önüne de geçilmek istenmiştir. Karşı görüşlerin törpülenmesi açısından kapsayıcı ifadeler yer verilmesi, bu düşüncüyü destekleyen bir unsurdur. Gazete darbe sonrası cunta yönetimine ters düşmeyecek kelimeler seçmektedir. Darbe öncesi her kesime eşit durma çabası gösteren gazetenin, cuntacılar karşısında, benzer bir tavır sergilemesi beklenmektedir.

2.2.1.10. 14 Eylül 1980 Başlıkları

Cumhuriyet gazetesinin 14 Eylül 1980 tarihli sayısında “Türkeş’e Bugün 13’e Kadar Süre Tanındı” başlığı büyük puntolarla verilmiştir. Darbe sonrası tutuklanan liderlerin daha sade anlatımlarla ifade edildiği dönemde, Türkeş için süre tanındı ifadesi kullanılmıştır. Bu başlıkla cunta yönetiminin, teslim olmayan MHP lideri hakkında, sabrının kalmadığı, ifade edilmek istenmiştir. Süre tanınmak seçimi ile aynı zamanda, teslim olmaması durumunda, kendisini daha zorlu bir sürecin beklediği ifade edilmiştir. “Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koymasına ilişkin yankı ve yorumlar sürüyor” başlıklı bir diğer haberde ise yorum getirmeksizin darbe yönetimine karşı verilen tepkiler ve destekler haberleştirilmiştir. “Yaşam normale dönüyor” ve “Atatürk Üniversitesi Yönetim Kurulu Orgeneral Evren’e kutlama telgrafi gönderdi” gibi başlıklı haberler ile hayatın normal akışına döndüğü ifade edilmiştir. Buradan hareketle gazetenin genel söylemlerinde bir sadeleşme görüldüğü sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak sağ siyasi görüş ile ilgili konularda olumsuzlama söylemlerinin devam ettiği görülmektedir. Gazete bu tutumu ile sol siyasi düşüncüyü, darbe döneminde bile yüceltme gayretine devam etmektedir.

Tercüman gazetesi, 14 Eylül 1980 tarihinde “Siyasi Parti tabelaları indirildi” başlığı ile yayımlanmıştır. “İkisi de aynı binada idi...” alt başlığı ile desteklenen haberde kullanılan terimler birer eleştiri olarak aktarılmaktadır. Siyasi partilerin, kapatılan başkanlıklarına, atıfta bulunulan başlıkta ‘tabelalar indirildi’ denilerek demokratikleşme sürecinin, bir numaralı adımı olan partilere yapılan uygulamaların asıl sorumlularının, parti yönetimleri olduğu hatırlatılmıştır. Cunta yönetimi aleyhinde söylem geliştirmeyen gazete, alt başlıkta kullandığı ifade ile de AP ve CHP’nin her ne kadar anlaşamaları da cunta yönetimi ile beraber, aynı kaderi paylaştıklarını anlatmak

istenmiştir. “140 işyeri 41 bin işçisi ile grevde” üst başlıklı haber ise “İşçi-İşveren anlaşmak istiyor” başlığı ile haber yapılmıştır. Bu haberde dikkat çeken unsur ise gazetenin birçok gazete aksine, darbe sonrası ikinci günde, milletin sorunlarına işaret etmeye başlamasıdır. Birinci sayfada dikkat çeken başka bir haber ise “ Milli Güvenlik Konseyi Türkeş’e bir çağrıda daha bulundu” başlığı ile verilmiştir. Cumhuriyet gazetesi aksine MHP genel başkanı Alparslan Türkeş’e dair haberleri, çağrı olarak okuyucuya aktaran gazete, daha ılıman bir yol izlemiştir. Önceki gün sayısında, darbecileri aklama gayreti güden gazetenin, bugünkü sayısında siyasi partilerle ilgili hatırlatmalar yapması dikkat çekmektedir. Buradan hareketle gazete yayın politikasında, darbe sonrası yaşanan dalgalanmalar net şekilde görülmektedir.

Yeni Asır gazetesi, iki günlük ulaşılamayan sayılarının ardından 14 Eylül 1980 tarihinde “İnan başbakan adayı” başlığı ile yayımlanmıştır. “Hükümet çalışmaları” üst başlığı ile desteklenen haberde cunta yönetiminin iktidarda kalma düşüncesinin olmadığı, okuyucuya aktarılacak istenmiştir. Darbe sonrası hemen bu hükümet çalışmaları haberlerinin yapılması manidardır. Birinci sayfada yer alan bir diğer başlık ise “Türkeş’e son çağrı” ifadesi ile haberleştirilmiştir. “Bugün 13’e kadar teslim olmazsa <<suçlu>> duruma düşeceği duyuruldu” üst başlığı ile desteklenen haberde MGK’nın Türkeş’e olan tutumu çağrı olarak adlandırılmıştır. Üst başlıkta dikkat çeken suçlu vurgusu ise Türkeş’in henüz MGK tarafından herhangi bir suçla aranmadığı, algısı yaratması bakımından önemlidir. Yine birinci sayfada yer alan “Parti liderlerinin sağlığı ve rahatı iyi...” başlığında ise cunta yönetiminin siyasilere sert muamele uygulamadığı algısı okuyucuya aktarılarak, darbeyi ve askeri yönetimi aklama çabası satırlara yansımıştır.

Hürriyet gazetesi, 14 Eylül 1980 tarihinde “Türkeş’e saat 13’e kadar mühlet verildi” manşetini ön plana çıkarmıştır. Bu haber “Milli Güvenlik Konseyinin 13 numaralı bildirisi” üst başlığı ile desteklenmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Alparslan Türkeş’e yapılan çağrıda, kullanılan mühlet ifadesi dikkat çekmektedir. Kararın MGK tarafından alındığı ve 13. Kararın bu olduğu vurgusu gazetenin MGK kararlarına verdiği önemi ve yakından takibi açık etmektedir. Cunta yönetimini meşrulaştırıcı haberleri yapmaktan geri durmayan gazete, eski bir parlamentere dayandırdığı haberde ise “Yeni yönetim hayırlı olsun” başlığını atmıştır. Birinci sayfada dikkat çeken bir köşe yazısı başlığında yer alan “Türkiye demokratik

laik bir ülkedir” ve “Yeni hükümetin ilanı bekleniyor” başlıklı haberlerde, ‘aklama’ düşüncesine örnek teşkil ederek, gazetenin tutumunu bir kez daha açık etmiştir. Cunta yönetimini meşrulaştıran bu başlıklar ile gazete, darbecileri bir kurtarıcı olarak lanse etmekle birlikte, işin yine magazinsel yönlerine ilgi duyduğunu göstermektedir.

Milliyet gazetesi 14 Eylül 1980 tarihinde “Devlet Başkanı Org. Evren Bakanlık Müsteşarları İle Görüştü” başlığını manşetine taşımıştır. “Yeni hükümet kurulana kadar bakanlıkları müsteşarlar yönetecek” üst başlı ile duyurulan haberde kullanılan dilin sadeliği ve yorumlardan kaçınılması dikkat çekmektedir. Yine de Kenan Evren için yapılan devlet başkanı vurgusu, cunta yönetimine ters düşmeme hatta destek verme gayreti olarak yorumlanabilir. “Demirel ve Ecevit’in Gelibolu’da Erbakan’ın Uzunada’da olduğu açıklandı” ve “Türkeş’e bugün 13.00’e kadar süre tanındı” başlıklarında kullanılan ifadelerde yukarda belirttiğimiz sadelik çerçevesinde birinci sayfadaki yerini alan haberlerdir.

2.2.1.11. 15 Eylül 1980 Başlıkları

Cumhuriyet gazetesi, 15 Eylül 1980 günü “Ücretlere yüzde 70 zamlarla tüm grevlere son verildi” başlığını manşetine taşımıştır. Sade bir dille kaleme alınan haber başlığında grevlerin son bulması için gerekli olan zammın, yüzde 70 oranında yapıldığı vurgulanmıştır. Gazetenin öne çıkardığı bir diğer başlık ise “MHP Başkanı Türkeş de teslim oldu” şekli ile birinci sayfadaki yerini almıştır. Burada kullanılan sade dilin yanı sıra ‘Türkeş de’ ifadesi dikkat çekmektedir. Türkeş’in de teslim olmasıyla, ordunun tamamıyla, siyaset üzerinde hâkimiyeti ele geçirdiği, vurgulanmak istenmiştir. “Adana’da 2 grup arasındaki çatışmaya müdahale eden yüzbaşı şehit oldu” başlık haber gazetenin, eksen değişikliğine en büyük göstergedir. Darbe öncesi, çatışmaları ve siyasi iktidarı sert bir dille eleştiren gazete, hayatını kaybeden insanları başlıklarına ‘öldü’ kelimesi ile taşıyordu. Çıkan olaylarda bir güvenlik görevlisi hayatını kaybetti veya öldü adı altında yapılan haberlerin aksine, bu haberde hayatını kaybeden yüzbaşı ‘şehit oldu’ denilerek başlığa taşınmıştır. Şehit ifadesi kullanılarak, cunta rejimine ters düşmemenin amaçlandığını, söylemek mümkündür. Darbe öncesi siyasi iktidara ve muhalefet partilere cesurca yorumlarda bulunan gazetenin, cunta yönetimine karşı aynı tavrı sergilemeyişi gazetede oluşan eksen kaymasının en büyük göstergesidir.

Tercüman gazetesi, 15 Eylül 1980 tarihinde “Bütün grev ve lokavtlar ertelendi” başlığını atmıştır. MGK tarafından gerçekleştirilen ertelemeler, okuyucuya sade bir dille aktarılmıştır. Ertelendi kelimesinin kullanılması bir olumsuzluk havası katsa da yorumlardan kaçınılmıştır. “Türkeş teminat altına alındı” şeklinde atılan bir diğer başlık, gazetenin birinci sayfasında dikkat çekmektedir. MHP lideri Alparslan Türkeş’in teslim olması, teminat altına alındı kelimesi ile haberleştirilmiştir. Zorla tutuklanan siyasi parti liderini, MGK’nın teminatı altına aldığı ifadesi ile haber yapılması, dikkat çeken bir durumdur. Gazete burada darbecileri en güvenilir adres olarak lanse etmektedir. Bu tutum bir olumlama olarak değer kazanmaktadır. Gazetenin 15 Eylül günü öne çıkan diğer haberlerinde ülkedeki güncel gelişmeler aktarılmış ve hayatın normalleşmesi sürecine dair haberler yapılmıştır. Yapılan bu haberlerde herhangi bir yan anlam ve yanlı tutum gözlenmemiştir.

Yeni Asır gazetesi, 15 Eylül 1980 sabahı “Üç liderle konuştuk” manşetini atmıştır. Bu başlık “Demirel, Ecevit ve Erbakan’dan iyilik haberleri ve dilekleri” üst başlığı ile desteklenmiştir. Tutuklu bulunan liderleri ön plana çıkaran gazete, haberi sade bir dille okuyucuya aktarmıştır. Başlıkta kullanılan ifadenin sadeliği yanında üst başlıkta verilen iyilik haberleri ve dilekleri ifadesi dikkat çekmektedir. “Grevdeki işçilerin ücreti %70 arttırıldı” başlığı ise ücretlere olan, vurgusuyla fark yaratmaktadır. Grev hakları elinden alınan işçilerin, ücretine büyük oranda arttırma yapıldığına dikkat çekilmiştir ve cunta yönetimi olumlama yapılmıştır. Gazetenin başlıklarda kullanılan kelime seçimlerinin cunta yönetimine herhangi bir sorun teşkil etmeyecek şekilde ifade edildiği görülmektedir. “MHP lideri de Uzunada’da” başlıklı haber “Türkeş teslim oldu” üst başlığı ile desteklenmiştir. Zorla alıkoyulan siyasi liderlerin teslim oldu, iyilik temennileri vs. gibi sözlerle ifadesi gazetenin tutumu hakkında en önemli argümanlardır.

Hürriyet gazetesi, 15 Eylül 1980 günü “Demirel ve Ecevit’le konuştuk”, “Demirel ve Ecevit burada kalıyor” başlıklı özel haberle baskıya girmiştir. Demirel ve Ecevit’in tutulduğu binanın fotoğraf olarak desteklediği manşette, öne çıkan bir vurgunun olmadığı gözükmemektedir. Gazete daha ılıman bir şekilde ve daha magazinsel boyutlarıyla olayı değerlendirmeye devam etmektedir. Cunta yönetimi karşıtı haberlerin yer almadığı sayfada “ORG. Evren üretimin arttırılmasını istedi” başlığı bir başka haber

olarak yer almaktadır. Gazete bu tarihte olayları magazinsel yönleri ile ele alırken, tartışmacı ve gerilim arttırıcı haberler ve kelime seçimlerinden kaçınmaktadır.

Milliyet gazetesi, 15 Eylül 1980 sabahı “4 Parti Liderinin Durumu İyi” başlığını manşetine taşımıştır. Darbe sonrası kullanmaya devam ettiği sade dille, haberleştirilen başlıkta, cunta yönetimi tarafından tutuklanan, siyasi parti liderlerinin, sağlık durumunun, iyi olduğu okuyucuya duyurulmuştur. “Türkeş, Ankara’da teslim oldu” başlığı ise tanınan sürenin dolmasına 6 saat kalmıştı üst başlığı ile desteklenmiştir. Alparslan Türkeş’in süre dolmadan teslim olmasına yapılan vurgu, cunta yönetimine karşı olan tutumun genel göstergesidir. Şöyle ki her kesimin, cunta yönetiminin getirebileceği ağır koşullardan, çekindiği algısı oluşturmaktadır. “Tüm grev ve lokavtlar ertelendi, toplu iş görüşmesi süren işçilere ücretlerinin yüzde 70’i oranında ek ödeme yapılacak” başlıklı, geniş özetli, bir haber metni ile grevlerin bitmesi durumu okuyucuya aktarılmıştır. “Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, yurttaşların yardımıyla teröristlerin yakalanmasının hızlandığı açıklandı” başlıklı haberde, cunta yönetimin açıklamaları, doğrudan başlığa taşınmıştır. Gazete bu başlıkta cunta yönetiminin halk tarafından desteklendiğini ve eylemlere karışanların, cuntacılar tarafından terörist olarak adlandırıldığına dikkat çekmek istemiştir.

2.2.1.12. 16 Eylül 1980 Başlıkları

Cumhuriyet gazetesi, 16 Eylül 1980 Salı günü “Müsteşarlar, bakan yetkilerini kullanacak” manşetini ön plana çıkarmıştır. Bakanların cunta yönetimi ile beraber görev yetkilerinin alınması sonucunda, yerine müsteşarların geleceği, bu başlıkla aktarılmıştır. Birinci sayfada öne çıkan diğer başlıklar ise “ Geçici Anayasa için çalışmalar sürüyor”, “Bankalar açıldı, grevdeki 51 bin işçi dün işbaşı yaptı” ve “Devlet Başkanı Evren, bugün basın toplantısı yapıyor” şeklinde sıralanmıştır. Cunta yönetimi sonrası gazetenin başlıklarında görülen ılıman yaklaşım bugünde devam etmektedir. Darbe öncesi gerilimi arttırıcı sağcı-solcu, terörist vb. ifadelerle her kesime sert eleştiriler getiren gazete, darbe sonrası kullanmaya başladığı, sade dilli anlatımlara 16 Eylül gününde devam etmiştir. Gazetenin cunta yönetimini ilgilendiren konularda, eleştiri ve yorumlardan özellikle uzak durduğu görülmektedir. Ancak aynı tavrın sağ siyasi hareketler için uygulanmadığı da belirtilmelidir.

Tercüman gazetesi, 16 Eylül 1980 günü “Onbinlerce işçi dün işbaşı yaptı” başlığını manşetine taşımıştır. “Grev ve lokavtların ertelenmesi ile aylardır boş duran fabrikalarda üretim başladı” üst başlığı ile desteklenen haberde, fabrikaların aylardır çalışmadığına dikkat çekilmiştir. Üretimin başlamasını hayatın normalleşmeye başlaması ile de ilişkilendirmek mümkündür. Sadece bu örnek üzerinden bile gazetenin cuntacıları aklama gayreti görülmektedir. “Sıkıyönetim Mahkemelerinin görev alanı genişletildi”, “Bir süre önce indirilen siyasi parti tabelaları tekrar yerlerine takılıyor” ve “CHP’den 30, AP’den 6, MSP’den 3, MHP’den 8 parlamenter gözaltına” başlıkları birinci sayfanın öne çıkan haberleridir. Gazete bu başlıklara herhangi bir yorum getirmeksizin sade bir şekilde sayfaya taşımıştır. Darbe öncesi daha çok sol siyasi görüşü olumsuzlaştırıcı tavrı ile dikkat çeken gazetenin, darbe sonrası sağ-sol olaylarında daha sade bir dil kullanmaya başlaması önemli bir ayrıntıdır. Cunta rejimini de karşısına almayan bir yayın politikası uygulayan Tercüman, yayın hayatı içerisinde sürekli olarak iktidar erklerinin yanında yer almaktadır.

Yeni Asır gazetesi, 16 Eylül günü büyük puntolarla “Vatan hainlerine merhamet yok!” manşetiyle çıkmıştır. “Devletin çelik yumruğunun millet düşmanlarının başına nasıl indirileceğini göreceksiniz,” üst başlıklı haber ile cunta yönetimine karşı gelenlerin vatan haini olduğu ve bunların kolaylıkla bertaraf edileceği, algısı yaratılmıştır. Gazete darbe öncesi muhalefet partilerine ve özellikle MSP ve Erbakan’a getirdiği ağır eleştirilerin uzağında bir yayın politikasına evrilmeye başlamıştır. Birinci sayfa da yer alan bir diğer başlıkta cunta yönetiminin yemin edeceği gün haberleştirilmiştir. “Tören Perşembe’ye” başlığına ek olarak Org. Evren ile MGK üyeleri and içecekler ifadesi eklenmiştir. Gazetenin yayın eksenindeki değişimi, cuntacıları zor durumda bırakmayan, hatta destekçisi olmaya dönüşen bir dil diye özetleyebiliriz. Bu sayıda kullandığı başlıklar ve doğrudan alıntılama yöntemleri bu düşünceyi oluşturmaktadır.

Hürriyet gazetesi, 16 Eylül 1980 günü “Müsteşarlara bakan yetkisi verildi” manşetini atmıştır. Bakanların yokluğunda bu görevi müsteşarların devralacağı bilgisine ek olarak, ORG. Evren’in bu konuda gün içinde açıklama yapacağı bilgisi, üst başlıkla aktarılmıştır. Grevlerin sona ermesini de sayfaya taşıyan gazete, bu haberi grevler kalktı adı altında duyurmayı tercih etmiştir. “Yüzbaşıyı şehit eden 3. Katil aranıyor” başlıklı haberde ise askeri şehit edenlerin, katil olarak aktarılması dikkat çekmektedir. Bazı

gazeteler, cunta yönetimi sonrası bu durumu teröristler diye ele alırken Hürriyet bu durumu anlatırken katil kelimesini kullanmayı tercih etmiştir. Birinci sayfada öne çıkan diğer başlıklarda ise gazete, “üniversite- akademi kavgası sona erdi” ve “ Eski parlamenterler iş aramaya başladı” gibi başlıklarla işin magazinsel taraflarını haberleştirmeye devam etmiştir.

Milliyet gazetesi, 16 Eylül 1980 tarihinde “50 Binden Fazla İşçi Dün İşbaşı Yaptı” ifadesini manşetine taşımıştır. Gazete grevlere ve lokavtlara zorla son verilmesine, dikkat çekmek yerine, işlerin ve üretimin başlamasını ön plana çıkarmıştır. Dış basında yer alan haberleri de okuyucularına aktaran gazete “ İsrail, Fransa ve İngiltere yeni yönetimi savundu” başlıklı haberle, cunta yönetiminin bazı ülkelerde olumlu karşılandığını belirtmiştir. Buradan hareketle gazetenin, dengeli tutumunu cuntacılar içinde sürdürmeye devam ettiğini söyleyebiliriz. “Demirel ve Ecevit eşleriyle birlikte ilk kez sohbet etti” başlıklı haberde yine bu anlayış çerçevesinde, yorumdan kaçınılarak, tutuklu siyasilerinde takip edildiğini ve kayda değer bilgilerin, tarafsızca ele alındığı algısını oluşturmaktadır.

2.2.1.13. 17 Eylül 1980 Başlıkları

Cumhuriyet gazetesi, 17 Eylül 1980 günü manşetini, ordunun en tepesinde yer alan ve darbeyi gerçekleştiren, Org. Kenan Evren’in sözlerine ayırmıştır. “Evren: ‘Bozulan demokrasiyi işletmeye geldik,,’” başlıklı haberde Kenan Evren’in sözleri doğrudan alıntılanmış ve tırnak kullanılarak başlık haline getirilmiştir. Yorumlamadan kaçınılsa da Kenan Evren’in demokrasi söylemini manşetine çıkaran gazete, 12 Eylül öncesi anlatmak istediklerini cunta yönetimi üzerinden tekrara yönelmiştir. “Anarşiye hiçbir ad altında izin verilmeyecek” başlığında ise alıntılama olmasa da yine Kenan Evren’in açıklamaları aktarılmıştır. Bu başlıkta kullanılan anarşi kelimesi ile ülke içinde yaşanan kargaşa ortamı anlatılmak istenmiştir. Bozulan toplumsal yapı ve düzen bu kelime seçimi ile eleştirilmiştir. Birinci sayfada dikkat çekem bir başka başlık ise “Türkeş’in 11 Eylülde banka hesabına 5 milyon yatırdığı öne sürüldü” şeklinde haberleştirilmiştir. Kullanılan haberde dikkat çeken en önemli unsur sağ siyasi hareketi karalamaya yönelik bir başlık oluşudur. 12 Eylül darbesi öncesi benzer şekillerde sağ düşüncüyü eleştiren, olumsuz yönlerini haber yapan gazete, yine bu tutumunu sürdürmeye devam etmiştir.

Tercüman gazetesi, 17 Eylül 1980 tarihinde “Harekat demokrasi içindir” başlığını manşetine taşımıştır. Birçok alt ve üst başlıkla desteklenen haberin demokrasi vurgusu ile verilmesi dikkat çekmektedir. Cunta yönetiminin ülke içi demokrasiye son vererek gerçekleştirdiği darbe sonrası, gazetenin manşetine demokrasi vurgusu taşıması dikkat çekicidir. Cunta yönetimini eleştirmekten geri duran hatta destekleyen bir tutumla, olayları başlıklandırarak gazetenin, burada daha fazla yanlı tavrı hissettirdiği söylenebilir. Bu başlığa üst başlık olarak eklenen “Devlet, Milli Güvenlik Konseyi ve Genelkurmay Başkanı Org. Evren ilk basın toplantısını yaptı” haberi biraz önceki darbeciler yanlısı düşünceyi desteklemektedir. Cuntacı yönetimin lideri Kenan Evren’in üstlendiği bütün unvanlar tek tek vurgulanarak, önemini arttırma çabası öne çıkarılmıştır.

Yeni Asır gazetesi, 17 Eylül 1980 sabahı “Geçici Anayasa ve Kurucu Meclis” manşeti ile yayımlanmıştır. Cunta yönetiminin açıklamaları sonrası atılan bu başlıkta, kurucu meclis vurgusunun olması önemlidir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin ilk kurucu meclisi Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde faaliyetlerini sürdürmüş ve devlet ebed-müddet anlayışı ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni kurmuştur. Darbe sonrası ülke yıkılmış, yeni bir devlet kuruluyor algısı yaratan, bu başlık ile cunta yönetimi yüceltilmek istenmiştir. Buradan hareket ile yine birinci sayfada kullanılan bir diğer başlıktaki “Basın toplantısını 500 gazeteci izledi..” ifadesi ile de cunta yönetimine çok büyük bir gazeteci ilgisinin olduğu, okuyucuya abartılı bir şekilde aktarılmıştır. Bu haber başlıkları da göstermektedir ki gazete, darbe sonrası cunta yönetimini aklama faaliyetlerini sürdürmektedir.

Hürriyet gazetesi, 17 Eylül 1980’de Kenan Evren’in sözlerini tırnakla alarak manşetine taşımıştır. Gazete “Demokrasiyi kaldırmadık...Kurmak için harekatı yaptık” ifadesini manşete taşımaya değer görmüştür. Üst başlık olarak da yine Kenan Evren’in sözlerini kullanan gazete yorumlamalardan kaçınarak, olanı olduğu gibi ifadelerle ele almaya çalışmıştır. "Evren: Bu harekat tarih kitaplarındaki bir darbe değildir" ifadesinin aktarıldığı üst başlıkta cunta yönetiminin gerçekleştirdikleri darbeyi, darbe olarak değerlendirmediklerini belirtmesi açısından değerlidir. Gazete bu tür başlıklarda yorumlardan kaçınsa da yine birinci sayfada yer alan “Evren, dünyada günün adamı” başlığı ile olayın hala magazinsel yönü ile ilgilendiğini gözler önüne sermiştir. Darbe sonrası kullandığı başlıklarda, cunta yönetimini karşısına almaktan imtiya duyan gazete,

daha çok işin magazinsel taraflarına yönelerek, darbe sonrası sosyal durumu, olduğundan daha normalmiş gibi algılanmasına, sebebiyet vermektedir.

Milliyet gazetesi, 17 Eylül 1980 günü Kenan Evren'in sözlerini doğrudan aktarımla manşetine taşımıştır. “Evren: <<Hükümet bu hafta kurulacak>>” ifadesi ile hükümetin kurulacağı vurgusu ön plana çıkarılmıştır. Darbe öncesi dengeli bir siyasi tutumda yer almaya çalışan gazete, yine darbe sonrası benzer bir tutumla hareket etme gayreti içerisinde gözüксе de genel olarak cunta rejimine ters düşmeyen bir tutum sergilemektedir. Haberlere başlık seçilirken genellikle doğrudan aktarım yöntemi kullanılmış ve yorumlamadan uzak durulmuştur. Gazete 17 Eylül tarihinde de önceki günlere benzer bir tavır sergilemektedir.

2.2.1.14. 18 Eylül 1980 Başlıkları

Cumhuriyet gazetesi, 18 Eylül 1980 tarihinde birinci sayfasına “Evren ve Milli Güvenlik Konseyi üyeleri bugün törenle and içecek” başlığını çıkarmıştır. Darbe sonrası, meclis yetkilerini eline geçiren cunta yönetiminin, yemin töreni Evren ve MGK denilerek haberleştirilmiştir. Kenan Evren'in ayrı vurgulanması, lider olarak işaret edilmesi açısından önem arz etmektedir. “Gözetim altında tutma süresi 15 günden 30 güne çıkarıldı” başlığında ise gazete, darbe sonrası artan tutuklamaların, süresinin uzamasını sade bir dille satırlarına taşımıştır. “Vergi yasaları yeniden düzenleniyor” başlıklı haberle yine sosyal hayata dair haberlere, dikkat çekilmiş ve bu haberlerde de kullanılan ifadeler sadeliğini korumuştur. Darbe öncesi, sık sık gerilimi ve kutuplaşmayı arttıran ifadeler kullanan gazetenin, bu tarihte attığı başlıklardaki sadelik, oluşan eksen eğikliğinin bir göstergesidir.

Tercüman gazetesi, 18 Eylül 1980 günü “ Konsey üyeleri bugün yemin edecekler” manşetini atmıştır. Üst başlık olarak da “Milli Güvenlik Konseyi bugün ordu komutanlarıyla da bir toplantı yapacak” ifadesi kullanılmıştır. Gazete darbe sonrası cunta yönetimi ile ters düşmeyen başlıklar kullanmaya devam etmektedir. Kullanılan üst başlıkta MGK'nın aynı gün içerisinde yapacağı toplantılara da dikkat çekilmiş ve MGK'nın tüm ordu ile olan faaliyetleri okuyucuya aktarılmıştır. Gazetenin bu tarihte en dikkat çeken başlığı ise “THKP-C Lideri Zeki Yumurtacı adam öldürdüğü mezarlıkta vuruldu” şeklinde haberleştirilmiştir. Darbe öncesi sol siyasi düşünce hareketleri ve

benzer grupları sert şekilde eleştiren gazete, bu başlıkla bu tutumunu sürdürmüştür. Failin adam öldürdüğü vurgusu ve kimliği ile beraber, bağlı bulunduğu örgütün açık şekilde ifade edilmesi, sol düşünceyi olumsuzlaştıran bir tutum olarak dikkat çekmektedir. Gazete bu başlık ile kendine yakın olan, sağ düşünceyi, yücelten bir harekette, bulunmaya çalışmaktadır.

Yeni Asır gazetesi, 18 Eylül 1980 sabahı “Adalet hızlandı” manşetini kullanmıştır. Darbe sonrası, cunta yönetimini yücelten haberler yapan gazete, yine bu tutumunu sürdürmeye devam etmiştir. Darbe öncesi, adaletin yavaş ilerlediği algısı yaratan bu başlık ile cunta yönetimi olumlama yapılmaktadır. Anlamı desteklemek adına kullanılan üst başlıkta “dört gün önce Adana’da yüzbaşıyı şehit eden katiller yargılanıyor” ifadesine başvurulmuştur. Yüzbaşının hayatını kaybetmesini ‘şehit’ kelimesi ile ele alması değerlendirildiğinde gazetenin, Türk milletinin şehide olan saygısı ve bağlılığı kullandığı düşünülmektedir. Buradan hareket ile haberin cunta yönetimine yararlı bir başlık olduğu aşıkardır. Yine bu düşünceye destek olan bir diğer başlıkta ise cunta yönetimini lideri Kenan Evren’in annesi “<<başarısı için dua ediyorum>> başlığı ile haberleştirilmiştir. “Yurt dışına çıkma sınırlaması kalktı” başlıklı haberle, hayatın normale döndüğü algısı yaratılmaktadır. Bu başlıkların ve ifadelerin hepsi birer mevcut siyasi erkler olumlama olarak değerlendirilebilir. Son olarak bu tarihte dikkat çeken bir diğer başlıkta ise “Terörist kurşunu ile ölen terörist” ifadesi, gazetenin tutumu hakkında, en net mesajı veren, haber başlığıdır. Zeki Yumurtacı’nın terörist olarak ifade edilmesi, onu öldürenlerinde arkadaşı olduğu vurgusu ile okuyucuya duyurulmuştur. Anarşi hareketlerinde bulunan aşırı sol faaliyetleri terör olarak adlandıran gazete bu mesajla, sol düşünce hareketlerini olumsuzlaştıran tutumunu sürdürmektedir.

Hürriyet gazetesi, 18 Eylül 1980 tarihinde “Vergi reformu kısa zamanda çıkacak” manşeti ile basıma girmiştir. Darbe sonrası ilk günler, cunta yönetimini öne çıkaran haberlere yer veren gazete, ilerleyen günlerde işin daha çok magazinsel yönü ile ilgilense de sosyal gelişmeleri başlıklarına taşımaya devam etmektedir. “Bir başkomiser şehit edildi” başlığı ile hayatını kaybeden güvenlik görevlisinin, Yeni Asır gazetesi gibi, şehit olarak ele alınması, cunta yönetimine ters düşmemek adına, bir adım olarak değerlendirilebilir. Bunlara ek olarak yine öldürülen Zeki Yumurtacı haberi ‘terörist öldürüldü’ şeklinde haberleştirilmiştir. Tüm bunlar değerlendirildiğin de gazetenin,

anarşi karşıtı bir tutumla ama siyasi olayların asıl meselesinin, biraz uzağında, hareket ettiği düşüncesi oluşmaktadır.

Milliyet gazetesi, 18 Eylül 1980 sabahı, darbe sonrası tutumunu sürdüren başlıklar kullanmaya devam etmektedir. Bir siyasi görüşü aşırı eleştirmekten veya aşırı yüceltmekten kaçınan gazete, dengeli tavrına devam etmektedir. “Mgk Bugün Yemin Edecek”, “yurt dışına çıkışlar serbest bırakıldı” ve “Sarıyer emniyet amir vekili öldürüldü” başlıklı haberler yukarda belirtilen tutum doğrultusunda, birinci sayfadaki yerlerini almıştır. Gazete bu başlıklarda olanı olduğu gibi aktarmış ve yorumlarda bulunmamıştır. Buradan hareketle gazetenin siyasi olaylarda ortada bir tutum sergilediği düşüncesi hakim olmaktadır.

2.2.1.15. 19 Eylül 1980 Başlıkları

Cumhuriyet gazetesi, 19 Eylül 1980 tarihinde, darbenin üzerinden geçen bir hafta sonrasında manşetine “Evren ve Konsey üyeleri törenle and içti” ifadesini çıkarmıştır. Bir gün önceki başlığına benzer bir başlık atan gazetenin, Kenan Evren’i ayrı vurgulaması dikkat çekmektedir. Başka gazetelerde gördüğümüz Kenan Evren’in önemini arttırma çabasını, cunta yönetimi ile karşı karşıya gelmemek amacı olarak değerlendirilebilir. Gazetenin öne çıkardığı diğer başlıklar ise “Türk-İş üyesi ve bağımsız sendikaların da para ve evraklarına el konuldu” ve “Türkeş ve Erbakan’ın Palamento’daki odalarının mühürlendiği belirtildi” ifadeleri yer almaktadır. Bu başlıklarda gazete, siyasi tutumunu darbe öncesine çevirdiğinin sinyallerini vermektedir. Sağ siyasi düşünceye yakınlığı ile bilinen bir sendikanın evraklarına el konulmasını ve yine sağ siyasi liderlerin başlığa taşınarak, olumsuz yönlerin haberleştirilmesi, bu durumun en büyük delilidir. Buradan hareketle gazete sol siyasi düşünceyi yüceltme kaygısı gütmektedir sonucuna varılabilir. “50 parlamenterin gözetim ve güvence altına alındığı açıklandı” başlıklı haberde ise ‘güvence’ kelimesinin kullanılması, cunta yönetimi ile karşı karşıya gelmeme tutumunu ve onları aklama gayreti olarak görülmektedir.

Tercüman gazetesi, 19 Eylül 1980 sabahı “Yemin ettiler” manşetini kullanmıştır. Siyasi iktidarı resmen devralan, cunta yönetiminin yemin töreni manşete büyük puntolarla taşınmıştır. Darbe sonrası, ordunun önemini arttıran başlıklar kullanan

gazete, bu tutumunu bu günkü başlıklarda da hissettirmiştir. “Eskişehir, Kütahya ve Afyon’da dün 93 kişi yakalandı” başlıklı haber ile gazete, sadece 3 ilde cunta yönetiminin 93 kişi yakalamasını haberleştirerek olumlayıcı bir tutum sergilemiştir. “50 eski parlamenterin gözetim ve teminat altında olduğu açıklandı” başlıklı haberde yine tutuklanan insanların cunta yönetimi tabiriyle ‘teminat altında’ ifadesiyle haberleştirilmesi dikkat çeken bir ayrıntıdır. Gazete darbe sonrası kullandığı haber başlıklarında, genellikle darbecileri ve Org. Kenan Evren’in önemini arttıran ifadeler kullanmaktadır.

Yeni Asır Gazetesi, 19 Eylül 1980 günü manşetine “ Hedefler yemin oldu” başlığını atmıştır. Darbe sonrası, cunta yönetimini en çok öven ve en çok yücelten gazete olan Yeni Asır, bu tutumuna devam etmektedir. “Devlet Başkanı Org. Evren ve Konsey üyeleri dün törenle and içtiler” üst başlığı ile desteklenen haberde, kullanılan kelimeler cunta yönetimini aklayan ve yücelten ifadeler içermektedir. Hedefler yemin oldu ifadesi ile cuntacıların, büyük hedeflerinin olduğu algısı yaratılmıştır. Kullanılan üst başlıkta devlet başkanı ibaresi de cunta yönetimini yücelten bir ifadedir. Gazete birinci sayfasında öne çıkarmadığı, diğer başlıklarda da cunta yönetimine ters düşebilecek veya önemini azaltacak, hiçbir habere yer vermemiştir. Buradan hareketle gazetenin, yeni yönetim yanlısı bir tavır sergilediği açıkça bellidir.

Hürriyet gazetesi, 19 Eylül 1980’de “And içtiler” manşetini büyük puntolarla atmıştır. Üst başlık olarak “ Türkiye Büyük Millet Meclisi Şeref Salonunda büyük tören yapıldı” ifadesi yer almaktadır. Gazete ana başlıktaki sadeliğin yanına üst başlıkta kullanılan ‘büyük tören’ kelimesi ile yine olayı magazinsel hale getirse de yaşanan gelişmelere kayıtsız kalmamıştır. “Gündemde Atatürk Kanunu var” başlıklı haber de ise MGK’nın Atatürk yolunda adımlar atacağı algısı oluşturulmuştur. Bu sayıda, gözaltına alınan bazı parlamenterleri ve kapatılan sendikaları sade bir dille aktarma yolu tercih edilmiştir. Hürriyet darbe sonrası yöneldiği işin magazinsel yönüne ek bir haber olarak “generaller demokrasiye geçmek için söz verdiler” başlığını atmıştır. Avrupa parlamentosunun durum hakkındaki söylemlerini anlatan başlık ile ordunun, yönetimde kalmayacağı algısı oluşturulmuştur.

Milliyet gazetesi, 19 Eylül 1980 günü “Milli Güvenlik Konseyi Ant İçti” başlığını manşetine taşımıştır. Diğer gazetelerin aksine Kenan Evren’i MGK’dan ayrı

tutmayan ve dengeli, gerçekçi başlıklar kullanan gazete, incelenen örnekler içerisinde, darbe sonrası söylemlerinde en az değişim gösteren gazetedir. Sade şekilde haberlere başlık atan gazete, yine gözüaltına alınan parlamenterleri haber yaparken “50 parlamenter gözetim altında” ifadesini kullanmıştır. Teminat vb. kelimelere yer vermeyerek, cunta yönetimi yücelten kelimelerden kaçınmıştır. Birinci sayfasında birçok küçük küçük haberlere yer veren gazete, milletin yaşadıklarına da ışık olma niyetindedir. Diğer gazetelere oranla, ülke de yaşanan sosyal ve ekonomik gelişmeler milliyet gazetesinin sayfasında daha fazla yer bulmuştur. Buradan hareketle gazetenin dengeli yayın politikasının yanına, sosyal sorumluluk bilincinde bir tutumda eklenebilir. Milliyet dönem dönem darbecilere ters düşme kaygısı olsa da en az eksen eğikliği yaşayan gazetedir.

2.2.2. Spotlar

Spotlarda tıpkı haber başlıkları gibi gazetelerin haberi nereye çekmek istediğinin birer belirleyicisidir. Kullanılan spotlar başlığa anlam kazandırır ve haber metnindeki bütünsellik sağlanmış olur.

2.2.2.1. Cumhuriyet Gazetesi Spotları

Cumhuriyet gazetesi, 5 Eylül tarihli “Konya Cezaevi basılarak 7 faşist mahkûm kaçırıldı” başlıklı haberinde: “ Kaçırılanlar arasında Hakan Yurdakuler’in katili Davut Haskırış’da var. Güvenlik güçleri kaçırılanların 2’sini yakaladı. Olayın çok önceden hazırlandığı öne sürülüyor” ifadelerini kullanmıştır. Bu spot ile gazete bir senatörün oğlunun, katil zanlısını ‘katil Davut’ ifadesiyle vererek hem yargılamış hem de sağ görüşlü olduğu bilinen zanlı üzerinden, sağ siyasi düşüncüyü, olumsuzlaştırma hareketinde bulunmuştur. Olayın çok önceden planlandığı öne sürülüyor diyerek de yine bu görüşe sahip insanların, planlı bir kötülük içinde oldukları, algısı yaratılmaktadır. Bir ülkücünün itiraflarına dayandırılan haber başlığının, spotunda ise “Cumhuriyet başsavcılığı, MHP ve MSP ile ilgili dosyalar üzerindeki incelemeleri yoğunlaştırdı” cümlesine yer verilmiştir. Burada da yine ilk haber spotundaki algıyı sürdüren gazete, sağ düşüncüyü temsil eden siyasi partileri, olumsuz bir haberle ele alarak, sol düşüncenin haklılığını savunmak istemiştir. “İmadettin Elmas CHP’deki yöneticilik görevinden istifa etti” başlıklı haberin girişinde ise “Elmas’ın istifasına bir haftalık

gazete de özel hayatı ile ilgili olarak yapılan yayın yol açtı” ifadesine yer verilmiştir. Bu giriş ile gazete Elmas’ı özel hayatının, üstelik haftalık bir gazetede, haberler nedeni ile, eleştirilmesine karşı durmuş ve onu aklamaya dair adımlar atmıştır. “Hükümetin gensoru üstlenmesi için zaman geçmedi”, “Demirel: Hükümetin ne yapacağını söyleyemem” başlıklı haberlerde spot kullanılmamıştır. İlk cümlelerinde kullanılan ifadelerde ise, birinci haberde dışişleri bakanının, MSP tarafından verilen önerge ile oylanacağı vurgusu yapılmıştır. İkinci haberde yine ilk habere bağlı olarak, Başbakan Demirel’e yöneltilen gensoru, sorusu hakkındaki cevabını içermektedir. Bu haberler sağ siyasi görüş içindeki çalkantıyı işaret etmesi açısından önem arz etmektedir. “Saldırılarda dün de 1’i polis 9 kişi öldü” başlıklı haberin ilk cümlesinde ise ülke içindeki saldırıların özeti verilirken, saldırganlar ‘faşist terörist’ kelimesi ile ifade edilmiştir. Tüm bu haber girişleri ele alındığında gazete sol siyasi hareketini aklama ve yüceltme çabası içerisinde olduğunu belli etmektedir.

Gazetenin 6 Eylül tarihli sayısında, öne çıkan başlıkların spotuna bakıldığında “Demirel ilk aşamada Erkmen’i feda etti” ve “Dışişleri Bakanı düşürüldü” manşeti altında yer alan özet bir spot dikkat çekmektedir. “MSP tarafından dışişleri bakanı hakkında verilen gensoru önergesi, 2’ye karşı 231 oyla kabul edildi. Erkmen böylece cumhuriyet tarihinde güvensizlik oyu ile düşürülen ilk bakan oldu” ifadesi yer almaktadır. Gazete bu giriş ile durumu özetlemiş ve Erkmen’in güvensizlik oyu alan ilk bakan olduğunu belirterek, sağ siyasi harekete yönelik olan olumsuz tavrını sürdürmüştür. “Chp Ordu İl Başkanının Beş Yakını Öldürdüler” başlıklı haberin spotunda ülke içinde, öldürülen insanlara dikkat çekildikten sonra, CHP ordu il başkanının yakınları, ismen ve yakınlık dereceleri ile aktarılmıştır. Bu haberde mağdur olan ve öldürülenlerin sol siyasi düşünceye mensup bireyler olduğu vurgusu, gazetenin genel tutumu hakkında bilgiler vermektedir. Son olarak bu sayıda yer alan son başlık olan “Bir sağ eylemciyi kasten kaçıran 2 polisten biri tutuklandı” haberine yer verilmiştir. “Bir süre önce güvenlik kuvvetlerince İzmir’de yakalanan faşist eylemci Hasan Kızılırmak’ın kendisini götürmekle görevlendirilen İskenderun’lu iki polis tarafından serbest bırakılarak kaçmasına yardımcı oldukları öğrenilmiştir” spotu genişçe verilmiştir. Bu girişte eylemcinin ismi ve sağ siyasi düşünceye atıf olarak kullandıkları ‘faşist’ kelimesi ile yaratılmak istenen hava olumsuz yönlüdür. Burada kullanılan giriş

ile sağ siyasi düşünce ve polis beraber hareket ediyor algısı yaratılmış ve temiz olanın, sol siyasi görüş olduğu düşüncesi, okuyucuya empoze edilmiştir.

7 Eylül tarihli başlıklarda Ecevit'in çağrısını aktaran gazete, haber girişinde CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in siyasi arenayı, futbol karşılaşmasına benzetmesini kullanmıştır. Siyasi partilerin ve siyasilerin futbolcu olduğu aktarılırken, milletin seyirci olduğu ve artık seyircinin saha da yer alması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu haber girişinde cümleleri doğrudan aktaran gazete, CHP'ye verdiği önemi göstermektedir. "Tokat CHP il Başkanı ağır yaralandı" başlıklı haberin girişinde ise başkan Kenan Süzer'in yaralanma olayı saat, yer ve saldırı türü gibi bilgiler verilerek yayımlanmıştır. Gazete bu haber ile yine mağdur olanın sol siyasi görüşten olduğuna dikkat çekmek istemiştir. Bu sayfada yer alan Selim Yalçiner imzalı söyleşi habere ise tıpkı başlıkta olduğu gibi gensoru ile bakanlıktan düşürülen, Hayrettin Erkmen'in durumu özetleyen bir giriş yapılmıştır. Girişte yer alan "Hükümet tarafından göğüslenmesi doğru olacaktı" tabiri ile doğrudan aktarım yapılarak, hükümet ve bakanları arasında oluşan görüş ayrılıklarına dikkat çekilmiştir. Başbakan Süleyman Demirel'in sözlerinin haberleştirildiği bir diğer yazıda ise "başbakan ve AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, <14 Ekimin getirdiği hükümetin kuruluş gerekçesi devam etmektedir> demiş ve <Bu şartlar içinde CHP'ye hükümet teslim edilemez> şeklinde konuşmuştur" girişi yapılmıştır. Haberin girişinde sağ görüşlü Başbakan'ın sözlerinin doğrudan aktarılması gazete için CHP Genel merkezine bir mesaj olarak ifade edilebilir. Sol siyasi çizgide hareket eden Cumhuriyet gazetesi aynı zamanda bu haber ile AP'ye karşı bir tepki hareketi oluşturmakta istemektedir. İki açıdan da ele alındığında, haber başlığı ve girişi önemli bir eleştirel durum olarak dikkat çekmektedir.

8 Eylül 1980 günü Cumhuriyet gazetesi, MSP'lilerin Kudüs mitingini eleştiren haberinde ise "<<laiklik ne demek şeriatçıyız>>, <<Dinsiz devlet, yıkılacak elbet>> türünden sloganlar haykırırlar İstiklal Marşı'nı da protesto etti. Konya Savcılığı, soruşturma açtı" spotunu eklemiştir. Bu giriş ile yapılan mitingde, oluşan havanın, devlet ve millet karşıtı olduğu algısı yaratılmış ve devletin savcılarının, konuya müdahil olduğu aktarılmıştır. "AP Başkanlık Divanı kararı ile hükümete devam" başlıklı bir diğer haber spotunda ise kararın oy birliği ile alındığı ve genel idari kurulunun da aynı görüşü benimseyebileceği okura sunulmuştur. Bu giriş aynı zamanda, yorumlardan uzak sade bir ifade olması ile de gazetenin genel yaklaşımından uzak, bir spot, olarak dikkat

çekmektedir. “Ankara’da 2, İstanbul’da bir kişi öldürüldü” başlıklı haberin girişinde, öldürülenlerin sol siyasi görüşü benimseyen insanlar olduğuna dikkat çekilmiştir. Gazete burada yine sol düşünceyi aklayan bir tutumla haberi satırlarına taşımıştır. Bu düşünceyi desteklemek adına, ek olarak birinci sayfa da MHP’ye getirilen eleştirel haberde eklenebilir. “Batı Alman <<Der Spiegel>> dergisi son sayısında MHP ve yan örgütlerinin Almanya’daki faaliyetlerine geniş yer ayırdı” girişli haber ile MHP’nin bazı örgütlerle bağlantılı olduğu algısı yaratılmış ve Almaya da bile bu görüşün hakim olduğu savunularak, sağ siyasi hareket olumsuz şekilde gösterilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi, 9 Eylül sabahı “Sağda, geride bir CHP topluma öncü olamaz” başlıklı haberin spotunda “CHP sol kanat parlamenterleri Genel Merkeze gönderdikleri açık mektupla dengeli ve kararsız tutumun terkedilerek toplumsal çelişkinin emekten, bağımsızlıktan, demokrasiden yana saflarında yer almasını istediler...” ifadesini kullanmıştır. CHP içindeki muhalif hareketleri satırlarına taşıyan gazete, doğrudan bir şekilde açıklamaları aktararak olayı okuyucuyla buluşturmayı tercih etmiştir. “6 kentte ikisi öğrenci, biri eczacı 11 kişi öldürüldü” başlıklı haber metninin girişinde, olayların fazlasının Adana’da yaşandığı aktarılmıştır. “Konya Selçuk Üniversitesi’nde faşist baskılardan yılan 150 öğrenci nakil için Ege Üniversitesi’ne başvurdu” başlıklı haberin girişinde ise “Konya Selçuk Üniversitesi’nin çeşitli fakülte ve yüksek okullarında kaydı bulunan 150 devrimci öğrenci, üniversitedeki faşist baskılar nedeniyle öğrenim göremediklerini belitti” ifadesi kullanılmıştır. Baskı yapanların sağ görüşlü olduğu ve ‘faşist’ kelimesi ile ifade edilmesi yanında, mağdur olduğu iddia edilen öğrencilerin ise ‘devrimci’ diye adlandırılması dikkat çekmektedir. Gazete bu haber girişi ile yine sol siyasi hareket içerisinde olanları mağdurlaştırmış ve sağ görüşlülere ise suçlama durumunu yenilemiştir.

10 Eylül tarihinde Cumhuriyet gazetesi, Selim Yalçın imzalı “Hacizli Tır’lar Yurt Dışına Kaçırıldı” başlıklı haberin girişinde konuya dahil firmanın, Ziraat bankasına olan borcunu ödememek için, hacizli tırları kaçırdığı aktarılmıştır. Ziraat bankasının devlet bankası olmasına dikkat çekilerek, bir siyasi mesajında verildiği söylenebilir. Yine birinci sayfada: “Adana’da biri er 5 kişi Mersin’de 4, diğer illerdeki olaylarda ise 15 kişi öldürüldü” başlıklı haber girişinde de tıpkı başlıkta olduğu gibi, ölenlerin çoğunun Adana’da olduğu bilgisi aktarılmıştır. MSP’nin Kudüs mitingi ile ilgili atılan başlığın spotunda ise “MSP’liler kasıtlı haber verdiklerini, öne sürdükleri,

TRT ve bazı gazetecileri, dava edeceklerini bildirdiler” ifadesi kullanılmıştır. Bu haber girişi sağ ve muhafazakar partililerin, görüşünü içermesi açısından önemlidir. Gazetenin sık başvurmadığı bu yaklaşım, olumlu gözükse de kullanılan ifadelerde yorum yapmadığı ve olayları iddialar şeklinde ele aldığı görülmektedir.

Cumhuriyet gazetesi, 11 Eylül 1980 günü manşetini bir önceki gün yapılan, kaçak tırlar haberinin, devam niteliğinde olan “Servet kaçırın vatandaşlar kayboldu” haberine ayırmıştır. Haberin spotunda kaçak şirketlerle, devlet bankasını, soyan kişilerin ülke içinde olabileceği bilgisi verilmiştir. “Ankara’da kurşuna dizilen 2’si kardeş 4, Fatsa’da 3, Malatya’da 2 olmak üzere yurtdışı 17 kişi öldürüldü” başlıklı bir diğer haber, girişte verilen ‘Ankara Sıkıyönetim Savcılığı sol görüntüsü vererek eylem yapan, biri eski MHP’li 9 kişinin 75 yıl hapsini istedi’ ifadesi ile dikkat çekmektedir. Olayların sorumlularını, sol görüntüsü vermekle itham eden gazete aslında bu kişilerin, MHP’li olduğuna vurgu yaparak, sağ siyasi görüşü olumsuzlama hareketine devam etmiştir. Suçluların siyasi görüşleri kullanılarak yapılan bu karalama hareketi, gazete tarafından sıklıkla uygulanmaktadır. “Sol kanadın bildirisi CHP grubunda kavgaya yol açtı” başlıklı bir diğer haberin spotunda ise CHP Merkezinin, bir gün önce yapılan, eleştirilere getirdiği cevaplar sıralanmıştır.

12 Eylül 1980 günü darbe sonrası ikinci baskısı yayımlanan gazete, sür manşetinde kullandığı “Silahlı Kuvvetler yönetime el koydu” ve “Parlamento ve hükümet feshedildi” başlıklarının spotuna “Türk Silahlı Kuvvetleri ‘emir komuta zinciri içinde ve emirle’ görev yaptı” cümlesini çıkarmıştır. Silahlı kuvvetlerin, emir komuta zincirine bağlı kalarak, darbeyi gerçekleştirdiği, vurgusunun yapıldığı spotta, gazetenin bu eylemi görev olarak adlandırılması dikkat çekmektedir. 12 Eylül tarihinde kullanılan diğer başlıkların her hangi birinin bir girişi veya spotunun birinci sayfaya taşınmaması da yine gazetenin darbe ile olan tutumuna ışık tutan bir göstergedir. Burada gazete başlıklarla okura vurucu şekilde ulaşmak istemiştir.

13 Eylül günü Cumhuriyet gazetesi, kullandığı “Ana Hedef Atatürkçülük” başlığının spotuna “ Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Milli Selamet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisinin, parti başkanları, şimdilik can güvenliklerinin sağlanması amacıyla silahlı kuvvetlerin koruma ve gözetiminde, belirli yerlerde ikamete tabi tutulmuşlardır. Durum müsait olunca serbest bırakılacaklardır” ifadelerine yer vermiştir.

Gazete bu giriş ile cunta yönetiminin, siyasi parti liderleri üzerindeki inisiyatifini, okura aktarmıştır. “Org. Evren, MGK’nın ilkelerini açıkladı” başlığı altında ise habere giriş olarak, Kenan Evren’in açıklamalarında harekâtın neden gerçekleştirildiğine ve bundan sonrası için ana ilkelerinin neler olacağına değinilmiştir.

Cumhuriyet gazetesinin, 14 Eylül 1980 tarihli sayısında “Türkeş’e Bugün 13’e Kadar Süre Tanındı” başlıklı haber metninin girişinde MGK’nın MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş için sergileyeceği tutum satırlara taşınmıştır. Bir diğer başlık olan “Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koymasına ilişkin yankı ve yorumlar sürüyor” haberinin altında ise Amerikan New York Times gazetesinin ve bazı Avrupa radyolarının darbe ilgili yorumlarına yer verilmiştir. Bu sayfada öne çıkan diğer başlıkların girişi yorumsuz bir şekilde başlıkla benzer cümleler kurularak haberleştirilmiştir.

15 Eylül tarihinde Cumhuriyet gazetesi, “Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koymasına ilişkin yankı ve yorumlar sürüyor” başlığının spotunda olayın özetini yapmıştır. “Milli Güvenlik Konseyince yayınlanan bildiride tüm grev ve lokavtların ikinci bir karara kadar ertelendiği, toplu sözleşmenin sürdüğü, işyerlerinde ücret ve yan ödemelere avans mahiyetinde yüzde 70 zam yapılacağı açıklandı. Bildiride kamu ve özel kesimdeki tüm iş yerlerinde bugün üretime başlanacağı, ahlak, iyi niyet kurallarına uymama ve sağlık sebepleri dışında her hangi bir nedenle işçi çıkarılmayacağını açıkladı” ifadesi ile genişçe bir özet şeklinde verilmiştir. MHP lideri ile ilgili haberin girişinde ise Türkeş’in Ankara Garnizon Komutanlığını arayarak olduğu yeri bildirmesi ve Uzunada’ya gönderilmesi sade bir dil ile aktarılmıştır. 15 Eylül tarihli haberlerden olan “Adana’da 2 grup arasındaki çatışmaya müdahale eden yüzbaşı şehit oldu” başlıklı haber girişi ise gazetede oluşan eksen kaymalarına en güzel örnektir. Haberin girişinde kullanılan “Dün saat 16.45 sıralarında Adana’da iki sol fraksiyon arasındaki çatışma yerine yetişen Bülent Algın adlı Tankçı Yüzbaşı vurularak şehit edilmiş, Ayhan Cansız ve Serdar Soyugün adlı iki terörist suç aleti tabancalarla ele geçirilmiştir” ifadeleri kullanılmıştır. Gazete darbe öncesi sol fraksiyon da yer alan örgütleri terör kelimesi ile yan yana getirmezken ilk defa bu tutumunu değiştirmiştir. Yine bu haberde hayatını kaybeden kolluk kuvvetlerinin ‘şehit’ olarak ifadesi de gazetenin darbe öncesi çok kullanmadığı bir tutumdur. Gazete bu girişlerle nereden, nereye evrildiğini gözler önüne gelmektedir.

16 Eylül tarihli haberlerden öne çıkan “Müsteşarlar, bakan yetkilerini kullanacak” başlığın spotu ilgi çekicidir. “Bakanlar Kurulu kararı gerektiren hallerde Bakanlıkların teklifi ile Başbakanlıkta gereken işlem yapıldıktan sonra Milli Güvenlik Konseyi kararı alınacaktır” ifadesi giriş olarak kullanılmıştır. Müsteşarlara bakanlık yetkisi verilse de asıl gücün MGK olduğu hatırlatılmıştır. Anayasa ile ilgili olan başlığın spotunda ise kurulan komiteler ve yapılan çalışmalar hatırlatılmış ‘yargı düzeninin hızlandırılması’ ifadesi ile de cunta yönetimine olumlu bir yaklaşım sergilenmiştir.

Cumhuriyet gazetesi, 17 Eylül 1980 günü “Evren: ‘Bozulan demokrasiyi işletmeye geldik,’” başlıklı haberin spotunda Kenan Evren’in açıklamalarını olduğu gibi vermeyi tercih etmiştir. Hiçbir yorum ve tasarrufun sergilenmediği haber girişinde, açıklamalar bire bir metinde yerini almıştır. “Anarşiye hiçbir ad altında izin verilmeyecek” başlıklı haberin spotunda yine Kenan Evren’in sözlerinin vurucu kısımları giriş olarak kullanılmıştır. Alparslan Türkeş ile ilgili haber başlığının spotunda ise “ Ankara Kavaklıdere de bir banka şubesine yatırılan paranın düzgün tomarlar halinde bantlandığı ve bazılarının üzerinde ‘Yozgat’ sözcüğünün okunduğu belirtiliyor” ifadelerine yer verilmiştir. 12 Eylül öncesi sağ siyasi hareketleri olumsuz yönleri ile alan gazete darbe sonrası da benzer nitelikli haberler yapmaya devam etmektedir. Cunta yönetimine getiremediği eleştiri ve olumsuzlama hareketlerini sağ düşünce üzerinde cesurca yapmaktadır.

Cumhuriyet gazetesi, 18 Eylül 1980 tarihinde birinci sayfasında “Evren ve Milli Güvenlik Konseyi üyeleri bugün törenle and içecek” başlığını çıkarmıştı. Başlık altında habere girişte ise “Devlet Başkanı, Milli Güvenli Konseyi ve Genelkurmay Başkan Orgeneral Kenan Evren bugün TBMM’de düzenlenecek bir törenle and içecektir” ifadelerine yer verilmiştir. Bu haber girişinde Kenan Evren’in bütün yetkileri ard arda sıralanarak önemini artırma yoluna başvurulmuştur. Törende yemin edecek diğer komutanlara değinilmeyen girişte, Kenan Evren ve cunta yönetimi önemi arttırılan bir şekilde aktarılmıştır. Darbe öncesi siyasi iktidar eleştirileri yayımlayabilen gazetenin, darbe sonrası, cunta yönetiminin önemini arttıran haberler yapması ve eleştiriden uzak kalması dikkat çeken bir ayrıntıdır.

Cumhuriyet gazetesi, 19 Eylül 1980 tarihinde, darbenin üzerinden geçen bir hafta sonrasında manşetine “Evren ve Konsey üyeleri törenle and içti” başlığını

kullanmıştı, başlığın spotu, yine genişçe bir özet niteliğindedir. “Parlamento’daki törenle yüksek yargı temsilcileri, protokole dahil silahlı kuvvetler mensupları, bakanlık müsteşarları, Diyanet İşleri Bakanı ile Ankara’daki üniversite rektörleri ve akademi başkanları, Ankara Valisi ve Belediye Başkanı katıldı. Yemin metninde <laik cumhuriyet ilkelerine dayalı yeni bir anayasa düzenlemesi için çalışacağıma namusum ve şerefim üzerine and içerim> deniliyor” ifadeleri kullanılmıştır. Katılımın genişliğine dikkat çekilen metinde yemin ile içeriğe de yer verilerek çalışmaların ne yönde olacağına dair mesajlar verilmiştir. Tutuklanan parlamenterlerle ilgili başlığın altında ise hangi partiden, kaç kişinin, denetim altına alındığı aktarılmıştır. Türkeş ve Erbakan’ın çalışma odalarının mühürlenmesi haberi de yine başlıkta yer aldığı gibi aktarılmış ve giriş kısmında yorumda bulunulmamıştır.

2.2.2.2. Tercüman Gazetesi Spotları

Tercüman gazetesi, 5 Eylül 1980 tarihli baskısının, birinci sayfasında dışişleri bakanı için yapılacak olan güven oylamasını, Erkmen için güven oylaması bugün” başlığı ile vermiştir. Bu haberin spotunda AP’nin 226’yı buldurmama, CHP ve MSP ise 226 oyu buldurmaya çalışacakları hatırlatılırken, 226 kırmızı oy çıkarsa Erkmen’in bakanlıktan düşeceği ifade edilmiştir. Öne çıkan diğer başlığın girişinde ise Başbakan Demirel’in sözleri doğrudan aktararak kullanılmıştır. Benzer anlayışla gazetenin başlıklarda görülen hükümet sempatisi spotlarda da kendisini hissettirmektedir. “Adı bir aşk skandalına karışan İmadettin Elmas CHP Genel Sekreter Yardımcılığından İstifa Etti” başlıklı haber metninin spotunda, tatil yaptığı kadını karısı olarak tanıtan CHP’li sekreterin, aslında o kişinin, karısı olmadığına ortaya çıkması kullanılmıştır. Bu spot ile gazete sol siyasi hareket içerisinde yer alan insanların, toplumca olumsuz karşılanan yönlerini, haberlerde kullanmayı sürdürmektedir. Öne çıkan diğer başlıkların girişinde ise olaylar sıralanmış ve yorumlardan uzak girişler kullanılmıştır.

6 Eylül tarihli “Erkmen düştü” manşet haberi girişinde, oylamaya dair detaylar veren Tercüman gazetesi “ oylamaya AP ve MHP’liler katılmadı 2 güven oyunu Feyzioğlu ile AP’li Recep Özel verdi” diyerek haberleştirmiştir. Haberin spotunda üç siyasi parti liderlerinin birer cümlelik sözlerini de taşıyan Tercüman, üç siyasi partiye de söz hakkı tanımıştır. AP, CHP ve MSP liderlerinin açıklamalarının eşit oranda spotta yer alması, dönemin siyasi şartlarında, olumlu bir yaklaşımdır.

Tercüman gazetesi, 7 Eylül tarihinde başbakan Süleyman Demirel'in sözlerini manşetine çıkarmıştır. "CHP, MSP'nin dümen suyuna girdi" başlığıyla verilen haberin spotunda, Demirel'in açıklamaları doğrudan tırnak içine alınarak verilmiştir. Haberin doğrudan aktarımla verilmesi gazetenin, siyasi iktidara verdiği önemi işaret eden bir tutumdur. Kudüs'ü Kurtarma Günü Mitingi Konya'da yapıldı haber metninin spotunda ise bu defa Necmettin Erbakan'ın sözleri kullanılmıştır. Gazete bu tarihlerde benzer haberlerde birinci kaynağa giderek doğrudan tırnaklı söylemler kullanmayı tercih etmektedir. Bir başka dikkat çeken unsur ise "Komünist örgütlere silah satan bir şebeke ele geçirildi" başlıklı haberin girişinde yer almaktadır. Sol görüşlü yerine 'komünist' ve 'terörist' ifadelerini kullanan gazeteyi, Cumhuriyet gazetesinin, sağ siyasi görüşte yer alan versiyonu olarak değerlendirebilir.

Tercüman gazetesinin, 8 Eylül tarihli manşet haberi olan "kritik hafta" başlığı altında "MSP de parlamenterlerini serbest bıraktı. AP Genel İdare Kurulu bugün Demirel'in başkanlığında durum değerlendirmesi yapacak" ifadeleri kullanılmıştır. Gazete gündeme dair dikkat çeken haberi, spotta özetleme yolunu tercih etmiştir. MSP mitingi ile olan haber başlığının altında ise sade bir giriş kullanılmış ve savcılığın delilleri toplamaya başladığı aktarılmıştır. MHP'nin seçimle ilgili haberinin spotunda da Genel İdari Kurulda alınan seçim çağrısının Alparslan Türkeş tarafından açıklandığına, değinilmiş ve tırnaklı şekilde açıklama metnine de yer verilmiştir.

Tercüman gazetesi, 9 Eylül sabahı "Kendi birliğini sağlayamayan CHP, ülke birliğinden söz edemez" başlıklı haberinin spotunda, sol kanada mensup CHP'li parlamenterlerin açıklamasını kullanmıştır. "CHP'nin <Merkez partisi haline getirildiği> iddia edilen açık mektupta <Çağın ve toplumun gerisine doğru zorlanan bir CHP, toplumun öncüsü olamaz> dendi.. CHP'li 31 parlamentere göre, 'Parti içinde tüzük hükümleri kötüye kullanılıyor, zor günlerin yükünü çekmiş parti örgütleri tasfiye ediliyor' şeklinde verilmiştir. CHP içerisindeki olayları haber girişinde genişçe veren gazete, sol siyasi harekette yaşananları, sağ olumlayacak şekilde haberleştirmiştir. Muhalefet partisi içerisinde yaşanan olayları, geniş çaplı şekilde ele alarak, siyasi iktidara olumlu katkılar sağlayan gazetenin, bu tarihlerde sağa yakın ve muhafakar bir yaklaşımla haberleri yaptığı sonucuna ulaşılmaktadır. Türk-İş ile ilgili haberin girişinde ise sendikanın AP ve CHP yönetimlerine yaptığı uzlaşi çağrısı okura aktarılmıştır.

Tercüman gazetesi, 10 Eylül günü “TÜRK-İŞ ‘Ecevit’in beyanını kaygı ile karşılandı” başlıklı haberin spotuna Türk-İş’in açıklamalarını olduğu gibi aktararak vermeyi tercih etmiştir. Ecevit’in çağrılarının eleştirildiği metni kesmeksizin aktaran gazete, yine sol siyasi harekete getirilen eleştirileri spotuna taşımayı tercih etmiştir. Metro’nun temeli ‘Tek Yol Devrim, sloganlarıyla atıldı’ başlıklı haberde yine benzer bir bakış açısı sergilenmiştir. Haberin spotun da orada yaşanan küçük çaplı olumsuzlukları kullanan gazete, CHP üzerindeki olumsuz yaklaşımını devam ettirmiştir. Adana’da komünistler güvenlik kuvvetleri ile çatıştı:1’i komanda eri, 3 kişi öldü” başlıklı haberde de benzer tutum sergilenmiştir. Haberin spotunda ülke içinde yaşanan olaylar, illere göre ayrı ayrı kaleme alınırken, sol düşünceye sahip kişiler ‘komünist’ olarak ifade edilmiştir.

Tercüman gazetesi, 11 Eylül 1980 günü manşetine yine muhalefeti eleştiren bir haberi taşımıştır. “CHP grubu ROBOT gibi oldu” başlığı ile verilen haberde CHP’li vekil Tahtakılıç’ın, Bülent Ecevit’e yönelik eleştirileri alt başlıkta yer almaktadır. Haberin spotunda ise yaşanan gerilim, en ince ayrıntısı ile ele alınarak CHP’de olumsuz olaylar yaşanıyor, algısı yaratılmıştır. Haber girişinde bir vekilin kullandığı ‘köpek’ kelimesi büyük harflerle verilerek bu düşünce açık edilmiştir. Muhalefete sert eleştiriler getiren gazete, aynı tutumu siyasi iktidara karşı sergilemekten kaçınmıştır. “EREN:<<Anarşi dünyada olduğu gibi ülkemizde de amacına ulaşamayacak>>” başlığı ile verilen haberde, İçişleri Bakanı Orhan Eren’i açıklamaları okuyucuya olumlu bir şekilde ulaştırılmıştır. Haberin spotunda Başbakan’dan da alıntı yapan Tercüman, siyasi iktidar haberlerini, olumlu yönleri ile ele almayı sürdürmüştür.

Tercüman gazetesinin 12 Eylül günü ilk saatlerinde gerçekleştirilen darbe sonrası, bir baskısı, milli kütüphane kayıtlarında yer almamaktadır. Bu nedenle gazetenin darbe ile ilgili haberlerinin, spot analizleri, 13 Eylül 1980 tarihli baskısında değerlendirilmeye devam edilmiştir.

Tercüman gazetesi, 13 Eylül tarihli baskısında “Yeni anayasa hazırlanacak” başlığına ek olarak haberin spotunda “ <<Türk Silahlı Kuvvetleri en kısa zamanda Anayasa ve Seçim Kanunu ile Partiler Kanunu hazırlayarak ve bunlara paralel düzenlemeleri müteakip özgürlükçü demokratik, laik ve sosyal hukuk kurallarına dayalı bir yönetime, ülke idaresini devredecektir>>” söylemini çıkarmıştır. Gazete burada

TSK'nın biran önce ülkeyi sivil bir yönetime devretmek istediğini aktarmıştır. Darbe ertesi gerçekleşen bu spot ile, cunta yönetimi karşıtı bir söylemden kaçınılmıştır. “Ordu mecbur kaldı” başlıklı haber spotunda ise darbenin dünya basınında nasıl değerlendirildiği çeşitli örneklerle aktarılmıştır.

Tercüman gazetesi, 14 Eylül 1980 tarihinde “Siyasi Parti tabelaları indirildi” başlığı ile yayımlanmıştır. Bu haberin spotunda “İl Merkezi ve ilçelerde tabelaların indirilmesinden sonra bina ve lokaller İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığınca emniyet ve kontrol altına alındı” şeklinde ifade edilmiştir. Bu spot ile olayın küçük bir özeti, gazetede ki yerini almıştır. Ancak spotta kullanılan emniyet ve kontrol kelimeleri cunta yönetimine getirilen bir övgü algısı uyandırmaktadır. “140 işyeri 41 bin işçisi ile grevde” üst başlıklı haber ise “İşçi-İşveren anlaşmak istiyor” başlığı ile haber yapılmıştır. Bu haberin spotunda tarafların anlaşma isteğinde olduğu aktarılmıştır. Darbe sonrası ikinci günde sosyal hayatla ilgili haberleri birinci sayfasına taşıyan Tercüman gazetesi, bu hareketle diğer gazetelere fark yaratmıştır. “ Milli Güvenlik Konseyi Türkeş’e bir çağrıda daha bulundu” başlıklı haberin spotunda ise MGK’nın Türkeş için yaptığı çağrı olduğu gibi yayımlanmıştır.

Tercüman gazetesi, 15 Eylül 1980 tarihinde “Bütün grev ve lokavtlar ertelendi” başlıklı haberin spotunda, durumu uzunca şekli ile özetleyen bir yaklaşım sergilemiştir. Bu aktarımda herhangi bir yorumda bulunmayan gazete, olayı olduğu gibi sade bir dille okuyucuya aktarmayı tercih etmiştir. MHP lideri ile ilgili haber girişinde de benzer bir tavır takınan gazete, darbe sonrası yorumlamalardan kaçınmaya gayret ederken, iktidarın yeni sahipleri ile ilgili ters düşülecek adımlar atmamaktadır.

Tercüman gazetesi, 16 Eylül 1980 günü “Onbinlerce işçi dün işbaşı yaptı” başlığını manşetine taşımıştır. Bu haberin girişinde “ Grevdeki işçilerin işbaşı yapmasını engellemek isteyen militanlar, güvenlik kuvvetlerince derhal yakalanıp göz altına alındı” ifadelerine yer vermiştir. Bu spotta iş başı yapılmasını engellemek isteyenlere ‘militan’ benzetmesi yapılması darbe sonrası kullanılan ilk yorumlu spotlara örnek teşkil etmektedir. Spotun devamında işbaşı yapmayan, az sayıda işçinin, işe gelmemeye devam etmeleri durumunda, sıkıyönetim kanununa muhalefetten haklarında işlem yapılacağı da hatırlatılmıştır. “ Sıkıyönetim Mahkemelerinin görev alanı genişletildi” başlıklı haberin spotunda ise MGK’nın bu mahkemelere verdiği hakların

genişletilmesine değinilmiştir. Bir süre önce indirilen siyasi parti tabelaları tekrar yerlerine takılıyor” başlıklı haberin spotuna ise TSK’nın bir süre önce aldığı karardan vaz geçerek, siyasi partilerin tabelalarına tekrar izin verdiği aktarılmıştır.

Tercüman gazetesi, 17 Eylül 1980 tarihinde “Harekat demokrasi içindir” başlığını manşetine taşı mıştır. Bu başlığın altında Org. Kenan Evren’in açıklamalarını çok geniş bir şekilde ve genel itibarı ile tırnaklı olarak spota taşın mıştır. Yorumlar ve düşüncelerin dile getirilmediği haber spotunda, siyasi iktidarın yeni sahibi Kenan Evren’in açıklamaları olduğu gibi satırlara taşın mıştır. Bu tutum gazetenin bu dönemde askeri yönetime verdiği önemi göstermektedir. Gazete bu tarihlerde genel olarak yeni yönetim yanlısı bir haber dili kullanmaktadır.

Tercüman gazetesi, 18 Eylül 1980 günü “ Konsey yeleri bugün yemin edecekler” manşetini atmıştır. Haberın spotuna “Yemin törenini ordu komutanları ile birlikte bütün orgenerallerde takip edecek” diyerek girilmiştir. Bu girişten itibaren devam eden satırlarda, siyasi parti genel başkanlarının odalarının, hangi komutanlara verileceği tek tek değerlendirilmiştir. Bu spotlar ele alınırken yorumların olmadığı göz önündedir. “THKP-C Lideri Zeki Yumurtacı adam ldrdğu mezarlıkta vuruldu” başlığı bir diğer dikkat çeken haberdır. Haber metninin spotunda ise “Avcılar Mezarlığı’nda İlsa Fabrikası Genel Müdürünün ldrlmesi ile ilgili tatbikat yapılırken ağalıklardan ateş aan 3 terörist kendi arkadaşlarını vurarak ölümüne yol açtı” ifadesi kullanılmıştır. Ateş aan kişileri ‘terörist’ olarak ifade eden gazete, sağ siyasi harekete ve cunta yönetimine getiremediği sert söylemleri sol fraksiyonda yer alan, örgütlü kişiler, için kullanmaktan geri durmamıştır.

Tercüman gazetesi, 19 Eylül 1980 sabahı “Yemin ettiler” başlığının altında “ Parlamento’daki yemin törenini Yüksek Askeri şra yeleri ile birlikte çok sayıda general ve amiral, bakanlık müsteşarı, niversite ve yüksek okul rektör ve başkanları takip etti” spotuna yer vermiştir. Gazete katılımcıları tek tek aktararak geniş çaplı ve büyük katılımlı bir törenin gerçekleştiğini, spotta okura aktarmıştır. Eskişehir, Kütahya ve Afyon’da dn 93 kişi yakalandı” başlıklı haberin giriş cümlesinde haber ile ilgili ayrıntılara yer verilmiştir. 50 parlamenter ile ilgili haberin spot cümlesine de ‘yapılan açıklamaya göre’ cümlesi ile giriş yapan gazetenin, yine bir yorum tasarrufunda bulunmayacağını belli etmiştir. Siyasi partilerin parlamenterleri hakkında, sayılardan ibaret

bir spot tercihi yapan Tercüman gazetesi, cunta yönetimi ile ters düşecek haberlerden kaçındığı algısını yeniden oluşturmaktadır.

2.2.2.3. Yeni Asır Gazetesi Spotları

5 Eylül 1980 tarihinde Yeni Asır gazetesi “Konya’da cezaevini basan silahlı 5 kişi, 7 hükümlüyü kaçırdı...PES!..” başlıklı haberin girişinde, olayla ilgili bilgilerin, ajans muhabirleri tarafından, cumhuriyet savcısından alındığını aktarmıştır. “Ecevit’in <<cellat>>ını bir aşk hikayesi yedi!” başlıklı haberin girişinde, başlık kadar vurucu bir giriş tercih edilmemiştir. Gazete haberin ilk paragrafın da konunun muhatabı İmadettin Elmas’ın açıklamalarına yer vermiştir.

Yeni Asır gazetesi, 6 Eylül 1980 tarihinde büyük puntolarla “Demirel: Devam” şeklinde bir başlıkla yayımlanmıştı. Haberin spotunda ise “Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen hakkındaki güven oylaması hükümetin birçok üyesinin bile, beklemediği bir sonuç verdi: ‘Kırmızı’ oyların toplamı 231’i buldu. AP ve MHP’lilerin katılmadıkları, bu nedenle de bazı çevrelerce Erkmen’i yalnız bırakmakla suçlandıkları güven oylamasında CHP tam kadro, MSP ise üç eksikle yer aldı” ifadeleri kullanılmıştır. Başlığın, geniş detaylı bir özeti ile giriş yapılan haberde, siyasi iktidarın kendi bakanını yalnız bıraktığı, düşüncesi dile getirilmiştir. “Erkmen’i arkadaşları teselliye çalışıyor...” başlıklı haberin girişinde ise güven oylamasında bakanlığı düşürülen Erkmen’in, konuya dair düşünceleri kullanılmıştır.

Yeni Asır gazetesi, 7 Eylül günü sabahı “Fesli, takkeli gösteri” manşetiyle sert bir MSP muhalefetiyle okuyucuyla buluşmuştur. Spotta da aynı tavrını sürdüren gazete “İstiklal Marşı’nı yere çökerek dinleyen bir grup<Düzene İsyan> diye tempo tuttu” ifadelerini kullanmıştır. İstiklal Marşımız üzerinden yapılan bu giriş MSP’liler ve diğerlerini karşı karşıya getirebilecek bir yaklaşımdır. Gazete burada karşı düşüncelerin, fikir çatışmalarını, milli değerlerimiz üzerinden okuyucuya aktararak, kendi ideolojik yaklaşımına olan ilgiyi arttırmak istemiştir. Gazetede yer alan “Konya dün Cumhuriyet için yüz karası sayılacak bir mitinge sahne oldu” ifadesi ile de bu tutum sürdürülmüş ve kendi yayın çıkarları doğrultusunda, milli değerleri araç olarak kullanmaktan kaçınmamışlardır. Muhalefet partileri sert şekilde eleştirilirken, siyasi iktidarın daha naif ele alınması, gazetenin tutumu hakkında en net göstergelerden birtanesidir.

“Demirel Ecevit’e meydan okudu” başlıklı haberin spotunda başbakanın, muhalefet için sarf ettiği, sert sözlerin, kullanılması da yukarda belirtilen düşüncenin bir yansımasıdır. Düşürülen bakan Erkmen, ile ilgili haberin spotu da bu çerçevede ilk sayfadaki yerini almıştır.

Yeni Asır gazetesi, 8 Eylül tarihinde bir önceki günün tekrarı niteliğinde başlıklar ve spotlar kullanmıştır. Koyu bir MSP muhalefetine yanına, CHP eleştirileri de ekleyen gazetenin, siyasi iktidarın basın sözcülüğünü, üstlenmeye çalıştığı söylenebilir. “...Ve Erbakan kaçtı!..”, “1971’de de İsviçre’ye gitmişti” ve “MSP lideri program dışı bir gezi için dün Londra’ya giderken, Savcılık Akıncılar Derneği’nde önemli belgeler ele geçirdi..” gibi ifadelerin yer aldığı birinci sayfa haberlerinin spotları yine MSP’nin olumsuz yönlerine dikkat çekme noktasında birleşmektedir. “Erkmen CHP’ye soruyor” başlıklı haberin spotunda kullanılan “Atatürkçü, çağdaş politikaya paydos mu?” sorusu ile de güvensizlik oyu alan bakanın, CHP yönetimine olan eleştirileri ‘Atatürk’ üzerinden aktarılırken, bütün muhalif partilere, milli değerler üzerinden bir olumsuzlama yapıldığı görülmektedir.

Yeni Asır gazetesi, 9 Eylül 1980 günü, yine Necmettin Erbakan ile ilgili bir habere, manşetinde yer vermiştir. “Esrarengiz hoca..” başlıklı haberin alt başlıklarında ise Erbakan’ın Londra’da yaptığı toplantıdan Türk ve İngiliz dışişlerinin haberdar olmadığı iddia edilmiştir. Haberın spotunda da “MSP liderinin dün Avrupa İslam Konseyi üyeleri ile Londra’da gizli bir toplantı yaptığı öne sürüldü” ifadeleri kullanılmıştır. Bu spot ile başlık desteklenirken, yapılan toplantıların gizli olduğu algısı yaratılmış ve habere olumsuz bir anlam kazandırılmıştır. “Başsavcılık harekete geçti” başlıklı haberin girişinde de aynı tavrı sürdüren gazete, “Soruşturma, MSP’nin kapatılmasını gerektirecek sonuçlar ortaya çıkarırsa Anayasa Mahkemesi’nde dava açılacak..” iddiasını satırlarına taşımıştır.

Yeni Asır gazetesi, 10 Eylül 1980 sabahı da başlıklar ve spotlar ile MSP üzerindeki sorgulayıcı tavrı sürdürmeyi tercih etmiştir. “Londra’dan selam!” üst başlıklı karikatürlü haberde, günlerdir süre gelen Erbakan eleştirilerine devam edilmiştir. Haberın ana başlığında ise “<<Yenisi için CHP ile anlaşamadığımızdan hükümeti düşüremedik>>” ifadesi kullanılmıştır. Bu haberın spotuna “Konya’daki olaylı mitingden sonra apar-topar Türkiye’den ayrılan MSP Genel Başkanı Necmettin

Erbakan” denilerek giriş yapılmıştır. Spotun devamında Erbakan’ın sözlerine yer verilse de öncesinde kullanılan kelimelerle, olumsuz bir hava en baştan yaratılmıştır. Buradan hareketle gazetenin, günden gün gelen MSP’yi olumsuzlaştırıcı tavrına devam ettiği belirtilebilir. “20 kişilik ölüm listesi yapan 28 terörist yakalandı” başlıklı haberin giriş cümlelerinde ise sol fraksiyon çalışmalarını sürdüren gruplar, terörle ilişkilendirilmiştir. Yine buradan hareket ile gazetenin, sol siyasi görüşe olan uzaklığı tekrardan kanıtlanmaktadır. Sol siyasi görüşü ve MSP muhalefeti açık açık sergileyen gazete, aynı eleştirileri, siyasi iktidar aleyhinde ise kullanmamaktadır. “AP Genel İdare Kurulu kararı” üst başlıklı haberde “Hükümet güvenoyuna gitmiyor” şeklinde giriş yapılarak okura aktarılmıştır. Haberin veriliş biçimi değerlendirildiğinde gazetenin, hükümet açısından sorun teşkil eden bir durum yok, algısı yaratmak istediği düşünülmektedir.

Yeni Asır, 11 Eylül 1980 günü manşetine “Güneye dikkat!” ifadesini konumlandırmıştır. İran ve Irak arasındaki gerilimin aktarıldığı haberin, girişinde ise iki tarafın önemli kayıplar verdiği vurgulanmaktadır. Bu haber ile ülkenin iç karışıklıkları dışında, coğrafi yakınlıklarında oluşan, olumsuz gelişmeler de okuyucuya iletilmiştir. Birinci sayfada yer alan “CHP grubunda küfürler yumruklar” başlığı, muhalefet partisi içerisinde yaşananları, vurucu şekilde ifade etmesi açısından önem arz etmektedir. Haberin spotunda “Genel Yönetim Kurulu üyesi Nebil Oktay, Bursa Milletvekili Esat Işık’a <<seni köpek>> derken, Ecevit’in kendisine güldüğünü gören Uşak Senatörü Tahtakılıç da <biz robot muyuz> diye seslendi...” ifadeleri kullanılmıştır. Yaşanan olayların en ağır kelimelerle spota taşınması, gazetenin tutumu hakkında net mesajlar içermektedir. Bütün muhalefet partileri, gazetenin sert tavrından, en ağır şekilde payını almaktadır. “Moskova yasadışı TKP’yi kutladı” başlıklı haberin girişinde, sol siyasi hareketler yine kötü yönleri ile ele alınırken, Moskova’nın resmi yayın organlarınca Türkiye iç siyasetine karıştığı iddia edilmiştir.

Yeni Asır gazetesi ile ilgili 12 Eylül 1980 ve 13 Eylül 1980 tarihli bir baskıya milli kütüphane kayıtlarında ulaşılamamıştır. Gazetenin darbe ile ilgili haberleri, 14 Eylül 1980 tarihli basımı ile incelenmeye devam edilecektir.

Yeni Asır gazetesi, 14 Eylül 1980 tarihli sayısında “hükümet çalışmaları” ve “İnan başbakan adayı” başlıklı haberlerin spotlarında “Senato’dan ve AP’den istifa ettikten sonra diplomatlığa dönen Kamran İnan, Cenevre’den yurda döndü” ve “Cahit

Karakaş, Turgut Özal, A.Başer Kafaoğlu ve Coşkun Kırca'nın yeni hükümette görev alacakları öne sürüldü" ifadeleri kullanılmıştır. Darbe sonrası ulaşılan ilk sayısında, cunta yönetiminin, sivil hükümet çalışmalarına başladığını aktaran gazete, spotta ise hükümette yer alabilecek isimlere dikkat çekmektedir. Bu haber genel olarak ele alınacak olursa, gazetenin, cuntacılar için yönetimde kalma düşünceleri yok algısı yaratmak istediği düşünülmektedir. Bu tavır ile gazetenin, yeni siyasi erklerin amaçlarına uygun, hareket etmeye, gayret ettiği düşüncesi, hakim olmaktadır. Türkeş'e son çağrı" ifadesi ile "Bugün 13'e kadar teslim olmazsa <<suçlu>> duruma düşeceği duyuruldu" başlıklı haberin spotunda "MHP liderinin Genel Sekreter Yardımcısı Okuyan'la Ankara'dan ayrıldığı bildiriliyor" cümlesi eklenmiştir. "Parti liderlerinin sağlığı ve rahatı iyi..." başlıklı haberin girişinde ise AP, CHP ve MSP liderlerinin eşleri ile görüşmesine izin verildiği isteyenlerin eşlerini yanına aldığı bilgileri aktarılmıştır.

Yeni Asır gazetesi, 15 Eylül 1980 sabahı "Üç liderle konuştuk" manşetini atmıştır. Bu başlık "Demirel, Ecevit ve Erbakan'dan iyilik haberleri ve dilekleri" üst başlığı ile desteklenmiştir. Haberin girişinde ise "MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş'in dün sabah teslim olmasıyla, 'dört siyasal parti genel başkanın kendi güvenlikleri için bir süre Silahlı Kuvvetler'in güvencesi altında belirli bir yerde ikamet etmeleri' kararı tümüyle yerine getirilmiş oldu" ifadeleri kullanılmıştır. Kararın tamamının haber girişinde kullanılması dikkat çekicidir. Herhangi bir yorumda bulunulmadan, görüşmelerin aktarıldığı haberde, cunta yönetimine dair bir eleştiri yer almamaktadır. "Grevdeki işçilerin ücreti %70 arttırıldı" başlıklı haberin girişinde ise Kenan Evren'in bütün unvanları hatırlatılmış ve alınan kararlar olduğu gibi aktarılmıştır. Buradan hareketle gazetenin darbecilere karşı, ılımlı bir yayın politikası izlediği görülmektedir. "MHP lideri de Uzunada'da" başlıklı haber "Türkeş teslim oldu" üst başlığı ile desteklenirken spotunda da Türkeş'in kendi isteği ile sabah saatlerinde teslim olduğu bilgisi verilmiştir.

Yeni Asır gazetesi, 16 Eylül 1980 günü "Vatan hainlerine merhamet yok!" manşetiyle çıkmıştır. "Devletin çelik yumruğunun millet düşmanlarının başına nasıl indirileceğini göreceksiniz," üst başlıklı haberin girişinde, Adana Sıkıyönetim Komutan yardımcısı Tuğgeneral Nihat Bener'in açıklamalarına yer verilmiştir. Spotta "Adana'da şehit edilen yüzbaşının cenaze töreninde General Bener konuştu" cümlesi yer almaktadır. Birinci sayfanın bir diğer haberin de ise "Tören Perşembe'ye" başlığına

ek olarak Org. Evren ile MGK üyeleri and içecekler ifadesi eklenmiştir. Bu haber başlığının girişinde ise cunta yönetiminin, perşembe günü yemin edecek isimleri, tek tek aktarılmıştır. Gazete darbe öncesi sert siyasi eleştiriler getirirken, darbe sonrası spotlarında iktidar yanlısı bir tutum sergilemeye çalışmıştır. Bu dönemde incelenen tüm haber girişlerinde, cunta yönetimine karşı olumsuz herhangi bir yoruma rastlanmamıştır.

Yeni Asır gazetesi, 17 Eylül 1980 sabahı ““Geçici Anayasa ve Kurucu Meclis” manşeti ile yayımlanmıştır. Haberin spotunda ise “ Bu müdahale yapılmasaydı, gizli ve hain güçler Silahlı Kuvvetlere de sızarak birkaç yılda onu da bölme yoluna gideceklerdi’ ve ‘Konya olayları gericiliğin ne boyutlara ulaştığı göstermiştir. Milletimizin bu olay karşısında tehlikeyi bütün boyutlarıyla görmüştür..” ifadeleri yer almıştır. Bu söylemler Kenan Evren’in birinci ağızdan yaptığı açıklamalardır. Gazete Kenan Evren’in sözlerini tırnaklı bir şekilde spota taşıyarak doğrudan aktarma yoluna başvurmuştur. “Basın toplantısını 500 gazeteci izledi..” başlıklı bir diğer haberin spotunda ise yine Kenan Evren’e yöneltilen bir soru tırnak içinde verilerek kullanılmıştır. Gazete bu haber girişleri ile cunta yönetimine verdiği değeri göstermektedir. Kenan Evren’in açıklamalarının doğrudan aktarılması ve abartılı yorumların ve rakamların haberde yer alması, bu düşüncenin oluşmasına neden olmaktadır.

Yeni Asır gazetesi, 18 Eylül 1980 sabahı “Adalet hızlandı” manşetini kullanmıştır. Haberin spotunda “Dört gün önce Adana’da yüzbaşıyı şehit eden katiller yarın yargılanıyor” ifadesi yer almaktadır. Darbe sonrası, cunta yönetimine ters başlıklar kullanmayan Yeni Asır bu tutumunu spotlarda da sürdürmüştür. Darbecileri ön plana çıkaran spotlar kullanılmış ve darbenin olumlu sonuçları olduğu vurgulanmıştır. Yine bu düşünceye destek olan bir diğer başlıkta ise cunta yönetimini lideri, Kenan Evren’in annesi “<<başarısı için dua ediyorum>> başlığı ile haberleştirilmiştir. Haberin girişinde anne ile ilgili bilgiler aktarılmış ve oğlunun her zaman olduğu gibi, yine başarılı olacağını düşündüğü, satırlara yansıtılmıştır. “Yurt dışına çıkma sınırlaması kalktı” başlıklı haberin girişinde de yine konuya dair bilgiler verilirken, kararın Kenan Evren’in imzasıyla alındığı bilgisi eklenmiştir. “Terörist kurşunu ile ölen terörist” başlıklı haberin girişinde olayla ilgili bilgiler aktarılırken, sol fraksiyon hareketlerinde yer alan kişilerin, terörist olarak ele alınması dikkat çekmektedir. Darbe öncesi, siyasi iktidar ve sağ siyasi kesim hariç, her kesimi sert eleştiren gazete, yine darbe sonrası cunta yönetimi hariç,

birçok kesimi eleştirilerine devam etmiştir. Bu eleştirilerin en ağırları ise genellikle sol siyasi hareketler için yapılmaktadır.

Yeni Asır gazetesi, 19 Eylül günü manşetindeki “ Hedefler yemin oldu” başlığının spotunda “Türk Silahlı Kuvvetleri’nin 12 Eylül Cuma günü ‘Türkiye Cumhuriyeti’ni kollamak ve korumak amacıyla’ ülke yönetimine bütünüyle el koymasından sonra oluşturulan ‘Milli Güvenlik Konseyi’nin başkan ve üyeleri dün saat 16’da TBMM’de düzenlenen bir törenle and içtiler. Yemin, yönetime el koymasından sonra Orgeneral Kenan Evren’in radyo ve televizyondan yaptığı konuşmada açıkladığı ilkeleri içeriyordu” ifadeleri kullanılmıştır. Yine önceki günlere benzer bir tutumla aktarılan girişte, cuntacılar karşı herhangi bir eleştiriye yer verilmemektedir.

2.2.2.4. Hürriyet Gazetesi Spotları

Hürriyet gazetesi, 5 Eylül 1980 günü manşetten verdiği “Gensoru oylaması bugün Erkmen için karar günü” başlıklı haberin spotunda “CHP ve MSP kırmızı oy sayısını mümkün olduğu kadar arttırmak istiyor” ifadesini kullanmıştır. Muhalefetin planlarının aktarıldığı spotun devamında, iki tarafın, olası durumlara karşı hazırladığı planlar aktarılmıştır. Demirel’in sözlerinin başlık olarak verildiği, bir diğer haber metninin giriş bölümünde, başbakanın sözlerine yer verilmiştir. Doğrudan aktarımla ele alınan haberin girişinde, yorumlamalara yer verilmemiştir. “3 terörist cezaevi basıp 7 mahkumu kaçırdı” başlıklı haberin spotunda, “Konya Cezaevi’nden kaçırılan sağ görüşlü mahkumlardan 2’si daha sonra yakalandı” ifadeleri yer almıştır. Bu spot ile gazete, bazı gazetelerin aksine faşist veya komünist ifadeleri yerine, sağ görüş veya sol görüş söylemlerini kullanarak, taraf olmaktan kaçındığı izlenimi yaratmıştır.

Hürriyet gazetesi, 6 Eylül 1980 tarihinde birinci sayfadan büyük puntolarla “Erkmen düşürüldü” başlıklı manşetinde gensoru görüşmelerine, kimlerin katılıp katılmadığı ve düşürülen Erkmen’in görüşlerine yer verilen bir giriş yapmıştır. Ecevit, ‘iktidar bakanlarını safra misali tek tek atıyor’” başlığı ile verilen haberde spot olarak, Bülent Ecevit’in sözleri tırnaklı şekilde verilmiştir. Doğrudan aktarımla verilen haberde gazete, yine yorum yapmaktan kaçınmaktadır.

Hürriyet gazetesi, 7 Eylül 1980 tarihinde manşetine Süleyman Demirel’in sözlerini “Demirel: Bu CHP’ye ülke teslim edilemez” vurgusu ile yer vermiştir. Haber

spotunda “ Ülkeye faydalı olmaktan çıktığımız an kendi göbeğimizi kendimiz keseriz’ diyen Demirel ‘Erkmen’i yalnız bırakmadıklarını’ söyledi ve ‘Ecevit yüreği varsa hükümeti kuracağım desin’ dedi” denilerek Demirel’in sözlerini aktarmıştır. Gazete, haber girişinde, olayın magazinsel tarafına bir parça yönelerek, ilgiyi arttırmayı ve iki parti arasında çatışma yaratacak, ifadeleri kullanmayı tercih etmiştir. “CHP-MSP yeni formül buldu: Partilerüstü hükümet” başlıklı haber metninin girişinde de benzer tavrı sürdüren gazete, iki partinin yeni bir hükümet üzerinde anlaştığını ancak bakanlıklar hakkında, görüşmelerin sürdüğünü, iddia etmiştir. Hayrettin Erkmen ile ilgili haberlerde yine benzer bir giriş yapan Hürriyet, hükümet ve eski bakanı arasında bir çatışma varmış algısı yaratmaktadır. Gazete bu tarihteki spotlarında, benzer tutumlar sergilemektedir.

Hürriyet gazetesi, 8 Eylül günü birinci sayfasına çıkardığı “CHP, 2 bakan için gensoru hazırlıyor” başlıklı haberin spotunda “Meclis grubunun bazı üyeleri, Çalışma ve Gümrük-Tekel Bakanları hakkında gensoru hazırlamakla görevlendirildi” iddiasını kullanmıştır. “Üstündağ, “Demirel ne dediğini bilmiyor” dedi” başlıklı haberin girişinde CHP Genel Sekreteri Mustafa Üstündağ’ın bir gün önceki Demirel sözlerine, verdiği cevaplar aktarılmıştır. CHP ve AP gibi iki güçlü siyasi aktörü, karşı karşıya getiren benzer haber girişlerinin, 8 Eylül gününde devam ettiği görülmektedir. “Sağlık bakanı: Bazı tayinleri MİT’in isteğiyle yaptım, dedi” başlıklı haberinde ise bu defa AP’li bir bakanın, CHP’ye yönelik eleştirileri giriş olarak kullanılmıştır. “MSP’nin Konya mitingi için soruşturma açıldı” başlıklı haberin spotu, farklı siyasi hareketlerin içerisinde olan, siyaset adamlarının, konuya dair kınamaları ve söylemlerini içermektedir.

Hürriyet gazetesi, 9 Eylül 1980 günü “Bizim TV’de haberlerden çok liderler yer alıyor: USANDIK” başlığını atarak dikkat çeken bir habere imza atmıştır. Haber spotunda “Ekranada görölme rekoru Demirel’de. Ecevit muhalefet olduğundan beri ikinciliğe düştü. Erbakan hem TV’ye çatıyor hem de ekrandan eksik olmuyor. Türkeş’in konuşmaları çok defa da filmle gösteriliyor” eleştirileri getirilmiştir. Bütün kesimleri eşit oranda eleştiren gazete, bu haberde tarafsızlık algısı yaratmaya çalışmıştır. Birinci sayfada yer alan bir diğer haberde “CHP’li 31’ler açık mektup yayınladı” başlığı ile haberleştirilmiştir. Spotta kullanılan “Sağa çekilen CHP barışın da, demokrasinin de, bağımsızlığın da, toplumun da savunucusu olmak hakkını yitirir deniyor ifadesi, tırnaklı

bir şekilde aktarılmıştır. Eleştirileri doğrudan aktaran gazete, daha önce sürdürdüğü tavrı bu haberde de devam ettirmiştir. Haber girişinde tırnaklı verilen sözler CHP yönetimini en sert şekilde eleştiren ifadelerden seçilerek, işin boyutu biraz abartılı şekli ile ele alınmıştır. “ Hükümet, başka bakan feda etmeyecek” başlıklı haberin girişinde AP Başkanlık Divanı’nda alınan kararlar sunulmuştur. Bu sayfada kullanılan diğer haber girişlerinde ise herhangi bir yorum ve eleştiriye bulunmazken, olayların oluş şekli kronolojik olarak sıralanmıştır.

Hürriyet gazetesi, 10 Eylül sabahı birinci sayfasında “Yedek subaylık için 5 yıl sonraya gün veriliyor” başlıklı haberin spotunda Milli Savunma Bakanının sözlerine yer vermiştir. “Sıkıntıdan hepimizin çocuğu etkileniyor. 5 yılını askere alınacağı günü bekleyerek geçiren gençlerden ülke yararına çalışma bekleyemeyiz” diyerek yeni yasanın bir an önce çıkarılmasını istedi” ifadeleri kullanılmıştır. Bu sayfada en dikkat çeken başlık ise “Ne garip memleket” üst başlıklı “ muhalefet lideri metro temelini attı” haberidir. Haberin spotunda “İşçilerine aylık ödeyemeyen Ankara Belediyesi maliyeti 10 milyarı aşacak proje için teşebbüse geçti. İmar ve İskan Bakanı ‘Gecekondu sayar, yıkarım’ derken, Ticaret Bakanı başarı telgrafi çekti. Belediye Başkanı Dinçer AP Hükümetinin kıskançlık yüzünden olaya mani olmak istediğini söyledi” ifadelerine yer verilmiştir. Spotun girişinde Ankara Belediyesinin işçi paralarını ödeyemezken bu yatırıma giriştiği hatırlatılarak, bir eleştiri getirilmiştir. Yine olayın magazinsel bir yönü olan, bir bakanın başarı, bir diğerinin ise tehditkâr açıklamaları girişteki yerini almıştır. “Adana’da biri er, biri çocuk 6 kişi öldürüldü” başlıklı haberin spotunda ise ülke içi yaşanan anarşi olayları sıralanmıştır.

Hürriyet gazetesi, 11 Eylül 1980 günü manşetinde “CHP’de küfürlü yumruklu kavga çıktı” başlıklı haberin spotunda “Haysiyet yoksunu, ‘düdük’, ‘köpek’ gibi küfürlerin sarf edildiği toplantıdan sonra, yayınlanan grup bildirisinde 32’lerin açık mektubuna cevap verildi” ifadeleri ile olayı yine magazinsel halde ele almıştır. Edilen hakaretlerin olduğu gibi haber girişinde kullanılması, bu fikri güçlendiren bir durumdur. “6 can alan bombalı paket ilaç diye gönderilmiş” başlıklı haber metninin saptun da ise ülke içi yaşanan olaylar aktarılmaya devam edilmiştir.

Hürriyet gazetesi, 12 Eylül 1980 darbe günü, yayınladığı yıldırım baskı sayısında manşete, “Ordu yönetime el koydu” başlığını çıkarmıştır. Başlığın spotunda

“Hükümet ve Parlamento feshedildi, siyasal partilerin faaliyetleri durduruldu. Parlamenterlerin dokunulmazlıkları kaldırıldı. Saat 05.00’ten itibaren sokağa çıkma yasağı başladı” ifadeleri kullanılarak olayın geniş bir özetine yer verilmiştir. Bu haberlerde olaylar tarafsız bir şekilde olduğu gibi aktararak, yorumlamalardan kaçınılmıştır. Darbe sonrası ilk baskı olan bu sayıda tarafsız kalma çabası spotlarda dikkat çekmektedir.

Hürriyet gazetesi, 13 Eylül 1980 sabahı büyük puntolara “Atatürk yolunda devam” başlığı ile yayımlanmıştır. Üst başlık olarak da “Terörün sonucu: Yönetim Milli Güvenlik Konseyinde” ifadesi dikkat çekmektedir. Bu başlığın spotunda ise “ Orgeneral Evren demokrasinin sağlam temellerle oturtulacağını, anayasa, seçim ve partiler yasalarının değiştirileceğini, seçime gidileceğini açıkladı Konsey ve G. Kurmay Başkanı Org. Evren Kısa zamanda Bakanlar Kurulu kurulacağını açıkladı” ifadelerine yer verilmiştir. Kenan Evren’in sözlerinin aktarıldığı haber girişinde, yine gündemin merak edilen konularına değinilmiş ve gelecek ile ilgili atılacak adımlar sıralanmıştır. Burada yapılan vurguların cunta yönetimi lehine oluşu da dikkat çekilmesi gereken bir durumdur. “Türkeş kayıp” başlıklı haberin girişinde ise TSK görevlilerinin, Türkeş’in evine gidip bulamayınca aynı binada yer alan damadının tutuklayarak, oradan ayrıldığı aktarılmıştır.

Hürriyet gazetesi, 14 Eylül 1980 tarihinde “Türkeş’e saat 13’e kadar mühlet verildi” manşetini ön plan çıkarmıştır. Haberin spotu ise “Orgeneral Evren imzasıyla yayınlanan bildiride MHP liderinin Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı’nın bildirisine icabet etmediği açıklandı” şeklinde haberleştirilmiştir. Spotta kullanılan ifadelerde herhangi bir yorum kullanılmazken, olay tarafsız bir şekilde haber haline getirilmiştir. “Yeni yönetim hayırlı olsun” başlıklı haberin spotunda ise eski parlamenterlerin, cunta yönetimine getirdiği olumlu ve hoşgörülü söylemler kullanılmıştır. Cunta yönetimine ters düşmeyecek haberler yapılırken, güzelleme haberleri ile de olumlama çalışması yapılmıştır. 14 Eylül tarihli diğer başlıklarda, benzer tavırlar gözlenirken, genel itibari ile yönetimi ele geçiren ordu ve komutanlar olumlu yönleri ile okura aktarılmıştır.

Hürriyet gazetesi, 15 Eylül 1980 günü “Demirel ve Ecevit’le konuştuk”, “Demirel ve Ecevit burada kalıyor” başlıklı özel haberle baskıya girmiştir. Olayın yine magazinsel yönünün ön plana çıkarıldığı haberde “İyiyiz, burada bize saygı ve sevgi

gösteriyorlar” diyen Demirel, ‘Ecevit’le konuşuyor musunuz?’ sorumuza ‘komşuyuz’ cevabını verdi. Ecevit de, ‘İyiiz, herhangi bir sorunumuz yok’ dedi. ‘Gününüz nasıl geçiyor?’ sorusuna ‘Arkadaşlar, dostlar arıyor’ cevabını verdi” şekli ile okuyucu ile buluşturmuştur. Liderlerin sorulara verdiği cevaplar kısa kısa notlar halinde haber girişine taşınarak, ilgi uyandırılmak istenmiştir. “ORG. Evren üretimin arttırılmasını istedi” başlıklı haberde ise Evren’in bütün imkanların seferber edilmesini istediği hatırlatılmıştır.

Hürriyet gazetesi, 16 Eylül 1980 günü “Müsteşarlara bakan yetkisi verildi” manşet haberinin spotunda “Yeni Bakanlar Kurulu teşkil edilinceye kadar, müsteşarlar, bakanlık yetkilerini Milli Güvenlik Konseyi’ne niyabeten deruhte edecekler İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Durmuş Yalçın Merkez Valiliği’ne atandı” ifadeleri kullanılmıştır. “Yüzbaşıyı şehit eden 3. Katil aranıyor” başlıklı haberin spotunda aranan sanığın kimliği verilirken, sıkıyönetim komutanlığının, gören ve duyanların ihbar etmesi isteği eklenmiştir. “Üniversite- akademi kavgası sona erdi” başlıklı haberin spotunda, konuya dair tartışmaların son bulması adına, MGK tarafından karar alındığı ve eğitimin devam edeceği aktarılmıştır. “Eski parlamenterler iş aramaya başladı” haberin spotunda ise eski parlamenterlerin sözleri satırlara taşınmıştır. Tüm spotların ortak olarak birleştiği nokta ise cunta yönetiminin aleyhinde, bir söylem içermemesidir.

Hürriyet gazetesi, 17 Eylül 1980’de Kenan Evren’in sözlerini tırnaklı alarak manşetine taşımıştır. Gazete, “Demokrasiyi kaldırmadık...Kurmak için harekatı yaptık” ifadesini, manşete taşımaya değer görmüştür. Haberin girişinde, Kenan Evren’in açıklamalarına geniş şekilde yer verilmiştir. Öne çıkan söylemlerin, yer verildiği spotta, konuya dair başlıklar 6 madde altında özetlenmiş ve açıklamalar, en geniş şekli ile aktarılmıştır. “Evren, dünyada günün adamı” başlıklı haberin girişinde ise dünya basınında, Evren ve darbe ile ilgili yapılan haberlerin, örnekleri aktarılmıştır. Gazete bu haber ve spotlar ile konunun yine bir parça magazinsel tarafı ile ilgilenmiştir.

Hürriyet gazetesi, 18 Eylül 1980 tarihinde “Vergi reformu kısa zamanda çıkacak” manşeti ile basıma girmiştir. Haberin spotunda “Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanmakta olan ilk taslak pazartesi günü Başbakanlık Müsteşarı Turgut Özal’a verilecek” ifadeleri kullanılmıştır. “Bir başkomiser şehit edildi” başlıklı haberin spotunda olaydan sonra 3 kişinin yakalandığı ve katillerden birinin kimliğinin

belirlendiği aktarılmıştır. Zeki Yumurtacı adlı zanlısının öldürölme başlığının spotunda, konuya dair olaylar kronolojik olarak sıralanmıştır. Bu girişte zanlının yasa dışı bir örgüte mensup olduğu hatırlatılmış ve ‘militan’ benzetmesi kullanılmıştır.

Hürriyet gazetesi, 19 Eylül 1980’de “And içtiler” manşetli haberin spotunda törenin saati, açılış şekli ve öncelikli olarak, Kenan Evren’in yemin ettiğı gibi bilgiler aktarılmıştır. Yorumların yapılmadığı haber girişı, başlık kadar ilgi çekmemektedir. “Gündemde Atatürk Kanunu var” başlıklı haberin spotunda ise MGK’nın toplantıda ‘Atatürk Kanunu’ görüşeceğı aktarılmıştır. Diğer konuların aksine, Atatürk ifadesinin ön plana çıkarılması dikkat çeken bir söylemdir. Atatürk vurgusu ile cunta yönetiminin, Atatürkçü bir yaklaşımla hareket ettiğı algısı yaratılmaktadır. “Generaller demokrasiye geçmek için söz verdiler” başlıklı haber ile Avrupa parlamentosunda Türkiye’nin görüşüldüğü ve komutanların demokrasi için söz verdiğı bilgisi, giriş olarak kullanılmıştır.

2.2.2.5. Milliyet Gazetesi Spotları

Milliyet gazetesi, 5 Eylül 1980 tarihli sayısında “Oylama Bugün” başlığının spotunda “CHP’liler de ‘226’ kırmızı oy çıkmaması halinde bakanın istifa zorunda olmadığını, ancak kendisine güven duyulmadığı anlaşılan bir bakanın, görevde kalmasının sakıncalı olacağını ileri sürdüler” yorumunu getirmiştir. Konya Cezaevini Basanlar 7 Siyasal Mahkumu Kaçırıldı” başlıklı haberin girişinde ise “5 terörist tarafından kaçırılan mahkumlardan CHP milletvekili Çobanoğlu’nun oğlu Ahmet Çobanoğlu’nun katili ve bir tutuklu daha sonra kentin içinde yakalandı” ifadelerine yer verilmiştir. Bu girişte eylemi gerçekleştirenler ‘terörist’ olarak ele alınmış ve herhangi bir anarşı eyleminde bulunanlar, teröristtir mesajı verilmiştir. CHP genel sekreter yardımcısı Elmas ile ilgili olan haber spotunda Milliyet, haftalık gazetede çıkan bir haberin, Elmas’ın istifasına neden olduğunu aktarmıştır. “MHP ve MSP hakkındaki dosyaların incelenmesine hız verildi” başlıklı haberin spotunda Cumhuriyet Başsavcısının tatilini yarıda bırakıp, partiler yasası kapsamında iki partiye inceleme başlattığı duyurulmuştur.

Milliyet gazetesi, 6 Eylül 1980 tarihinde “Erkmen Dürüldü” başlığını manşetine taşımıştır. Haberin spotunda Milliyet, “206 CHP’li, 19 MSP’li, 1 TBP’li ve 5 bağımsız

güvensizlik oyu verdi. Feyzioğlu ile AP’li divan üyesi Recep Özel önergeye red oyu verdi” özetlemesini kullanmıştır. Ecevit’in hükümet eleştirisi yaptığı, bir diğer haberin spotunda da Ecevit’in sandığa gidip iktidarı alacakları iddiasını içeren demecine, yer verilmiştir. “Enerji Bakanı: Baykal dünyanın kaç bucak olduğunu görecektir” Başlıklı haberin girişinde, Enerji bakanının, kendisi hakkında, gensoru tartışması başlatan bir önceki bakan, Deniz Baykal’a meydan okuması, spottaki yerini almıştır. “Aybastı’da Sağ Görüşlü 5 Kişi Öldürüldü” başlıklı haberin spotunda ise “Uzundara köyünde kimliği belirsiz kişiler, sağ görüşlü gençlerin kaldığı evi, otomatik silahlarla taradı, teröristlerin kaçışından sonra, olay yerinde 279 mermi kovanı bulundu” ifadeleri kullanılmıştır. Gazete, siyasi olaylara tarafsız yaklaşmak adına, bazı gazetelerin aksine, kışkırtıcı terimler kullanmamış ve kişilerin düşüncelerini, siyasi görüş şeklinde habere aktarmıştır. Benzer haberlerde diğer gazetelerin ‘faşist’, komünist’ gibi kelimelere yer verdiği görülmüştür.

Milliyet gazetesi, 7 Eylül tarihinde “MSP Mitinginde Bir Grup, <<İstiklal Marşı>>nı Söyletmedi” başlıklı haberin girişinde, “Ezan sesi istiyoruz. Bu marşı söylemiyoruz” diye bağırarak gençler, Erbakan marşı söyleyince ‘düzene isyan’ diye slogan attı” söylemleri kullanmıştır. Gazetenin bu ifadeleri spota taşıması, MSP’lilere milli değerlerimiz üzerinden, bir eleştiri getirdiğini göstermektedir. Sayfada yer alan Ecevit haberinde, giriş olarak Bülent Ecevit’in sözleri doğrudan alıntı yapılarak kullanılmıştır. “Demirel: CHP Erbakan’ın arkasına düştü” başlıklı haberde benzer şekilde hazırlanmış, bu defa başbakan Süleyman Demirel’in açıklamaları spotta kullanılmıştır. “5 ildeki saldırılarda 5 kişi öldürüldü” başlıklı haberin girişinde ise ölenlerden birinin Ankara’da milli görüş sloganlarını, duvarlara yazan bir gencin olduğu bilgisi verilmiştir.

Milliyet gazetesi, 8 Eylül günü birinci sayfasına “Savcılık, MSP’nin Konya mitingi için soruşturma açtı”, başlıklı haberin girişinde, dokunulmazlığı olmayan üçüncü şahısların, tutuklandığı bilgisi aktarılmıştır. Ankara ilinde yaşanan patlama olayı ile ilgili haberin spotunda yine, Ankara’da yaşanan başka bir olaya değinilmektedir. Son 15 günde yakalananlarla ilgili haberin girişinde ise faillerin hangi suçlardan arandığı vurgulanmıştır. Haberlerin spotlarında kullanılan dilin, sadeliği dikkat çekerken, yorum ve düşüncelerin olmadığı görülmektedir. Gazete, 8 Eylül 1980 itibari ile her çevreye eşit durma gayreti içerisindedir.

Milliyet gazetesi, 9 Eylül 1980 günü “31 CHP’li merkez yönetimini eleştiren bildiri yayınladı” başlıklı haberin spotuna, “Bildiride, partinin yeniden bir durum değerlendirmesi yapması da istendi” şekli ile giriş yapılmasının ardından, açıklama metninden bölümlere yer vermiştir. CHP içerisindeki tartışmaları, gündemde tutan, ancak taraf olmaktan uzak kalma yolunu, tercih eden gazetenin, bu tutumu bundan önceki günlerdeki tutumu ile bir tutarlılık göstermesi açısından önem arz etmektedir. “Anarşi, 4’ü Adana’da 13 Can Aldı” başlıklı haberin girişinde, ölenlerin birinin Malatya’da on gün önce yaralanan bir genç olduğu aktarılmıştır. “Türk-İş: <<AP ve CHP milletin soracağı hesaptan kaçamayacak>>” başlığı ile verilen haberin spotunda, “Yönetim Kurulu tarafından yayınlanan bildiride, ‘CHP-AP diyalogunun kurulması ve bu sayede meclislere işlerlik kazandırması şarttır’ denildi. Bildiride, asgari ücretin yeniden saptanması için Asgari Ücret Tespit Komisyonu’nun derhal toplantıya çağırılması da önerildi” denilmektedir.

Milliyet gazetesi, 10 Eylül 1980 tarihli birinci sayfasında manşetine, “Ecevit Ankara Metrosu’nun temelini attı” başlığını çıkarmıştır. Haberin girişinde, konuya vakıf kişilerin açıklamalarına yer verilmiştir. “Törende konuşan Ecevit ‘metronun gerçekleşmesine hükümetin gücü yetmezse, halkın gücü yeter’ dedi. Belediye Başkanı Dinçer: ‘Buraya gelen de sağolsun gelmek istemeyende’ ifadelerinin kullanıldığı spotta ayrıca Ticaret bakanının ve Türk-İş’in olumlu yaklaşımları da aktarılmıştır. Ecevit:<< CHP Kendini Budayarak Güçlendiriliyor>>” başlıklı haber metnin spotu, tamamı ile, CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit’in, basın toplantısında kullandığı, ifadelerden oluşmaktadır. Bu sayfada yer alan bir diğer haber başlığında ise Adana’da yaşanan anarşi olayları okuyucuya duyurulmuştur. Spotta ise yaralanan ve ölenlerin sosyal yaşantıda nelerle uğraştıklarına dair bilgiler verilmiştir. “Demirel:<<Hükümeti düşürmek isteyenler, hükümet hakkında gensoru verirler>>” başlıklı haberin girişinde ise AP İdare Kurulu’nun gensoruları, hükümet meselesi haline, getirmeyeceği fikri aktarılmaktadır.

Milliyet gazetesi, 11 Eylül 1980 günü CHP’de yaşanan olayları “ CHP Ortak Grubu’nda büyük kavga çıktı” başlığı ile manşetten vermiştir. Haberin spotuna, Hasan Esat Işık ve Ahmet Tahtakılıç dövülmek istendi, iddiası ile giriş yapılırken, devamında tarafların, olay hakkında, yaptıkları açıklamaların ve tutumların, nelere neden olduğu bilgisi aktarılmaktadır. Aynı habere ek olarak yapılan, bir başka haberde ise “Topuz:

<<Sol kanadın bildirisine ben de imzamı koyarım>> başlığı ile okuyucuya iletilmiştir. Haberin spotunda, İstanbul vekili Ali Topuz'un durumla ilgili düşüncelerine yer verilmiştir. Bu sayfada yer alan bir diğer başlık ise anarşi olaylarını kapsamaktadır. Bu haberin girişinde hangi ilde kaç kişinin yaşamını yitirdiği belirtilmektedir.

Milliyet gazetesi, 12 Eylül 1980 günü ikinci baskı ile darbeyi “Yönetim Orduda” ifadesi ile manşete taşımıştır. Haberin spotu “Parlamento ve hükümet feshedildi. Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırıldı. Tüm yurttaki sıkıyönetim ilan edildi ve yurt dışına çıkışlar yasaklandı” ifadesine ek olarak, ‘Bugün saat 5.00’den itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı konuldu’ şeklinde sunulmuştur. Gazete, darbe günü haberleri aktarırken, spotta herhangi bir yorum getirmemiş ve olanları doğrudan, okuyucusuyla buluşturmayı tercih etmiştir. Spotta, birçok gazete aksine, ne ordu ne de Kenan Evren vurgusuna rastlanmamıştır. “AP, CHP ve MSP Genel Başkanları bir süre için Silahlı Kuvvetlerin güvencesi altına alındı” başlıklı haberin spotunda ise evinde bulunamayan MHP lideri Alparslan Türkeş’in bulunduğu yerdeki, askeri birliğe, müracaat etmesinin istendiği aktarılmıştır.

Milliyet gazetesi, 13 Eylül 1980 tarihinde Kenan Evren’in sözlerini manşetine taşımıştır. “EVREN:<<Yeni Yönetime Herkes Yardımcı Olmalı>>” başlıklı haberde kullanılan alıntılama yöntemi, spotta da kendisini göstermektedir. “ <<Parlamento üyeleri siyasi faaliyetlerinden dolayı suçlanmayacak ve yeni yönetime karşı suç teşkil edebilecek tutum ve davranışlarda bulunmadıkları sürece haklarında herhangi bir işlem yapılmayacaktır. Ancak kanunların suç kabul ettiği fiilleri vaktiyle işlediği saptanan parlamenterler hakkında gerekli kovuşturma yapılacaktır” girişi ile kullanılan haber metni yine önceki tutumlara eş değer olarak yorumlardan uzaktır.

Milliyet gazetesi, 14 Eylül 1980 tarihinde “Devlet Başkanı Org. Evren Bakanlık Müsteşarları İle Görüştü” başlığını manşetine taşımıştır. Başlığın spotunda “ Birkaç bakanlığa yüksek rütbeli bir general koordinatör olarak bakacak, mali işleri genel olarak Özal, Kıvanç ve Merkez Bankası Başkanı Aydınoğlu yürütecek” ifadelerine ek olarak, TRT için bir tümgeneralin görevlendirileceği, bürokratların adil ve tarafsız olması kaydı ile görevlerinde kalacağı belirtilmiştir. Ayrıca Anayasa, partiler ve seçim yasasıyla ilgili henüz karara varılamadığı bilgisi verilmektedir. “Demirel ve Ecevit’in Gelibolu’da Erbakan’ın Uzunada’da olduğu açıklandı” başlıklı haberin spotunda ise “Genelkurmay

Genel Sekreterliğinden yapılan açıklamada Erbakan'ın eşinin arzusu üzerine bugün Uzunada'ya gideceği bildirildi" cümlesi eklenmiştir. Bu sayfada Türkeş ile ilgili haberin spotunda ise sade bir dille olayın özeti sunulmuş ve Türkeş'e tanınan süre hatırlatılmıştır. Gazetenin, darbe sonrası kullandığı ifadelerle bakılarak, cunta yönetimini karşına almaktan kaçındığı, düşüncesi hakim kılınmaktadır.

Milliyet gazetesi, 15 Eylül 1980 sabahı "4 Parti Liderinin Durumu İyi" başlığını manşetine taşımıştır. Bu haberin spotunda AP, CHP ve MSP liderlerinin kendileri veya eşleri ile olan görüşmeler aktarılmıştır. Olumlu bir çerçevenin çizildiği metinde Uzunada'ya yeni getirilen MHP lideri Alparslan Türkeş'in odasına, henüz telefon bağlanmadığı için görüşülemediği bilgisi verilmiştir. "Türkeş, Ankara'da teslim oldu" başlıklı haberin spotuna MHP liderinin, teslim olmadan daha önce arandığı bir adreste olduğu ve uçakla adaya yollandığı bilgileri girilmiştir. "Tüm grev ve lokavtlar ertelendi, toplu iş görüşmesi süren işçilere ücretlerinin yüzde 70'i oranında ek ödeme yapılacak" başlıklı haberin spotunda ise başlıkta olduğu gibi konuya dair açıklamalar devam ettirilmiştir. "Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, yurttaşların yardımıyla teröristlerin yakalanmasının hızlandığı açıklandı" üst başlıklı haberin açıklamasında, gençlerin hem sağdan, hem soldan ayırt etmeksizin, birleşmeye başladıkları aktarılırken, komutanlığın kendilerini bu yola kimlerin sürüklediğini gençlerden açıklamasını beklediği belirtilmiştir. Haberinin spotunda yer alan hem sağdan, hem soldan ifadesi ile gazete, darbenin birleştirici bir sonuç ortaya çıkardığı algısı yaratmaktadır.

Milliyet gazetesi, 16 Eylül 1980 tarihinde "50 Binden Fazla İşçi Dün İşbaşı Yaptı" ifadesini manşetine taşımıştır. Haberinin spotunda, grev uygulaması kalkan iş yerlerinde dünden beri temizlik ve genel hazırlık yapıldığı aktarılırken, konuya dair Türk-İŞ Yürütme Kurulunun sürekli toplantılar yaparak durum değerlendirmesinde bulunduğu bildirilmiştir. "İsrail, Fransa ve İngiltere yeni yönetimi savundu" başlıklı habere "İsrail, ilişkilerin düzeleceğini umduklarını açıkladı. İngiltere ve Fransa askeri liderlerin demokrasiyi kurma çabası içinde olmalarından memnuniyet duyduklarını bildirdiler.. Doğu Bloku ülkeleri yayın organları 12 Eylül harekatıyla ilgili yorum yapmıyor" spotu eklenmiştir. Gazete, komutanlara ters düşen açıklamalara yer vermezken, olumlu bir bakış açısıyla değerlendiren ülkelerin, haberini yaparak, cunta yönetimi ile ılıman bir tutumda, hareket etmeyi tercih etmiştir.

Milliyet gazetesi, 17 Eylül 1980 günü Kenan Evren'in sözlerini doğrudan aktarımla manşetine taşımıştır. “Evren: <<Hükümet bu hafta kurulacak>>” başlığını atan gazete spotta “Dün bir basın toplantısı düzenleyen Evren: <BU, tarih kitaplarındaki bir darbe değildir. Bu hareket, Cumhuriyeti kollama ve koruma harekatıdır. Bu hareket, demokrasiye indirilen darbeyi ortadan kaldırmak için ordunun ve milletin isteği doğrultusunda yapılmıştır>” söylemi kullanılmıştır. Buradan hareket ile gazetenin Kenan Evren'in sözlerini, girişe taşıması ve yine yorum yapmak yerine doğrudan alıntılamaı tercih etmesini, cunta yönetimine ters düşmeyecek adımlar olarak değerlendirebiliriz.

Milliyet gazetesi, 18 Eylül 1980 sabahı “MGK Bugün Yemin Edecek” başlıklı haberin spotunda, yemin törenine dair ayrıntılara yer vermiştir. Gazete ayrıca, habere ek olarak spotta, Avrupa da Evren'in açıklamalarının nasıl karşılık bulduğuna değinirken, olumlu açıklamaları kullanması dikkat çekmiştir. 12 Eylül öncesi, tüm kesimlere eşit uzaklıkta başlık ve spotlar kullanma gayretinde olan Milliyet Gazetesi, darbe sonrası, ilk günlerde benzer tutumda ilerlemiştir. Ancak akabinde ilerleyen günlerde, cunta yönetimi ile ters düşmemek adına, darbeciler ile ilgili olumsuz başlık ve spotları kullanmadığı görülmektedir. Darbecileri öven durumlardan da kaçınmayan gazete, olumsuz haberler yapmamak ile eleştirilebilir. “Yurt dışına çıkışlar serbest bırakıldı” başlıklı haberin spotunda ise uygulamanın gün içerisinde 24'den sonra devreye gireceği hatırlatılmıştır. “Sarıyer emniyet amir vekili öldürüldü” başlıklı haberin spotunda, konuya dair detaylar yorumsuz şekilde aktarılırken, yine polis olan eşinin de bacağından yaralandığı bilgisi spota eklenmiştir.

Milliyet gazetesi 19 Eylül 1980 günü “Milli Güvenlik Konseyi Ant İçti” başlıklı haberine “Saat 16.00'da TBMM salonunda başlayan yemin töreni, törene katılanların Konsey üyelerini kutlamaları ile son buldu” spotunu eklenmiştir. Spotta ayrıca törene katılanlar hakkında genişçe bir listede eklenmiştir. Gazete, bu tarihlerde birinci sayfada yer verdiği güncel haberleri sade bir dil ile aktarırken, diğer örneklerle oranla, taraf olmaktan en çok kaçınan gazete, konumundadır. Bütün gazetelerin spotlarında belli oranda değişimler gözükmele beraber, kullanılan dil ve haberlerin içeriği değerlendirildiğinde bu yoruma ulaşılmaktadır.

2.3. Mikro Yapı

2.3.1. Kelime Seçimleri

Haberlerde kullanılan ifadeler, haberin akışını belirleyen en önemli unsurdur. Bir haber metninin içerisinde yer alan herhangi bir kelime, gazetenin, yazarın ve yayın politikalarının nereye evrildiğinin kanıtı niteliğindedir. Bir gazete, bir kelime ile aslında çok şey anlatabilmektedir.

2.3.1.1. Cumhuriyet Gazetesi Kelime Seçimleri

Cumhuriyet gazetesi, incelediğimiz dönem aralığında, kısıtlı sayılacak kelime seçimleri ile çok şey anlatan bir yapıda hareket etmiştir. 12 Eylül öncesi, gerek haber başlıklarında, gerek spotlarda ve haber detaylarında, kullandığı kelime seçimleri ile kendi bakış açısı içerisinde, muhafazakâr bir tutum sergilemiştir.

Gazete darbe öncesi, sağ siyasi hareket içersin de yer alan insanları ‘faşist, sağ eylemci, militan, katil ve terörist’ gibi kelimelerle özdeşleştirme yoluna başvurmaktadır. Bütün sağ siyasi hareketin genel olarak, olumsuz yönleri haberleştirilirken, haber detaylarına mutlaka, yukarda belirtilen kelimelerden biri eklenmiştir. Gazete 12 Eylül öncesi sağ-sol çatışmaları sıklıkla kullanarak, ülkede yaşanan olayları, bu çatışma üzerinden temellendirmiştir. Bu temellendirmede sol siyasi hareketleri olumlu yönleri ile kullanırken, sağ siyasi oluşumlara ise aynı tutumla yaklaşılmamaktadır. Gündelik hayatta yaşanabilecek herhangi bir olayı bile, okura ulaştırırken, yukardaki terimlerden en az birine haber detaylarında yer vererek, belli bir algı yaratma çabasında, olduklarını açık etmişlerdir. Gazetenin sağ siyasi düşünce aleyhinde kullandığı bu ifadeler, farklı görüşler arasındaki ayrıştırmayı arttıran bir etkidir. Farklı görüşlerin biri karalanırken bir diğeri yüceltilmek istenmektedir. Böyle bir tutumla hareket edildiğinde, ülke içi dinamiklerin, Cumhuriyet gazetesi tarafından da tetiklendiği söylenebilir.

Gazete aynı dönemde kendine yakın gördüğü kişi ve kurumların, olumsuz bir haberini yapma mecburiyetinde kalır ise o görüşü en uç nokta olarak ‘sol görüş’ diye aktarmıştır. Bu üstü kapalı tanımlama ile sol siyasi hareketin desteklendiği algısı oluşmaktadır. Sağ siyasi oluşumlarda yer alanları, daha ağır ithamlarla haberleştiren gazete, aynı tutumu ‘sol’ için gösterememiştir. Zorunluluk dışında yapılmayan bu

haberlere ek olarak, sol siyasi harekette yer alan kişi ve oluşumlar genel olarak ‘mağdur’ yönleri ile haber yapılmıştır. Sol siyasi harekette yer alan CHP ve benzer görüşteki parti ve oluşumlar, ‘yaralandı, öldürüldü ve saldırıya uğradı’ şeklinde kelimeler ile birinci sayfaya taşınmıştır. Yaşanan olaylarda sol siyasi hareketin ‘mazlum’ şeklinde ele alınması, gazetenin tutumu hakkında oluşan algıya başka bir göstergedir.

12 Eylöl öncesi gazete, kelime seçimleri ile sağı siyasi partiler ve oluşumları haber yaparken, olumsuz benzetme ve terimler kullanmıştır. Sol siyasi hareket için ise daha ılıman bir yaklaşım sergilenmiş ve olumlu gösterilmiştir. Buradan hareket ile gazetenin darbe öncesi, sol siyasi hareketleri yüceltme kaygısı sergilediğı ve iyi olanın, doğıru olanın sol siyaset olduğınu, okurlara aktarmak istediğı anlaşılmaktadır.

12 Eylöl günü ve sonrasında ise gazete, değışken kelime seçimleri kullanmaktadır. Darbe günü ve sonrası ilk iki üç gün, gazete ayırıcı kelimeler kullanmaktan imtina duymaktadır. Cumhuriyet o günlerde aktardığı haberlerde ya doğrudan aktarım kullanmış ya da sade bir dil kullanarak, haberi okuyucuya ulaştırmıştır.

Denge siyaseti içgüdüğü ile hareket edilen bu dönemde, gazete sivrilen haberler yayınlamamaktadır. Haber detaylarında, nicelik bakımından az da olsa, 12 Eylöl öncesi kullandığı terimler kullanılsa bile, bunlar ne ön planda tutulmuştur, nede vurucu kullanılmıştır. Cumhuriyet, bu kısa dönemli duraklama evresinde, hayatını kaybeden kolluk kuvvetlerini ‘şehit’ kelimesi ile haberleştirerek, cunta yönetimine karşı ılıman bir tutumda olduğıunun algısını yaratmaktadır. Darbe öncesi ‘şehit’ olan kolluk kuvvetlerine bu tanım yerine, hayatını kaybetti veya öldü-öldürüldü kelimelerini kullanmıştır. Gazete bu kısa dönem sonunda, 16 Eylöl tarihinde şehit olarak verilen haberlerden, bir süre sonra, tarihler 18 Eylölü gösterdiğinde benzer bir haberde, öldürüldü ifadesini kullanmaya başlamıştır.

12 Eylöl sonrası gečen birkaç günlük sürenin ardından, darbe öncesi yayın politikasına dönen bir Cumhuriyet, gözlemlenmiştir. Her ne kadar cunta rejimine karşı sivri haberler hala yapılamasa da sağı siyasi hareketi olumsuzlaştıran haberler, eski haliyle gazetede ki yerini almaya başlamıştır. Kelime seçimlerinde yine ‘faşist, militan

vb.' ifadeler kullanılmaya başlanmış ve gazete dönemin şartlarında yeniden sol siyasi hareketleri yücelten, sağ olumsuzlayan ifadeler kullanmaya başlamıştır.

Tüm bunların ışığında özetle, Cumhuriyet gazetesinin, 12 Eylül öncesi, sol siyasal bir yaklaşımla yayınlar yaptığı, darbe günü ve geçen birkaç günde sivri kelime seçimleri olmaksızın benzer tutumu devam ettirdiği söylenebilir. Daha sonra ise incelenen dönem aralığında, tekrar darbe öncesi kullandığı, ayrıştırıcı kelime seçimlerine dönerek, bu tutumla yayın hayatına devam edeceğini algısını yaratmıştır.

2.3.1.2. Tercüman Gazetesi Kelime Seçimleri

Tercüman gazetesi, incelediğimiz dönem aralığında, kelime seçimlerinde genellikle çok uçlarda hareket etmemiştir. Buna rağmen kullanılan bazı kelime seçimleri, başlıklar ve spotlar dahilinde değerlendirildiğinde, gazetenin genel bakışına ışık tutmaktadır.

Tercüman gazetesi, 12 Eylül öncesi, Cumhuriyet gazetesi aksine siyasi iktidarı eleştirmekten geri durmaktadır. Hükümet yanlısı haberlere sık sık yer verilirken anarşi olaylarına katılanlar, 'terörist' kelimesi ile aktarılmıştır. Aynı zamanda 'anarşist, militan ve komünist' gibi kelimelere gazetenin satırlarında, dönem dönem yer verilmiştir. Gazete bu olumsuz sayılacak kelimeleri, siyasi iktidarı zorda bırakan anarşi olaylarda kullanırken, aynı zamanda sol siyasete yakınlığı ile bilinen örgütler içinde kullanmıştır. Tercüman gazetesi, ülke içi anarşi olaylara katılanları sağ-sol ayrımı yapmaksızın 'terörist' olarak ele alarak, kelime seçimlerinde, siyasi iktidara verdiği önemi açık etmiştir. Gazetenin bunun dışında kalan haberlerde ise genel olarak kullandığı ifadelerin, sol siyasi hareketleri olumsuzlama çabası içerisinde olduğu görülmektedir. Kullanılan 'komünist, anarşist ve militan' kelimeleri sol siyasi hareketleri olumsuz gösteren haberlerde yer almaktadır. 12 Eylül öncesi incelenen dönemde Tercüman bu siyasi çizgide hareket etmektedir.

12 Eylül günü darbe sonrası basımına ulaşılmayan gazete, 13 Eylül'den itibaren ise daha ılıman seçimler gerçekleştirmiştir. Genel olarak haberler aktarılırken, kullanılan kelimelerin mecazlar ve yan anlatımdan uzak oluşu, bu fikri güçlendirmektedir. Kelime seçimlerinde 12 Eylül öncesi kullandığı ifadeler pek rastlanmayan gazete, belli başlı anarşi olaylarına yine 'teröristler' seçimini kullanmıştır.

Onun dışında kalan haberlerde, sağ-sol ayrımı yapmaksızın, kelime seçimleri, daha sade anlatımlı seçimler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Cunta yönetimini zorda bırakacak herhangi bir seçim yapılmazken, sol siyasi haberler dil sadeliğine rağmen eleştirilmeye devam edilmektedir.

Genel olarak ele alındığında, Tercüman gazetesi kelime seçimlerinde 12 Eylül öncesi, daha sert ifadeler kullanırken, darbe günü ve sonrası daha sade anlatımlar kullanılmıştır. 12 Eylül öncesi siyasi iktidar kollarırken, sonrası ise cunta rejimine karşı karşıya gelinmeyecek bir yaklaşım sergilenerek yeni siyasi erkler kollarılmaktadır.

2.3.1.3. Yeni Asır Gazetesi Kelime Seçimleri

Yeni Asır gazetesi, incelediğimiz dönem aralığında yaptığı haberlerde, sağ-sol karşılaştırmacı kelimeler kullanmasa da belli başlı seçimler ile tarafını belli eden bir tutum sergilemiştir.

12 Eylül öncesi yaşanan, anarşi olaylarında, Cumhuriyet ve Tercüman gazeteleri aksine ‘faşist, komünist’ gibi ifadelerle yer vermeyen Yeni Asır, daha sade bir yol tercih etmiştir. Bu tür olaylarda genellikle ‘tutuklu, hükümlü, silahlı saldırgan’ gibi ifadeleri kullanarak haberleri tarafsız ele almaya gayret göstermiştir. Gazetenin aynı tutumu muhalefet eleştirilerinde gösterememesi ise dikkat çeken bir ayrıntıdır. Yeni Asır, bu dönemde, CHP ve özellikle MSP eleştirilerinde daha sert ifadeleri ön plana çıkarmıştır.

Darbe öncesi, sıklıkla MSP eleştirisine yer verilirken ‘fesli-takkeli, Humeyni taklitçileri, kaçtı ve yüz karası’ gibi kelime seçimleri dikkat çekmektedir. Benzer bir tavır ile CHP eleştirilerinde de en ağır söylemleri ön planda tutmayı tercih etmişlerdir. Gazete aynı dönem içerisinde, sol siyasi fraksiyonda yer alan, yasa dışı bir grup içinse ‘teröristler’ ifadesini kullanmıştır. Bunların ışığında gazetenin, kelime seçimlerinde daha çok muhalefet partileri aleyhinde bir tavır sergilediği aşıkardır. Kelime seçimlerinin amacı, siyasi iktidarı olumlama çabası olarak da ifade edilebilir. Bu dönemde anarşi olayları için kullanılan ve olayı bağımsız ele alan kelimelerde, (tutukulu-hükümlü, silahlı saldırgan) bu düşüncüyü desteklemektedir. Şöyle ki anarşi olaylarına sağı veya solu kışkırtan ifadeler kullanmayarak, hükümet karşıtı söylemlerin önüne geçilmek istenmiştir.

12 Eylül sonrası ise gazete, kelime seçimlerinde tavrını tamamen cunta yönetimi lehinde olacak şekilde güncellemiştir. Hayatını kaybeden güvenlik güçleri için ‘şehit’ denilirken, bazı anarşi faaliyetlerde bulunanlar ‘vatan haini’ olarak ele alınmıştır. Gazete bu seçimlere ek olarak, genellikle doğrudan anlatım tekniği ile Kenan Evren ve Komutanların söylemlerini satırlarına taşımayı tercih etmiştir. Darbe üzerinden birkaç zaman geçince, yine sol fraksiyon içerisinde eylemde bulunan bir kişi için ‘terörist kurşunu ile ölen terörist’ ifadesi seçilmiş ve sola olan mesajlar sert bir dille netleşmeye başlamıştır.

Yeni Asır’ın darbe önce, siyasi iktidar yanlısı kelime seçimleri yaparken, darbe sonrası da benzer şekilde cunta yönetimi lehine, seçimler yaptığı gözükmemektedir. Gazete siyasi gücü elinde bulunduranları zor durumda bırakacak, kelime seçimlerinden her dönem kaçınmaktadır.

2.3.1.4. Hürriyet Gazetesi Kelime Seçimleri

Kelime seçimleri, gazetelerin tutumu hakkında, en önemli verilerden birini içermektedir. Hürriyet gazetesi incelenen dönemde, kelime seçimlerine dair en az ayrıntı veren gazetelerden biridir.

Hürriyet gazetesi, olayları değerlendirirken, genellikle magazinsel kısımlarla ilgilenmiştir. Olaylara dikkat çekmek adına, kelime seçimlerinde, olayın özelinde ifadeler, kullanma yoluna sıklıkla başvurmuştur. Ancak 12 Eylül öncesi dönem dönem sağ hareketleri kötülemekten kaçınsa da genel olarak dengeli denebilecek, bir tutum sergilemiştir. Ülkede yaşanan olayları ele alırken, ‘anarşi, terörist ve militan’ gibi kalıplaşmış sözcükleri taraf ayırt etmeksizin kullanmıştır. Anarşi olaylarının failleri, ister sağ kökenli, ister ise sol kökenli olsun ‘zanlı, tutuklu ve sanık’ olarak ele alınmıştır. Daha uç noktalarda ‘terörist’ ifadesi ise zaman zaman iki kesim içinde kullanılmıştır.

12 Eylül sonrası gazete, magazinsel yöne dikkat çeken ifadeler kullanmaktan yine geri durmamıştır. Ancak darbecilere ters düşecek ifadelere de yine Hürriyet gazetesi verilerinde ulaşılmamaktadır. Darbe sonrası, ölen kolluk kuvvetleri için ‘şehit’ kelimesi seçilirken anarşi olaylara katılanlar yine ‘terörist, sanık ve katil’ kelimeleri ile haberlerde aktarılmıştır. Nadiren de olsa, sol görüşlü ve sağ görüşlü ifadeleri, darbe

sonrasında görülmektedir. Gazete, genele bakıldığında, dengeli bir siyasi yaklaşımla kelimeleri seçme eğilimindedir. Ne sağ siyasi hareketi yüceltmıştır ne de sol siyasi hareketi. Tüm bunların ışığında gazetenin, darbe sonrası, özellikle cunta rejimi aleyhinde bir seçim gerçekleştirmemiş olması da ilgi çekici bir ayrıntıdır.

2.3.1.5. Milliyet Gazetesi Kelime Seçimleri

Milliyet gazetesi, incelenen dönem içerisinde kelime seçimlerinde en az dalgalanma gösteren yayın organıdır. Darbe öncesi ve darbe sonrası benzer bir tutumla kelimeleri seçip, haberleri yapmışlardır.

12 Eylül öncesi yaşanan anarşi olaylarında failleri ‘silahlı saldırgan, anarşist’ gibi kelimelerle ifade eden Milliyet, darbe sonrası da benzer ifadeler kullanmıştır. En uç noktada bile, taraf belirtilmesi gereken haberlerde, ‘sağ görüşlü-sol görüşlü’ ifadeleri nadiren kullanılmıştır. Anarşinin arttığı durumlarda failler ‘terörist’ olarak ifade edilmiş, sağcı veya solcu ayrımı yapılmamıştır.

12 Eylül sonrası gazete, belirgin bir eksen eğikliği göstermemiştir. ‘Sol fraksiyon, sağ-sol mahkumlar’ gibi seçimler, nadiren kullanılsa da genel anlamda dengeli seçimler, ağırlık kazanmaktadır. Kolluk kuvvetleri hayatını kaybedince ‘şehit’ ibaresi kullanılmış, anarşi artınca yine failler ayırım yapılmaksızın ‘terörist’ olarak ifade edilmiştir. Bu kelime seçimleri yapılırken, darbe sonrası cunta yönetimi ile ters düşen ifadelerin kullanılmaması da tıpkı diğer gazetelerde olduğu gibi dikkat çeken bir durumdur.

SONUÇ

Türk siyasi hayatı, zaman zaman darbelerden etkilenerak, yeniden şekillenme süreçlerine girmiştir. Böyle dönemlerde yazılı basın organları, dördüncü kuvvet olarak görülmesine rağmen, değişen güç dengeleri arasında dalgalanmalar yaşamış ve değişim süreçlerinden geçmişlerdir. Bu etkileşim sürecinin yakın tarihimizdeki en önemli olaylarından olan 12 Eylül 1980 darbesi, gazetelerin yayın politikalarını ve ideolojik yaklaşımlarını net bir şekilde etkileyen bir durumdur. Bu noktada darbe döneminde basının, siyasi iktidar ve muhalefet partileri ile olan, çıkar çatışmaları veya çıkar ortaklıkları net şekilde gözlemlenmiştir.

Althusser bu durumu Devletin İdeolojik Aygıtları içerisinde yer verdiği medyanın, politik gücü elinde bulunduran, sivil iktidarın kullandığı baskı aygıtları karşında güçsüz duruma düşebilir gerçeği ile açıklamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde ise 12 Eylül dönemi içinde sivil iktidar ortadan kaldırılmış, sivil iktidarın ideolojik baskı aracı olarak kullandığı, en önemli güç unsurlarında 'ordu' yönetimi ele geçirmiştir. Böyle bir ortamda gazetelerin yayın anlayışlarında ve politikalarında, değişmelerin yaşanması doğal bir süreçtir. Marksist yaklaşımda bu süreci Marx'ın maddi gücün zihinsel süreçleri kontrol etmesi düşüncesini, medyada egemen ideolojinin, bu güçten etkilenerak hakimiyet kurması ile açıklamaktadır.

Her basın yayın organının, başlangıçta belli başlı bir ideolojisinin olduğu düşünülmektedir. Oluşan güç dengeleri, basın araçlarının bu ideolojilerinden ödün vermelerini zorunluluk haline getirebilir. 12 Eylül sürecinde, ülke içi artan anarşi olayları ve yaşanan siyasi gelişmeleri her gazete, kendi ideolojik çerçevesinde, haber haline dönüştürmüştür. İncelenen gazetelerin 12 Eylül öncesi durumları değerlendirildiğinde, sol siyasi görüşe yakınlığı ve sağ siyasi görüşe olan yakın yaklaşımlarının yanı sıra dengeli bir siyasi çizgide, hareket etme gayretinde olanların olduğu da saptanmıştır. Gazeteler bu süreçte kendilerine destek olan kesimin görüşlerini ve düşüncelerini net şekilde haberlerine yansıtmışlardır.

İdeoloji üretimleri ve düşüncenin okura empoze edilişi, darbe öncesi kısmi olarak da olsa bir özgürlük alanı içerisinde işlenmiştir. Egemen yaklaşıma göre yasama, yürütme, yargı sonrası dördüncü güç unsuru olan medya, bu dönemde gücünü belli bir

şekilde hissettirmektedir. Demokrasi kültürünün oluşmasında, büyük öneme sahip olan medya ve özgürlük ilkesi, 12 Eylül öncesi gazetelerin, söylemleri ve kullanılan kelimelerin seçimi ile kendisine yarattığı alanda bir şekilde yaşanmaktadır. Söylem özgürlüğünün olduğu alanda gazeteler, haberlere çizdikleri çerçeveler ile okura kendi ideolojilerini yansıtarak, etraflarında belli bir güce sahip olmuşlardır. Darbe sonrası ise bu özgür ortam belli kalıplar içerisinde sınırlanmış, gazeteler öncelikle kullandıkları söylemleri terk etmek durumunda kalmışlardır. Darbe sonrası geçen süreçlerde ise bazı değişimler geriye dönüş olarak gerçekleşmiştir. Gazeteler bu dönemde öznel olarak değerlendirilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi, darbe öncesi dönemde başlıklar, spot ve kelime analizlerinde, sol siyasi düşüncüyü savunan bir çizgide hareket etmiştir. Gazete o süreçte sıklıkla gerilimi arttırıcı seçimler yaparak, katı bir ideolojik yapısı olduğunu belli etmiştir. Sağ siyasi ideolojinin yer aldığı haber metinleri, olumsuz yönleri ile irdelenirken, benzer tutum ‘sol’ ideoloji için sergilenmemektedir. Bu dönemde incelenen haberlerin tamamına yakınında, sol düşüncüyü temsil eden kişi ve kurumların genel olarak ‘mağdur’ yönleri haberlere yansıtılmıştır. Sağ siyasi görüş ve temsilcileri ise çeşitli suçlamalar ve olumsuz yönleri ile haberleştirilmiştir.

Darbe günü ve geçen ilk birkaç gün içinde ise gazetenin, sert tutumundan tavizler verdiği saptanmıştır. İncelenen dönemin başlangıcından itibaren kullanılan, gerilimi arttırıcı (faşist, terörist vb.) kelimeler bu süreçte ön plana çıkarılmamıştır. Bu duruma başka bir örnek olarak, gazetenin 12 Eylül öncesi, siyasi iktidar eleştirileri içeren haberlere sıklıkla yer vermesini, darbe sonrası ise iktidarın yeni sahibi ordu ve Kenan Evren’in eleştirilmemesini gösterebiliriz. Gazete yaşanabilecek olumsuzluklara karşı, bir savunma mekanizması olarak bu tutuma başvurmuştur. Cumhuriyet, incelenen dönem aralığının sonuna doğru ise başlangıçta olduğu çizgiye, yavaş yavaş dönme eğilimine girmiştir. Cumhuriyet gazetesi bu dönemde, ideolojik düşüncenin, siyasi iktidar ve darbe ekseninde etrafında nasıl şekillenmeler gösterebileceğine, iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Tercüman gazetesi, ilk örnek olan Cumhuriyet gazetesinin tam tersi, bir ideolojik düşüncüyü savunmakta olan, medya organıdır. Gazete, Cumhuriyetin sağ siyasi güç ve unsurlarına getirdiği olumsuz yorum ve haberleri ‘sol’ siyasi düşünce ve

temsilcileri üzerinden gerçekleştirmiştir. Ayrıca ülke içi anarşi olaylarını arttıran her kesime olumsuz yaklaşan gazete, genel anlamda, siyasi iktidar yanlısı bir tutum ile haberlerini yayınlamıştır. Güç dengeleri düşünüldüğünde, en güçlü unsur sayılabilecek siyasi iktidarın tarafında yer almayı tercih eden Tercüman, bu yaklaşımla iktidarı zor duruma düşürecek söylem ve tutumlardan kaçınmıştır.

İdeolojik olarak sağ siyasi yaklaşımlara yakınlığı ile dikkat çeken gazete, darbe sonrası dilin kullanımında bir sadeleşmeye gitmiştir. İktidar sahiplerinin değişmesi, Tercüman'ın daha dengeli bir dil kullanmasına neden olmuştur. İktidarın yeni sahipleri için olumsuz haberler yapılmazken, gazetenin ideolojisinin ve genel yaklaşımının darbe ile olan değişimi net bir şekilde görülmüştür. Şöyle ki gazete artık yeni iktidarın savunuculuğunu yapar hale gelmiştir.

Yeni Asır gazetesi ise darbe ve sonrası her şartta iktidarı savunan bir yapıda hareket etmiştir. Darbe öncesi yayın hayatında gazetenin, sol siyasi düşünce yanında sağda yer alan muhalefeti de sert şekilde eleştirdiği görülmektedir. Anarşi olaylarında, iktidarı zor duruma düşürmemek adına, kışkırtıcı ifadelerden kaçınan Yeni Asır, aynı tutumu muhalefet için gerçekleştirmemiştir. Gazete bu dönemde, siyasi iktidarın en büyük rakipleri CHP ve MSP eleştirilerine sıklıkla yer verirken, iktidarı olumsuz gösterecek haberleri ise sayfalarına taşımamıştır. Siyasi iktidarla ilgili haberler genellikle doğrudan anlatımla tırnaklı bir şekilde sunulurken, iktidara verilen önem burada da kendisini belli etmiştir. 12 Eylül sonrası ise benzer tutumu, darbeyi gerçekleştiren Kenan evren ve ordu için sürdürmüştür.

Bu dönemde gazete, yeni siyasi gücün propagandasını yapar hale gelmiştir. Kenan evren ve komutanların sözleri doğrudan anlatımla kullanılırken, ordu aleyhinde hiçbir habere yer verilmemiştir. Gazete siyasi güç ve ideoloji arasında genellikle gücün yanında yer almayı tercih etmiştir. İdeoloji aktarımını ise sol siyaseti olumsuz yönleriyle ele alarak, belli etme çabasında hareket etmiştir. Yeni Asır, güç dengelerinin bir gazete için ne anlam ifade ettiğini göstermesi bakımından, önemli bir örnek teşkil etmiştir.

Hürriyet gazetesi, önceki örneklerin aksine, direkt olarak belli bir siyasi düşünce savunusunda bulunmamıştır. İncelemeye tabii dönemler içerisinde, dengeli bir siyasi tutum gösterme gayretinde olmuştur. 12 Eylül öncesi haberler aktarılırken, olay örgüsü

ve ayrıntılarda herhangi bir siyasi görüşü kışkırtıcı bir söylem kullanılmamıştır. Bu tutum, işin içerisine magazinsel etmenler katılarak, zaman zaman suiistimal edilse de geneli değiştirmemektedir.

Siyasi görüşlerine bakmaksızın olaylar okurun dikkatini ve ilgisini daha çok nasıl çeker düşüncesi, haberlere hakimdir. Darbe sonrasında da benzer tutum sürdürülmüştür. 12 Eylül sabahından itibaren Kenan Evren ve ordu hakkında eleştirilerden uzak, ancak magazinsel haberler yapılmaya başlanmıştır. Darbenin değiştirdiği güç dengeleri arasında, yine denge siyaseti ile hareket eden Hürriyet, yayın politikası olarak bu durumdan en az etkilenen gazetelerden birisi olması açısından, önem arz etmektedir.

Milliyet gazetesi, denge siyasetinin en önemli temsilcisi konumundadır. Gazetenin yaptığı haberler, başlıklar, spotlar ve kelime seçimleri kendi içerisinde değerlendirildiğinde, ortaya çıkan sonuç denge olarak özetlenebilir.

Bütün görüşlerin haberlerine sayfasında yer veren gazete, bu haberlerde yorum yapmaktan kesinlikle kaçınmıştır. Söylemlerinde herhangi bir görüş ile ters düşmeyecek ifadeler kullanılmıştır. Anarşi olayları dahil hiçbir haber metninde, bir görüş ne yüceltilmiş ne de olumsuzlanmıştır. Gazete, belirtilen bu tutumları 12 Eylül sonrasında da aynı şekilde sürdürmüştür. Diğer gazetelerin aksine, darbe sonrası, yeni siyasi iktidara en az yaklaşan konumdadır. Bu durumun en önemli nedeni ise gazetenin olayları olduğu gibi ele almasıdır. Gazeteler içerisinde, darbe öncesi ve sonrası tutumları arasında en az sapma yaşanan gazete Milliyettir. Bu durumun asıl nedeni ise gazetenin uyguladığı denge tutumunu her dönemde devam ettirmesidir.

Görüldüğü üzere, değişen güç dengeleri gazetelerin yayın politikaları ve ideolojilerini etkilemektedir. Bu bağlamda 12 Eylül döneminde yaşanan değişimlerden medya organları da etkilenmiştir. Sahip oldukları ideolojik çizgilerden ödün verme durumunda kalan gazeteler, her haberi kendi yargıları doğrultusunda yapamamışlardır. Darbe dönemlerinde siyasal iktidar ve medya ilişkisi daha katı bir çerçevede gerçekleştiği için, medya uyum gösteren taraf olmak zorunda kalmıştır. Darbelerin medyayı etkilediği yargısının sonucu olarak, medya organlarının, ideoloji yeniden üretmek adına da, siyasi iktidarın gücünden fazlaca etkilendiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akca, E. (2009). İdeoloji-Dil-Söylem ve Anlam İlişkisi: Medyada Anlamların Toplumsal İnşası. İ. Parlak (ed.). Medyada Gerçekliğin İnşası: Türk Medya Söylemine Eleştirel Bir Bakış. Çizgi Kitabevi, Konya.
- Akkaya, A. Y. (2014). Türkiye’de Darbeler ve Azınlıklar, Ufuk Yayınları, İstanbul.
- Althusser, L. (2006). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, (Çev.) Alp Tümerterkin, 2.Baskı, İstanbul.
- Althusser, L. (2014). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, (Çev. A. Tümerterkin), İthaki Yayınları, İstanbul.
- Aron, R. (1976). Demokrasi ve Totaliterizm, (Çev. V. Hatay), T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, İstanbul.
- Askeri Darbeler, 3. Baskı, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, 2005.
- Atabek, Ü. (2007). Söylem Çözümlemesi. Ü. Atabek, G. Ş. Atabek (ed.) Medya metinlerini çözümlemek: içerik, göstergebilim ve söylem çözümleme yöntemleri. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Aydemir, T. (1968). Talat Aydemir’in Hatıraları, May Yayınları, İstanbul.
- Cemal, H. (1986). Tank Sesiyle Uyanmak, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Chomsky, N. (1999). Medya Gerçeği, Çev. Abdullah Yılmaz, Tümm zamanlar Yayıncılık, İstanbul.
- Chomsky, N. (2012). Medya Gerçeği, (Çev. A. Yılmaz ve O. Akınhay), Everest Yayınları, İstanbul.
- Çağan, K. (2008). İdeoloji, Hece Yayınları, Ankara.
- Çaha, Ö., ve Şahin, B. (2013). Fikir Biliminden Ütopyaya İdeoloji, Dünyada ve Türkiye’de Siyasal İdeolojiler, Orion Kitabevi, Ankara.
- Çam, Ş. (2008). Medya Çalışmalarında İdeoloji Epistemolojik ve Metodolojik Sorunlar, De Ki Yayınevi, Ankara.
- Dahl, Robert A. (2008). Demokrasi ve Eleştirileri, Türk Siyasi İlimler Derneği-Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara.
- Dilipak, A. (1991). İhtilaller Dönemi, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Dursun, Ç. (2013). İletişim Kuram Kritik, İmge Kitabevi, Ankara.

- Dursun, D. (2001). 27 Mayıs Darbesi, Hatıralar Gözlemler, Düşünceler, Şehir Yayınları, İstanbul.
- Dursun, D. (2005). Türk Demokrasisinde Kurumsallaşma Sorunu ve Krizleri Çözme Yöntemi Olarak Askeri Darbeler, Orient Yayıncılık, İstanbul.
- Eagleton, T. (1996). İdeoloji, (Çev.) Muttalıp Özcan, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2005). Öteki Kuram: Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi, Erk Yayınları, Ankara.
- Ertan Keskin, Z. (2004). Türkiye’de Haber İncelemelerinde Van Dijk Yöntemi. Ç. Dursun (ed.). Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi. Elips Kitap, Ankara.
- Evre, B. (2009). Söylem Analizine Yönelik Farklı Yaklaşımlar: Bir Sınıflandırma Girişimi. İ. Parlak (ed.). Medyada Gerçekliğin İnşası: Türk Medya Söylemine Eleştirel Bir Bakış. Çizgi Kitabevi, Konya.
- Fairclough, N. ve Graham, P. (2015). Eleştirel Söylem Çözümlemecisi Olarak Marx: Eleştirel Yöntemin Yaratılışı ve Küresel Sermayenin Eleştirisi İle Bağlantısı. B. Çoban, Z. Özarslan (ed.). Söylem ve İdeoloji. Su Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (1993). Ders Özetleri 1970–1982, (Çev. S. Hilav), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Gezgin, E. (2014). Öncesi ve Sonrasıyla 12 Eylül 1980 Darbesinin Türk Basınındaki Yansımaları, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Golding, P. ve Murdock, G. (2002). Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik, Medya, Kültür, Siyaset, Alp Yayınevi, Ankara.
- Güdekli, İ. A. (2014). Siyaset ve Sosyal Medya İlişkisi (Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı İbrahim Melih Gökçek Örneği), Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Hall, S. (1994). Kültür, Medya ve İdeolojik Etki, (Çev.) Mehmet Küçük, Ark Yayınları, Ankara.
- Hall, S. (1999). Kültür, Medya ve İdeolojik Etki, Medya, İktidar, İdeoloji, Ark Yayınları, Ankara.
- Heywood, A. (2014). Siyasi İdeolojiler, Liberte Yayınları, Ankara.
- İnal, M. A. (1996). Haberi Okumak. Temuçin Yayınları, İstanbul.
- İnuğur, M. N. (1992). *Türk Basın Tarihi*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- İpekçi A., ve Coşar Ö. S. (1965). İhtilalin İç Yüzü, Toker Matbaası, İstanbul.

- Kabacalı, A. (1995). Yakın Tarihimizden Büyük Dönemeçler, Çağdaş Yayınları, İstanbul.
- Karakuş, E. (1977). Kırk Yıllık Bir Gazeteci Gözü İle İşte Ankara, Hürriyet Yayınları, İstanbul.
- Kazancı, M. Althusser. (2006). İdeoloji ve İdeoloji İle İlgili Son Söz, 24. Baskı, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, İstanbul.
- Kılıç, D. (2005). Haber Yapma Sürecinin Belirleyici Unsurları ve Basın Ahlakı, 3. Baskı, Selçuk İletişim Dergisi, Konya.
- Kılıçaslan, E. (2008). Siyasal İletişimde İdeolojik Dil, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi SBE.
- Kışlalı, A. T. (2000). Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Lipset, S. M. (1959). Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy, 1st Edition, The American Political Science Review.
- Lundby, K., ve Ronning, H., (2002), Medya-Kültür-İletişim: Medya Kültürü Aracılığıyla Modernliğin Yorumlanması, Medya Kültür Siyaset, Alp Yayınevi, Ankara.
- Macit, M. H. (2016). İdeoloji Üzerine Felsefi Bir Değerlendirme. 26. Baskı, Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi.
- McLellan, David. (2005). İdeoloji, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Meriç, C. (2008). İdeoloji, Umrandan Uygarlığa, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mora, N. (2011). Medya Çalışmaları Medya Pedagojisi ve Küresel İletişim. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Mutlu, E. (1998). İletişim Sözlüğü, Ark Yayınları, Ankara.
- Mücek, A. A. (2009). Türkiye’de Askeri Darbeler, Gökkuşığı Yayınları, Ankara.
- Oskay, Ü. (1980). Popüler Kültür Açısından İdeoloji Kavramına İlişkin Yeni Yaklaşımlar, 35. Baskı, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi.
- Öksüz, O. (2008). Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Resmi Söylem Karşısında Sivil Toplum Söylemi: 1990 Sonrasına Eleştirel Bir Bakış. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Öymen, Ö. (1986). Bir İhtilal Daha Var 1908-1980, Milliyet, İstanbul.
- Özcan, M. (2002). Demokrat Doğulmaz, Türkiye ve Siyaset.

- Özer, Ö. (2011). Eleştirel Haber Çözümlemeleri. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Özer, Ö. (2011). Haber Söylem İdeoloji: Eleştirel Haber Çözümlemeleri, Literatürk Yayınları, Konya.
- Phillips, N. ve Hardy, C., (2002). Discourse Analysis: Investigating Process of Social Construction, London, Sage Publications.
- Rehmann, J. (2000). İdeoloji Kuramları, Yordam Kitap.
- Sancar, S. (1997). İdeolojinin Serüveni, İmge Yayınevi, Ankara.
- Sancar, S. (2008). İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme, İmge Kitabevi, Ankara.
- Saral, Z. (1991). 12 Eylül Basının İkinci Yüzü Kalemlerin İhaneti, Yurt Kitap Yayın, Ankara.
- Savcı, G. (2006). Türkiye'de Askeri Darbeler ve Basının Tavrı (1946-1997), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sözen, E. (1999). Söylem-Belirsizlik Mücadele Bilgi Güç ve Refleksitivite, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Subaşı, T. S. (2018). Marx'ta İdeoloji Eleştirisi Ve Kavramın Farklılaşan Görünümleri, Trakya University Journal of Social Science.
- Thompson, J. B., (2013). İdeoloji ve Modern Kültür: Kitle İletişimi Çağında Eleştirel Toplum Kuramı, Dipnot Yayınları.
- Toker, M., (1992). Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları: Demokrasiden Darbeye 1957-1960, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Tokgöz, O. (2010). Temel Gazetecilik, İmge Kitapevi, Ankara.
- Türküne, M. (2003). İdeolojiler ve Sistemler, Lotus Yayınevi, Ankara.
- Urhan, V. (2000). Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme, Paradigma Yayınevi, İstanbul.
- Ülkü, G. (2004). Söylem Çözümlemesinde Yöntem Sorunu ve Van Dijk Yöntemi. Ç. Dursun (ed.). Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi. Elips Kitap, Ankara.
- Üşür, S. S. (1997). İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme, 1. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Van Dijk, T. A. (1999). Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları, *Medya, İktidar, İdeoloji*, Ark Yayınları, Ankara.

Vatandaş, C. (2010). Ulusal Kimlik Türk Ulusçuluğunun Doğuşu, Açılım Kitap, İstanbul.

Vatandaş, C.(2019). Cumhuriyetin Tarihi, Pınar Yayınları, İstanbul.

Vincent, A. (2006). Modern Politik İdeolojiler, (Çev.) Arzu Tüfekçi, Paradigma Yayınları, İstanbul.

Yaylagül, L. (2006). Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar, Ankara.

Yılmaz, Z. (2001). Althusser'in Bilim, İdeoloji ve Düzeyler Teorisinin Açmazları.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı Soyadı : Mahmut Metin OĞUZ

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü

